

22. Tilki dedi buldum vakt u zamanı
tilkânin eikažak süpesiz žani
akažak jerlere kip-kizil kanı
çaresiz kalarak olmıs-tır hajran.
23. Murad nasihat dir ejer dinlersen
fenalik etme-ki elbet ekersin
dünjada n'ekersin anı biçersin
janına bırakmaz hazret ü mennan.
24. Dünjada her kese ejlik etmeli
güzel isim brakıp öjle gitmeli
ne güzel adam dir şü dedirtmeli
böjle olur joysa her adam insan.
25. Sene bin iki jüz doksan dokuzda
söjledim ej Fitnat bir destan sende
okujup gülsünler her söz her kande
görmemiş kimseler böjle bir destan.

Végezetül néhány kisázsiai *desztánt* mutatok be, mint szintén egyik kedvelt fajtát a török népköltészetnek. A desztán négy soros versekbe szedett elbeszélés, melynek tárgya egy hírességre vagy hirhedtségre jutott esemény, nem ritkán alak. Szokásban volt, hogy minden feltünőbb eseményt, mely a köznép figyelmét erősen lekötötte, rimes versekbe foglaltak, és olyformán énekelték, mint ahogy a nép közt támadt dalokat éneklék. De nemcsak a melódiában, de formában és kifejezésben is követték a népi termékeket e desztán költők, kik rendszerint az *ásikokból* vagyis a népdalnokokból váltak ki. Csak abban tértek el e desztánokban, hogy több arab és perzsa kifejezést használtak benne, hogy versezetük értékét ezzel is emeljék a nép előtt. Kedvelt tárgyai e desztánoknak a szerelmi gyilkosságok. Ezek ejtették bajba a mi desztánaink hőseit is, kik maguk beszélnek el szerenésetlen szerelmük történetét, szomorú halálukat és intő példakul mutatkoznak be a sorsukon kesergő közönségnek. Mint egyik érdekes példáját a népköltészet hatása alatt fejlődő népirodalmi termékeknek, e desztánok bemutatásával fejezzük be szemelvényeinket.

DICSÉNEK

JACOBUS ANTONIUS MARCELLUSRA.

IRTA

JANUS PANNONIUS.

MAGYARRA FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSEL ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTTA

HEGEDÜS ISTVÁN

L. TAG.

(SZÉKFOGLALÓ.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1897.

Dicsének Jacobus Antonius Marcellusra.

(Olvastatotta M. T. Akadémia I. osztályának 1897. márcz. 1-én tartott ülésében.)

Tekintetes Akadémia!

Midőn hálás köszönetet mondok azon rendkívüli kitüntetésért, hogy szerény munkásságom túlbecsülésével engem tagjainak díszes sorába emelni kegyes volt, egy panegyrikus szavait alkalmazom magamra. Mamertinus Julianus császárnak megköszönvén kitüntetését, így szól: «Könnyebb jó tulajdonokkal kivívni a consulságot, mint kitartó munkássággal hebizonyítani, hogy megérdemeltük akkor, mikor azzá lettünk.» Én e kitartó munkásságot ígérem. Egy életre kibató programot adbatnék, ha nem ismerném a hangzatos ígéret beváltásával járó nehézségeket. E programm nem kevesebbet ölelne föl: mint a magyarországi latin műveltség történetét. De bonyolult a feladat. Az anyaggyűjtést kell folytatni és minél teljesebbé tenni, a meglévőt feldolgozni és az európai nagy kulturáramlatok keretébe foglalva, kidomborítani és a magyar nemzeti szellemre gyakorolt hatásában megbecsülni. Mert csak az ad a tudományos buvárlatnak lelket, szellemet, ha az adathalmazt áthatja a nemzeti szellem. Mens agitat molem. Egyelőre a magyarországi latin epikával foglalkoztam tüzetesen. Az epikában Janus Pannonius helyét kívánom megállapítani.

Janus Pannoniusról mint epikusról szólva, a renaissance epikájának jellemzését is kell adnom. Mintegy mutatót akarok a Tekintetes Akadémiának nyújtani arról: mint óhajtanám én az egész magyarországi latin költészetet feldolgozni.

Még egyszer fogadja a Tekintetes Akadémia hálás köszönetem kifejezését.

Janus Pannonius mint epikus.

A magyarországi latin költészet túlnyomó részben epikus. Kezdeté benyúlik a középkorba. Az a *chronicon rhythmicum*, mely Nagy Lajos király korában egy időben keletkezék a Budai krónikával és a Muglen Henrik német krónikájával, e nagy király egyenes óhajtására mintegy a nemzeti történet iskolai tanítása céljára jött létre.

Engel, ki ez érdekes chronicon közli a *Momimenta Ungriá*-ban,* a bevezetésben a szerzőről így nyilatkozik: «Autor anonymus, sacerdos tamen ut videtur, Germanus capellæ regis Ludovici I. addictus cæterum ut ipse fatetur, juvenis chronicon Simonis Kezæe versibus leoninis usque satis rudibus reddidit». Mellőzve ez alkalommal e krónikának a Kézai krónikájával való viszonyát, melyre nézve Engel tévedésben van, mert több ponton kimutatható e krónikának a budai krónikával való szorosabb kapcsolata, csak annyit hozok föl ez érdekes verses krónika jellemzésére, hogy egészen a német Meistersängerek szellemében alkotott verses formákban, főként az úgynevezett æquivocus — teljesen egyformán hangzó — szójátékokon nyugvó rigmusokban, tisztán szótagszámra alapított dallamtalan alakban beszél el ügyetlen, bárdolatlan, teljesen középkori latin nyelven a krónikák tartalmát egészen a Salamon koráig. E chroniconnak a Pannonia megvételére vonatkozó része csekély, de jellemző eltéréssel összhangzik ama híres *Ének Pannonia megvételéről* című magyar költeménnyel, melynek szerzőjéről ha Szilády azt állítja, hogy «régie énekekre eszmélhetett, a melyek magoknak a diák krónikáknak is forrásul szolgáltak»: a mi chroniconunk jámbor német szerzője e forrásokhoz még közelebb állott. Mintegy a népköltészeti forrásra mutat rá a verna (villicus) felelete, melyet Szvatopluknak ad, mikor ez kijelenti:

Nam equum interficiam | Ad thymumque proficiam.
Frenum sellam ad flumina | Ut me docebant Numina
Tunc verna; Nil proficies | Si equum interficies
Sed parcis in hoc panibus | Dum roditur a canibus

*) *Mon. Ungria*. Edidit Joh. Christ, Engel. Vienne 1809. 1—54. lapokon.

Frenum dabis messoribus | Et sellam piscatoribus
Ops, latex rus sunt Regio | Quæ si Hunnorum legio
Habet, habebit cætera. | *Ut dicta sonant vetera*
Regressus Hunnes monuit | Ut sermo Ducis sonuit.

E kifejezés: *dicta vetera* a szájhagyományra egyenes utalást tartalmaz. E chronicontól kezdve végig tekintve a feldolgozásra készen álló, de még felette hézagossá anyagon, melyet a helybeli nagy könyvtárak részben unicumai, egy esztergomi codex gazdag gyűjteménye,* de melynek elnevezése nem válik be valósnak, mert mondhatni, az egész gyűjtemény minden darabja megjelent nyomtatásban, az Engel, az Eder kiadványai tartalmazzak, végig olvasgatva Schesæus, Csabai, Sambucus, Gabelmann, Thuri György, Sommer János, Filefalvi Filiczki, Bocatius, Csernovich János, Uncius, Calegius, Lebel és mások munkáit a XVI. század elegiáit, epigrammjaikat, epistoláit, panegyrisait: mind a magyar föld légkörében érezzük magunkat, csak a classikus formák, az utánzó költészet eszmetársítása, gyakran a cento-készítésig süllyedő önállótlanlansága, a tisztán latin irodalmi emlékek ellenállhatatlan befolyása és fascinálo hatalma, a többé-kevésbé zengzetes latin nyelv tanuskodnak a mellett, hogy a renaissance hatásait hazánkban is teljes erővel megéreztek. Nemzetünk az európai kultúra áramlatának sodrába került; de azért hazai tárgyat választott a latin költő is. Megható módon lelkesíti a magyar föld integritása mellett nem egy idegen ajkú költő a műveltek közös nyelvén: a humanismus anyanyelvén. Nem jut eszébe a német ajkú latin költőnek más, mint hogy Zrínyi nagyságát magasztalja, a török kiűzése mellett izgasson; a szász Schesæus és Lebel a magyar dicsőségért lelkesednek.

Mindig a közérzület ereje, a közszellem ihlete lelkesíti a latin költőket. Bennök Magyarország jó szelleme beszél hozzánk.

És mégis, Janus Pannonius egy pár hazafias tárgyú elegiáján, főként a Mátyás király bosnyák hadjáratáról szóló elegiáján kívül, melyet költőnk Mátyás király nevében és megbízásából Antonius Constantinus olasz költőbe intéz válaszul, ennek buzdító költeményére, melylyel Mátyást a török kiűzésére lelkesíti,**) nagy

*) *Collectio poetarum Latinorum quorum opera expressa non extant*. Cat. X. Sect. IV. a. b.

***) Teleki-féle 1784-diki kiadás I. 304—312. lapjain található meg.

szabású epikus műveiben, melyeket a Silva panegyricá-ban találunk, csak ígérkezik, hogy majd Hunyadi János tetteit fogja magasztalni, tényleg idegen légkörben mozog. Idegen a tárgya annak a nagy terjedelmű (a bevezetéssel együtt 2922 sor) epikus költeménynek is, melyet műfordításban van szerencsém bemutatni és melynek háttérét, mintegy keletkezését, stíluszerű sajátosságait kívánom ez alkalommal jellemezni, hogy így Janus Pannonius epikus felfogását és tehetségét mintegy eleven képben domborítsam ki.

A költemény czime a bécsi codex alapján: *Panegyricus, ad Jacobum Antonium Marcellum Venetum*. Targyául a velenceiek hosszú és válságos háborúja szolgál, melyet 1426—1452-ig folytatnak előbb Maria Philippus Visconti, majd Sforza és ismét Milano ellen a Terra firma meghódítása és megtartása érdekében. E küzdelem hősei Milano részéről a Piccininók: Miklós; majd két fia: Jacopo és Francesco, Velence részéről Carmagnola és Cotignola, Sforza Ferencz gróf; tehát condottierik, kiket zsoldos csapatok segítettek, hogy bámulatos politikai forgatagsággal saját családjok uralmát Olaszország nyugalmának és jólétének földulásával alapítsák meg. Velence dogeja, Foscari Ferencz szerencsétlen nagyravágásának Milano féktelen hatalomra törekvő hercegének nagyravágásával össze kellett ütköznie, a mint azt jók szavakkal Mocenigo doge megjövendölte utolsó beszédében, melyet 1423-ban halálos ágyához hívott barátai előtt mondott,*) mikor óvta őket, hogy halála után őrizkedjenek, nehogy Foscari Ferenczet válaszzák dogenak. De a Macchiavelli hazájában az egymással hatalmi versengésben élő Genua, Firenze, Milano elkerülhetetlenül bevonták Velenczét a küzdelembe és tömérdek vérébe és pénzébe került Velenczének az a kedvencz eszme, mely egy politikai fiction alapult. És mi volt e fictio? Végig forgattam Velence történetirőit: Darut, Le Bretet, Leót: megkapó részleteket találtam főként Brescia hősies védelmére; a Carmagnola, Gattamelata, Sforza és Piccininók küzdelmében sok hősies, sok

e szép elegia, melynek fordítását adtam magyarázó bevezetéssel az Erdélyi Múzeum XVI. 1896. évi 8. füzetében. Mátyás-ünnepi füzet.

*) E beszéd olvasható: Le Bret: *Staatsgeschichte d. erRepublik Venedig*, Riga. 173. II. v. I. cz. 18. k. 2. f. 432. l.

megrázó jelenetet olvastam: de a politikai eszme fenségét, erejét, mely mintegy a rendkívül változó sikerrel vivott harcok mozgató eszméjeül volna tekinthető: az egyes városok és a közönséges condottieri rangból magukat fejedelmi rangra felküzdő fondor hadvezérek köpenyforgatásaiban, eselvetéseiben nem bírtam föltalálni. Kerestem hőnket Antonio Marcellót. Meg-megjelen mint velencei senator, mint szerencsés békeközvetítő, mint Verona megmentője, mint Ravennának Velence részére ügyes békeközvetítés útján meghódítója; de sehol sem központja, sehol sem vezére a hadjáratnak; Attendolo, Cotignola és Sforza mellett csak Velence megbízottja, csak a sereg polgári biztosa és úgy látszik, titkos ügynöke, kit mindig kézügyben tart és fontos feladatokkal bíz meg. De Velence oknyomozó történetirői nem domborítják ki Marcello szerepét vagy nem is tulajdonítanak neki döntő befolyást az események alakulására.

Nem elégedtem meg e hadjárat válságainak tanulmányozásában a feldolgozó történetirók olvasásával. Muratori *Scriptores Rerum Italicarum* kötetében, az egykori naplóírókat, panegyrikus történeteket, emlékbeszédeket: Simonettát, Poggiót, Decembriót, Soldót, Porcellinust is végigböngésztem és a mi Antonio Marcellónk alakja nem nyert nagyobb megvilágítást, habár életrajzesebb képet öltött előttem e szomorúan érdekes és meghatározó részletekben gazdag korszak. Brescia körülzárása, kiéheztetése, önfeláldozó kitartása, Velence iránti meghatározó hűsége, a Garda tavára az Etsch vizén feltölt és a havasokon keresztül hihetetlen nehézségek közt lebocsátott hajóraj története, a havasi küzdelmek, a Pó szigetén vivott vakmerő tusa: mint egymástól elszigetelt képek: még mind nem bírtak oly egységes egészebe olvadni, mely a valódi epikus feldolgozás alapfeltétele. Mert mi epikus tárgyat nyújthat a jó sok aránnyal megvásárolt, az ellenség szolgálatából felfogadott, majd elbocsátott Carmagnola szomorú kivégeztetése, a Piccininók többszörös pártváltogatása, Sforza hősies szolgálata, de a melyet a Signoria azonnal felmond, mihelyt 1447 augusztusában meghal. Maria Philippus Visconti és Milano népe Velenczével épen a Sforza kényuralma ellen szövetkeznek. És mikor vereségről-vereségre érzi meg Velence e hős vezér erejét, egyet gondol és vele szövetkezik, hogy Milanótól vivja ki elvesztett területét. Mindez annyira közönséges történetnek lát-

szik, annyira a magasabb történelmi eszme híjával van, hogy majdnem esodálkoznunk kell: mi birta Janus Pannoniust panegyricusának megírására.

Am Romanin megtalálja az összekötő szálát, mely a szét hulló eseményeket a történelmi eszmék fejlődésében egészsze fűzi egybe. Mélyre ható gondolat Romanin-nál,*) melylyel rámutat arra a fictióra, mely a politikai fictiók e classikus korában Velenczét beleránta a küzdelembe. Ez a római birodalmi császársági eszmét fentartó német császárok azon jogelvén alapszik, hogy Italiában birtokokat ruházhatnak át hűbéri czímen. Jellemző ünnepély folyt le Prágában 1437 augusztus 16-án. Marco Dandolo, Velence követe és teljhatalmú képviselője átveszi Zsigmond császártól a birodalmi zászlót, átveszi az investitúra jelvényét és hazája részéről átadja az ezer arany értékű palástot Velence hűbéri hódolata jeléül. Romanin közli az 1437 július 20-ról kelt okmányoknak egy jellemző helyét, melyből elég lesz egyetlen mondatot közölnünk: *faciet iuramentum fidelitatis pro dicta collatione in communi et usitata forma ac pro honorantia et recognitione superioritatis ipsarum terrarum imperii teneatur.****) Ez okmány átruházza Velencezére Treviso, Feltre, Belluno, Ceneda, Padova, Brescia, Bergamo, Castalmaggiore, Soncino, Platina, S. Giovanni in Croce területeit, Cremona összes tartozékaival az Addán innen. Schlick Gáspár nevére kiállítja az utalványt 10,000 aranyról, melyet Velence havonkénti 1000 arany részletben kötelezte magát fizetni.

És sajátságos, ez investiturai eljárás nem ismétlődött, sőt mikor Velence 1495-ben ismét megújíttatni kívánja, Miksa e jogcímét nem ismeri el, megtagadja. Mikor III. Frigyes német császár Rómába megy, hogy a birodalmi és a római királyi koronával koronáztassa meg magát: Janus Pannonius első nagyobb panegyricusát írja: *Pro pacanda Italia*. Ebben a szónoki személyesítés erejével Italia belbékjének érdekében maga Italia esdekel Frigyeshez. Nem a világhuralmat kéri többé Italia: «csak békét adj nekem nyomorultnak», mondja. E költeményt 1452-ben írja költőnk alig 18 éves korában. Mintegy a révpartról néz vissza a

*) Storia documentata di Venezia di S. Romanin. Velence 1855. III. kötet.

***) Romanin. i. m. III. 187. l.

viharos multba. A költői situatio megvan. De hát a jelenkor mély lelkü történetírójának gondolatát felfogja-e a kortárs? A régi római nagyság: a birodalmi egység hagyományait találjuk-e meg a mi panegyricusunkban; mert ily szempontból a szövevényes és egymással ugyancsak ellenmondó események egységes egészbe olvadnak egybe?

E ponton kell foglalkoznunk a költemény hőisével és megvizsgálunk: mi tette őt első sorban alkalmassá arra, hogy egy nagy szabású epikus elbeszélés, mondhatjuk, epos hőisévé emelkedjék?

Velencezre birt a XV. században a régi római hatalom legtöbb tulajdonával. A renaissance iskolájának szellemében oly hősré volt szükség, ki e hatalom fentartását családi hagyománynak tekintse, kinek neve (igaz, hogy csak véletlen találkozás, de nomen et omen) a Claudius Marcellusra emlékeztet, ki Sicilia meghódításával Róma világhuralmának megalapításához hatalmas lépést tett. Ha Romanin a történetbölcészlet álláspontjáról ítéli meg az 1437 július 20-ról kelt oklevél fontosságát, melyet Muratori nem közöl a *Rerum Italicarum* XXII. kötetében, hová tartozott, másolatát Sanuto őrizte meg a dogek történetét tartalmazó modenai kéziratban: a mi fiatal költőnk Antonius Jacobus Marcellus iránti hálás lelkesedésében, a költői ihlet parancsoló hatalma által mintegy kényszerítve, megtalálta az eseményeket összefűző eszme egységét: az Italia felbomlott államéletében mintegy kimagasló Velencezének római hagyományait: a hazaszeretetet, mely a római nagyság gondolatával elválhatatlanul egybeforrott.

Hogy mily öntudattal választá hőseit, arra jellemző a költemény kezdetén Pallas buzdítása, melylyel a költőt lelkesíti, hogy ne bámulja mindig az ökort: nézzen körül Italiaszerte: mennyi hős, mennyi új nagyság, a művészetek minő új fölvirágzása, az új életnek mily sok új formája, a gazdagságnak, a természeti és emberi esodáknak minő bősége árad szét és a renaissance eleven fuvalatát mely város érzi leginkább? Velencez!

Mint a Latona Delosa egykor

Hirtelenül kiemelte fejét, ki a szőke habokból.

És bár csak gyülelévész nép volt, a mely egybesereglett,
Semmi viszály nincs, szebb egyetértés nincs a világon
S békésebb nyugalom; mert tiszteli minden a törvényt,
Nem vetik a nemsek sanyarú rabságra a népet

És lázongva a nép se szegődik a kényuralomhoz,
Mert eszesen kitalált szép szóra hajolni bír e nép
És a szelíd hatalomnak igáját hordja szerényen,
Igy ezer éve, hogy szeplőtlen, tiszta szabadság
Kényuralomnak meg nem adá soha szűzi erényét,

(123—133. v.)

És sorra veszi Velenceze patricius-családjait. Ezeknek összes erényeit ruhazza Marcellusra. Nem művészi öntudatra vall-e e felfogás abban a korban, melyben a renaissance oly áhítattal esüngött a múlton? Hiszen Petrarca nagyobb súlyt helyezett *Africa*-jára mint sonnetjeire: Pallas figyelmezteti a költőt, hogy a régi Quiritek népe támadott föl a velencei népben:

«Hálátlanság vádja is érhet, hogy ha a multat
Túlbecsülöd s a jelent kiesinyelvén, számod, irigyled
Élőktől a babért s példát a messzi jövőtől.» (47—49. v.)

Az események elbeszélésében az egykorú írók elbeszéléseivel bámulatos pontossággal megegyezik, mint alább lesz alkalmam egy pár jellemző példában kimutatni, de az események felfogásában az epikus költő rátermettsége nyilatkozik meg. Mert ha módoros is az epikus gépezet, ha túlterjengő a Minerva ajkaira adott elbeszélés, mely 2600 versen át adja elő a történelmi tényeket, a szónokias előadás minden ékességével, a panegyricus hang kifogyhatatlan bőségével: ha az ifjú költő iskolai benyomásai, visszaemlékezései megáradó folyamába majdnem belevesz a költemény egysége: egy megmarad épen, a valódi tehetség kötségtelen bizonyosságaképen megvilágítja az egész eszelekvényt és ez: a velencei patricius hazaszeretete és a velencei nagyságban öröklődött római hagyomány. Nem lehetett e küzdelem főhőse sem Carmagnola, sem Cotignola, sem Gattamelata, sem Sforza Ferencz, hanem egy ős patricius: a velencei hazaszeretet és diadvágy képviselője, kit szent Mark oroszlána hív elő a magányból, hová Milano védszentje, Ambrosius által az alvilágból felidézett *Rágalom* fondorkodásai következtében vonult. Szent Mark oroszlána őt ismeri hőséül. Családi örökül a kielégíthetetlen tettvágyat hordta már ifjú szívében, midőn egy álomkép felveri és ulixesi vándorútra sarkalja.

«Ime szent Marknak aranyházát csak látom inogni,
S már-már mélybe zuhanni hívém iszonyú ropogással:

(504)

Én tüstént rohanok — sarkalt egy isteni szellem —
(Én voltam *) s neki dülve azonnal teljes erőmmel
Az inogó fedelet föltartám.» (223—227. v.)

Hősünk felugrik ágyából, a tengerpartra siet, hajóra száll és bekalandozza a világot, végig bámulja annak csodáit. Öt évi bolyongása közben ragadta a vágy valami nagyot tenni. Áttör a Gadesen; át a középkor ismerte föld határain; a gyáva kormányos kezéből kiragadja a lapátot és ő vezérli a gályát. Mintha Amerika fölfedezésének gondolata ihletné meg a hős ifjú lelkét:

«Lelke merész tervet szó, messzibb szállni miként a
Csillagos ég, el háta mögött hagyván a világot
Föl-kikutatni, ha nem lappang-e az Ocean árján
Új föld, nincs-e világ még messze a Gadesen is túl.» (318—321. v.)

A kalmár nép fáradhatatlan erélyével a kielégíthetetlen tudvágyat köti egybe hősünk; ez teszi őt igazi velenceiivé és pedig renaissance-kori velenceiivé. A kinesekkel, ritkaságokkal megrakott hajó kalandos hősét ismét egy álom, egy hívó szózat: a közben meghalt atyja árnyának hívó szózata a veszélyben forgó haza védelmére szólítja:

«Fényűzésre ne add magadat, sem renyhe gyönyörre,
Vesd izmos vállad munkára közügybe' hazádért.
Hogy ha követ kell, légy te a szónok, az Alpokon átkelj,
Hogy ha kitor badi zaj, légelebb fegyvert te ragadjál,
Lépj szószókre gyakorta, bírőként bölösen ítélkezz'!» (511—515. v.)

Ime, a költő megtalálta hősét: a patricius hazaszeretete, a merész tervek kiviteléhez öt évi tengeri útban átélt hihetetlen veszélyek tengeri szörnyekkel, zátonyokkal, tengeri esodákkal vívott hősi küzdelemben megedzett karral siet Velenceze táborába és közvitéz lesz és csakhamar maga a sereg önként ismeri el vezéréül.

Mikor vádolták és távozása miatt Velenceze ügye hanyatlak: szent Mark oroszlána

«Lángszín szárnyakkal lendüle mostan
És átkeelve az Ets folyamán, Veróna felé száll.»

* Minerva, ki az egész eposon át az elbeszélő személyét tölti be,

(505)

Itt találja a haragvó Achilleusként önmagát emésztő Marcel-
lust, ki boszút ugyan nem forral hona ellen, de a megbántott
Scipióként Linternumául tekinti Verónát. De az első álmkép valóra
válni készül: Szent Mark templomának oszlopai roppanva törtek
össze, a templommal jelképezett haza, mint Petőfinknél:

Szentegyház keblem belseje,
Oltára képed,

hívó szózata zendül;

Memnyi verejtéket hullattál értem örökké,
Hányszor dől le hazánk, ha alá nem tartod a vállad,
Mint az Atlas terhét tartá fön Hercules egykor.

(2479—2481. v.)

És hősiünk lelkében véghez megy a változás, mely Achillest is
visszasodorta a csaták viharába; de nem a boszú, de a megbocsú-
tás alakjában

Rútnak tartá ily nyomorába' gyúlólni honát még.

(2496. v.)

Rámutattam az epikus felfogásra, mely a Milano ellen viselt had-
járat kuszált eseményeibe, a politika szeszélyes változataiba egy-
séget vitt bele.

Mert lett volna még egy nagy eszme: a szabadság eszméje,
ha Firenze, Milano, Velence és Genua mint önálló köztársasá-
gok egyetértéssel osztják meg hatalmuk körét. De ép ez nem pir-
kadott még e korszakban. A nagyravágyó condottieri családok
tyrannikus érdekei kuszálták össze a népek egyetértését. Csodála-
tos éleslátással mutat rá Macchiavelli e korszak jellemére,
mely miatt Italia a betolakodó idegenek: németek, francziák, spa-
nyolok zsákmánya lett. «Semmiféle bármily erős rázkódás sem
tehetne volna akár Milanót, akár Nápolyt szabaddá, mert ez álla-
mok szervezete meg volt már rontva, a mint kitünt Maria Phi-
lippus Visconti halála után, mert megkísérté Milano kivívni
szabadságát, de nem volt képes.»*) A szabadság rendszerére nem
voltak megérve. Az arragoniai ház feje, Alfonz ellen Anjou Renét

*) *Discorsi sul le Duche di Tito Livio.*

hívják be, a század végén véres küzdelmek közt juttatják uralomra
Italia földjén az idegent és az idegen uralom elleni gyűlölet úgy
szövődik be az olasz lélek világnézetébe, mint a mi lelkünkbe
alkotmányunk féltékeny szeretete. Volt egy nagy államférfi e kor-
ban, ki az olasz városoknak a szabadság alapján létesítendő szö-
vetség gondolatát táplálta. Ez államférfi az ostromlott Brescia
hőse: Francesco Barbaro, kinek e korszakban kelt levelei élénk
világot vetnek azon eseményekre, melyek a tárgyalatok költemény
cselekvényét alkotják. Barbaro Janus Pannoniust is barátjai
sorába vette föl Guarinusnál, a mi költőnk mesterének ajánlata
alapján. Janus Pannonius szorosabb összeköttetésére vall az a
nászének, melyet Balbi Jakab és Barbaro Paula lakodalma alkal-
mával szentel költőnk Francesco Barbarónak. Nagyon fiatalon
írja e költeményt:

«Vedd kegyesen Muzsám zsongóját, vedd deris arezezal;
Hogy ha talán darabos, csiszolatlan volna a verseim,
Tudd be csak ifju koromnak.»

E Francesco Barbaro 130 levelét adta ki Remigio Sabbad-
dini.*) Sok érdekes adatot találtam, melyek költeményünk törté-
neti megbízhatóságát nem kis mértékben megerősítik, de legjob-
ban meglepett az a világosság, melyet Italia politikai viszonyaira
vetnek e levelek.

1747. aug. 19. Trevisóból ír. Igen fontos pillanat volt. Meg-
tudta Maria Philippus Visconti halálát. Rögtön belátja, mi lenne
Olaszország mentő eszméje: a szabad köztársaságok szövetsége az
idegen ellen. Ez az igazi guelf politika: a tősgyökeres olasz poli-
tika, a későbbi Italia unita esirája. «Ego tamen — írja a velen-
zei államférfiak sorában oly kiváló szerepet játszó Frederico
Contarininak — auctoritate et equitate consociare vires Gallie
nobis quam armis dissociare mallem.»

E politikai gondolatot fejezi ki Poggio is Florenz történeté-
ben (Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores* XX, 434.), midőn el-
beszéli, hogy Jenő pápa Velence és Sforza Ferencz, milanói
herczeg közt a békét közvetíté, a firenzei követeknek: Johanno-

*) Rem. Sabbadini: *Centotrenta Lettere inedite di Fr. Barbaro*
etc. Salerno 1884.

tius Pandulfinusnak és Medici Cosmus fia Péternek ajkára a következő nyilatkozatot adja: «A köznyugalomra nem elég a béke megkötése, de létre kell hozni ezenfelül azt a szövetséget és barátságot, mely az időviszonyok romboló hatása következtében megszakadt és a közhaszon érdekében föl kell újítani. Mert ha két köztársaság (a firenzei és velencei) egyetért, senkitől sem kell félni Italiában vagy azt gondolni, hogy merne valaki új dolgokra törni. Így mindkét fél a leghosszasabban élvezhetné a béke nyugalmát.» E békealku 1454-ben volt. De már 1447-ben lehetett volna megkötni ilyen szövetséget, mely hogy meghiúsult és hogy Velence elfordult, cserben hagyta a szabad Milanót, mely «im Bunde der Dritte» lett volna, Sismondi a tényleg megkísérelt szövetség meghiúsulásaért Foscari doge nagyravágyó terveit okolja. (Romanin, i. m. III, 213.) Pedig kezdetben csakugyan ép azért fordul el Velence Sforzától, mert ez a herezegi trón elfoglalását tűzte ki célul. De fordulat áll be Velence politikájában. A mi hősiüknek kiváló része volt abban, hogy végre 1450-ben Milano herezegi hatalmát Sforza nyerte el.

De hát a renaissance költőjét a római hagyományok bilincselték le. A népek szabadsága helyett a Velenczében újjá születő Rómát látja. A panegyricus e gondolata feletle jellemző. Mondhatni a külső egység rovására, majdnem épilog alakjában beszél el a költő, most már Klio sugallatára, Velence keletkezését, váratlanul gyors emelkedését, világhatalmi missióját.

Ez a Guarinus iskolája. Ez az a milieu, mely e költemény formálására is oly döntő befolyást gyakorolt. Guarinsköréhez tartozott Pier Candido Decembrio, kinek hatása rendkívül érzik Janus Pannonius költeményén. Ugyanis Pier Candido Decembrio a ferrarai udvarnál alakult irodalmi kör egyik jelentékeny tagja, a *politia letteraria* szerzője tiszta vérű renaissance-gondolkodó módjára a Caesar fölényét védte a Scipio nagyságáért lelkesedő Bracciolini Poggióval szemben, ki a szabad Firenze gyermeke, hol Medico Cosimo az egyensúly politikáját képviselte. E politika híve volt Leonello, ferrarai herezeg is. A Caesart eszményítő renaissance egészen más áramlatot képvisel, mint a szabadságért rajongó Rienziben mintegy fajképben képviselt renaissance, mely a köztársasági Rómát szerette volna felújítani.

A ferrarai herezeg és mestere Guarinus a Pier Candido De-

cembrio álláspontján álltak. Hogy Pier Candido Decembrio a mi költőnkre mély hatást gyakorolt, az kitűnik a panegyricus azon részleteiből, melyek a Janus Pannoniustól elbeszélt eseményekre nézve Decembrio két történeti munkájával meglepő módon egybehangzanak. Ugyanis Decembrio két művét közli Muratori.*) Az egyik: *Vita Philippi Mariae vicecomitis Mediolensium ducis tertii auctore Petro Candido Decembrio* (az Ambrosiana codex alapján) és a másik *Oratio Petri Candidi Decembrii in funere Nicola Picinini* etc. anno MCCCCXLIV. A *Polismagna italicum sermonem conversa*, (a modenai Esték könyvtárának kéziratából). Az elsőben a Maria Philippus Visconti jellemét, magánéletét úgy rajzolja, hogy teljesen talál a mi panegyricusunk ama helyével, hol a költő megemlékezik a herezeg haláláról. Halljuk előbb a költőt:

«Sok balsorsa után emeli a fejét a ligur már
S készüle újabb herezra a gall Senának a táján,
A mikor annyi csapás láttára kétségbeesett, bús
Viscontit sok búne miatt megtorlani jöttek
A furiák, neki hozva halált!» (1749. és köv. v.)

Majd festvén a herezeg jellemét, így szól:

«Mert hiszen assyri gögje miatt külön éle a néptől.
Messzi került a főnyt. Vendége ha jött fejedelmi,
Arecát sem látá; neje sem ismerte eléggé.» (1840—1843. v.)

Hallgassuk meg a történetírőt!

A XLVII. fejezetben olvassuk: «Királyi palotájába még megszokott és ismert ember sem juthatott be egyenesen, a milanoi várba zárkózott el. Senkit be nem bocsátottak, mielőtt nem értesítették és az óvintézkedéseket meg nem tették.» Alább olvassuk: «hogy minél jobban elzárkózhassék környezetétől, rendeletben adta ki, hogy senkit, a ki a pestistől érintett vidékről jött, negyven nap előtt hozzá be ne ereszszenek». Decembrio megjegyzi, hogy minden ürügyet felhasznált arra, hogy a magányt biztosítsa magának.

*) *Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani MDCCXXXI. XX. kötetében* 983—1034. lapjain.

Egyik fejezetben, melynek ezime :

«Hogyan bánt nejeivel» — írja, — «hogy Maria Allobrogától egészen külön élt, számára kastélyt épített és feltékenységében annyira távol tartá minden férfi látásától, hogy csupa nőcseléddel szolgáltatotta ki.»

Decembrio ez életrajza szakasztott mása a Suetonius Tiberiusának. A tárgy felfogása, berendezése, még a fejezetek ezime is a Suetonius adoma-beszélő modorát, a magánjellem rajzában rendkívüli megfigyelő tehetségét, a miniature képfestésre való hajlandóságát követi. Igaz, hogy elnagyolva és durvább ecsettel; de azért elevenen.

Még a *furiákat* is eszmotársítás útján használhatta fel Janus Pannonius arra, hogy Maria Philippus sok lelki szenvedését fesse. Decembrio erős vonásokkal rajzolja a herczeg babonás félelmét. Ha hirtelen mennydörgést hallott, hálószobája szegletébe meghúzódva, remegett. Egész éjjel őriztette magát. Álmatlanság gyötörte. Ki-kinézett, ha ébren vannak-e a palotaőrök.

Egyszer galambjai váratlanul elpusztultak; jósjeleül vélte; nem sokára el is esett Brescia. A szerdai napot gyászosnak tartá.

Hanc vite solitudinem instituit, mondja Decembrio, ki pedig már atyja révén közelről ismerhette a herczeg magánéletét. Ugyanis Uberto Decembrio Jean Galeazzónak, Maria Philippus atyjának volt a titkára.

De álljon itt Decembrio olaszra fordított emlékbeszédéből is egy részlet, mely a hermeneutica azon elve alapján, hogy az esetleges, az aprólékos találkozás az elbeszélés vagy leírás részleteiben, nagyobb súlylyal esik a mérlegbe, mint a főesemények előadásában való egyezés. Természetesen, mert hiszen egy-egy topografikus apróság, egy-egy párbeszéd részlet, egy-egy adoma egybehangzó, szó szerinti találkozása: a közös forrást bizonyítja.

E szempontból lássuk, mit mond Decembrio abban az emlékbeszédben, melyet Piccinius felett tartott. Előadván a velenzeiek vakmerő vállalatát, melynek tervezője Gattamelata vagy mások szerint Sorbolo, mások szerint Blasio de Arboribus vagy Nicolo Caravilla vagy Caravilla volt, de a melyet költőnk helyes epikus érzékkel Marcellusnak tulajdonít, midőn a hajókat a havasokon átbocsátották, Torbolenál a Gardara szóról-szóra ezeket mondja: «a lebocsátott hajók oly iszonyú súlylyal huzták alá a

kötéléket, hogy az öreg olajfák, melyekre ezek kötve voltak, darabokra törtek össze, mikor azokat kezdték eregetni.» (1076—1077.)

Janus Pannonius így írja le e bámulatos jelenetet:

Ámde a mélybe bocsátni a tóra le még nehezebb volt,
Bár tartotta bizony nem is egy kötélek a gerinczét,
Hogy ne zuhanjon alá a hajó s romlást ne okozzon,
Mégis elszabudult tartó kötéleke szakadtán,
Tartja kiüban ezer kéz, zugva zuhan le a mélybe,
S oly iszonyú zajjal zúdítja vizét föl a tónak,
Mintha a nap eferszívó a gyopljót fényszekerével
Mélybe zuhana alá le az égboltnak tetejéről,

(905. és köv. v.)

De Minerva megmenti a hajót és

«hogy a többi ne jutna hasonló
Sorsra, miként óvják azokat, most megtanítottam,
Ottan egy oly nagy olajfaberek vala ép a közelben,
Mint a minőt a fehérle Hymettus láthat örökké,
És a minőt láplál a Taburnus örök verőfényen,
Most idegen formát oltván, nekik azt mutatám meg,
Mint kössék körül itt vastag kötélekkel a fákat,
És hogy dörzsöltetve, erősen lángra ne kapjon
Itt a fatörzs, intém, öntözzék folyton örökké,
Most is megmaradott nyoma még az erős kötéleknek.
Látni a fák törzsén a sebet, nem tűnt el egészen.»

(927. és köv. v.)

E meglepő találkozás bizonyítja, hogy Decembrio műveiből meritett Janus Pannonius. De meritett Poggio florenzei történetéből is, kívül bensőbb viszonyba léphetett, mert hiszen Poggio Hunyadi Jánossal is összeköttetésbe lép. Ki hívhatta föl a figyelmét a nagy magyar hősré más, mint Janusunk. Poggio Hunyadi Jánoshoz Rómából 1448 ápr. 4-ről kelt levelében említi, hogy hiből sokat hallott hősi erényeiről... Hivatkozik ugyan Miklós krakkói decanusra,*) de a korán érő 14 éves ifju betölthette Hunyadi dicsőségének lelkes dicséretével Guarinus iskoláját és a ferrarai köröket. Poggio liviusi bőséggel áradozó történetének VII. könyvében beszéli el ez eseményt, melyről azt mondja: «Res profecto ardua et digna que litterarum monumentis mandetur.» Részletesen szólván a vállalatról, a hajók lebocsátását így festi:

*) L. Ábel: *Adalékok*. Budapest 1880, 180. l.

«necesse enim erat demitti crassioribus restibus paulatim naves ne suo pondere praecipitentur.» És elragadtatással emeli ki, hogy még az ókor hősei is bámulták volna e esodalátványt.

E részletek meggyőző bizonyságul szolgálnak arra, hogy Janus Pannonius Decembriót és Poggiót forrásokul használta vagy az ő révükön formát öltött hagyományokat lelkiismeretes buzgósággal és az ifju képzelem eleven bevétel fogta és dolgozta föl. Visszatérve azon alapeszméhez, melyre Janus Pannonius epikai fölfogását visszavittük: megértjük, miért választá költőnk terjedelmes eposának hőseül a patricius nemest, a velencei jellem e kiváló képviselőjét, mondhatni fajképét. De ezzel jellemző bizonyítékot is szolgáltatunk költőnk epikus tehetsége mellett is. Valódi epikus fölfogásra vall, melyre nézve Janus Pannonius a magyarországi latin epikában megközelíthetlen magasságban áll, hogy nem ragaszkodik a történeti események feldolgozásában a történelmi hűséghez, a krónikai pontossághoz. Hol vannak tőle a XVI. század összes költői, kik közt még az egy Schesicus is, kinek pedig szép epikus nyelve van, a történelmi hitelességre veti a figyelmet, mint ezt lesz alkalmam kimutatni, midőn Tinódival párhuzamba állítom, mire már Eder célzott Losonezi István hősi haláláról szóló éneke nézve. A mohácsi vész a történelmi érzéket felébreszté. A nemzet magára fordítá figyelmét: magába vonult vissza. Érdekes volt minden apró cselekedet, melyet valaki a hazáért tett. Apró részletességgel beszélték el

*Szállt az ének szájról-szájra . . . *

De az olasz renaissance hozzánk átültetett gyönyörű plántája, e rövid életű, ragyogó arany gyümölcsöket termő fa . . . a nemzeti meghasonlás korában elsenyvedt. Wittenberga humanismusa és az olasz földről hozott renaissance közt az a különbség, a mi az olasz és a német éghajlat között.

De még a renaissance e ragyogó korában is, mely benyult az Ulászló és II. Lajos idejébe is, Janus Pannonius epikus fölfogása nem talált követőre. Bizonyíthatom ezt STRIENONCSI-nek: Taurinusnak nem csekély értékű költeményével, melyet a paraszt lázadásról irt.

Taurinus *Stauromachia*-jának előszava 1519 januárjában kelt Gyulafehérvárott. Költői álláspontját jellemző szavakkal jelzi.

Előadván, hogy élt ő költeményében szónoki ékitményekkel is: «contractus e quidem atque Poete solent; hoc ideo, ne historiae veritas (quae polissimum integra asservanda est) affectatis cincinnorum cooptationibus minuatur.»*) Felsorolván az írókat, kiket olvasott és a kiknek a plagiumával vádolták, így nyilatkozik: «Ego ingenue fateor Lucanum belli Pharsalici cantorem in hoc intrito calle mihi ducem antequantum fuisse.» És sajátságos, hogy a használt költők sorában megemlíti Pontanust is és hallgat Janus Pannoniusról.

Költőnk az idegen tárgy választására a költői szabadság korlátlan használhatása is indíthatá. De erre indítá az ifju költő hálája pártfogója iránt, ki által Velenceze köreiben ismert lett neve, kit Guarinusa után első sorban tekint jötevőjének. Egy pár vonással rajzolnunk kell a költő és a költemény hőse közti viszonyt.

Nézzük végig azokat a nyilatkozatokat, melyeket költőnk Jacobus Antonius Marcellusról tesz, hogy mintegy keletkezését adjuk annak a mély tiszteletnek és költői rajongásnak, mely ily nagy szabású költemény írására illeté. Hogy idegen tárgyat választott, annak egyik indító okául a renaissance-költő olaszföldi élményeiben: a római hagyományok iránti áhítatában, melyek a Marcellus-család hagyományaiban és hősünkben a panegyricus nagyítás szemüvegén keresztül megszemélyesítve véltlátni, mutatuk ki: a másik a Janus Pannonius alapjában, hálás természetében található. Úgy hogy ép e hálás, ez odaadó természet képezi élete tragikumát is. Hiszen nagybátyjának, az esztergomi érseknek köszönhetett mindent. Mikor Vitéz János a Mátyás ellen szőtt fondorlatokba sodortatott, magával ragadta a mi költőnk is.

A renaissance-költő a maga háláját az akkor divatba jött műfaj: a panegyricus epos alakjában fejezte ki. A mi e műfajt illeti, erről volt alkalmam megemlékezni a mi költőnknek Guarinusra zengett nagyszabású panegyricusáról írott tanulmányomban. Ez alkalommal csak egy oly jellemző körülményt hozok föl, melyet a renaissance-kor irodalmának bűvarai nem emeltek ki kellően. A ferrarai iskola körében ez időtájt főként azokat az írókat tárgyalták, melyek az újság ingerével hatottak. Ezzel hatottak

*) Ed. Engel. c. i. m. 117. l.

pedig azok, kiknek iratait a kolostori könyvtárak poros zugaiból napfényre hozták. Ilyenek voltak a többek közt Quintilianus és a Pliniusok. Ép ez időben került forgalomba a panegyricusok kötete, élén az ifjabb Plinius mintaszerű panegyricusával, melyet Trajan dicsőítésére írt a hálás köszönet kifejezése végett, hogy őt consuli méltóságra emelte. A tizenkét panegyricus egy kéziratban volt található Mainzban. Ez volt az archetypus. Az első másolás ép ez időben történt. Innét került az Aurispa példánya, kinek útján e Guarinus iskolája mohó szenvedélyvel esett neki a dicsbeszéd olvasásához.

Érdekes Baehrens Emil praefatiójában, melyet a *XII Panegyrici Latini Lipsiae MDCCCLXXIV.* elé boesát, a XIII lapon szemléltető leszármaztatása az Aurispa kéziratának. Hogy Guarinus az ifjabb Plinius műveivel tüzetesen foglalkozott, arra nézve meggyőző bizonyítékot találunk R. Sabbadini: *Collici Latini possessuti, scoperti illustrati da Guarino Veronese* ez. művében, mely Guarinus levelezése alapján sorban mutatja ki a Guarinus értékes kéziratgyűjteményének tartalmát. E munka 66. lapján közöl egy levelet a híres Vallától, melyet valószínűen 1444-ben írt Nápolyból. E levélben kéri Guarinust, hogy ha látta volna Pliniusnak panegyricusát, értesitse. Eam si penes te habes, ad me mitte.

A Plinius leveleinek Guarinus-féle kézírata e romlott szövegű kéziratok közé tartozik. Keil elítélően nyilatkozik erről 1873-iki kiadásban. (Plini Coel. Secundi *Epistularum libri novem etc. Lipsiae 1872*, III—IV. l.)

A Plinius beszéde a szöbőség, a csillogó ellentétek, a finom fordulatok, a Trajant megelőző iszonyu korszak elítélésének az uralkodó Trajan iránti hízegés alakjában finoman elleplezése, a régi római szabadság pirkadásának üdvözlése, de az egyeduralom szentesített formájában, a nagyítások mesteri igazolása, hogy a szolgálai hízegés látszata se bántsa a római lelket, a politikai tapintat, melylyel a római köztársaság emlékeit föleleveníti és magasztalja a nélkül, hogy a caesarismus politikai rendszerét megbontással fenyegetné, a mindig numerosus irásmód, mely Boileau elmés mondása szerint:

Que jusqu'à «Je vous hais» tout s'y dit endrement; a tökéletes részletek, de az elhibázott egész, a mondatok összecsengése, de a valódi érzés és benső igazság hiánya, a keresettség, mely a

Petronius Arbiter *Satiricon*-jában tett szellemes észrevétel szerint: a természet elvész és nem bír önmagára találni... ezek a tulajdonok igézték meg a Guarinus körét. Ugyanez időben foglalkoztak az öreg Plinius, Vitruvius, Strabo műveivel... ezekben szőtt sok érdekes újdonság, egy tanult korszak izlése a tanult embereket hamis irányba terelte. Így hatott Plutarchos a maga idézetekkel túlszűfolt morális értekezéseivel, melyekből Janus Pannonius fordítgat; így olvasták Suetoniust, ki tele van ingerlő adomákkal. Mindezt azért hoztam föl, hogy ramutassak arra a szellemi légkörre, melyben Janus Pannonius ifjú képzelme kibontá szárnyait. Ha Guarinus óriási levelezését elolvassuk, melyet Remegio Sabbadini nagy lelkiismeretességgel gyűjtögetett egybe és dolgozott föl, most újabban is «*La scuola e gli studi di Guarino Guarini Veronese*»*) ez. művében meglepő találkozást éreznünk ki e levelekből; e tanulmányokból a latin irodalom ú. n. ezüst korszaka kivált a Kr. u. első század irodalma és a renaissance irodalmi izlése és iránya között. A már tanult izlés egy túlélt formába új szellemet készül önteni. A forma tisztelete, a forma imádása, de a tartalom, a szellem modern volta sajátos ellenmondásba kerülnek egymással. Így válik a Caesarokra árasztott panegyricus dicsbeszéd itt-ott egy-egy condottieri magasztalásává. Hiszen a Guarinus köréhez tartozó Porcellius költő Piccininót állandóan Scipiónak, Sforza Ferenczet pedig Hannibálnak nevezi és a szónoki dicsbeszéd keretébe foglalja a történetet.

Nem jellemző-e például annak a követségnek az elbeszélése,**) melyben Velence részéről Barbado Jeromos, Pascale Maripetro és a mi Marcellónk vettek részt. E követségnek a Piccinino nevében, ki bizonyára nem igen bírta a finom latin nyelvet, Parcellius felél és választát verssel végzi:

Surge age Piccinine, Ducum fortissime, sola
Spes Venetum, Martisque parens: nunc arta tuoque
Militia atque animis opus est...

és végzi e szóval: *Plaudite*. Így írtak akkor történetet. Ez az irány, ez az izlés, mely magával ragadta Janus Pannoniust, ki ép ez ese-

*) Catania, 1896.

**) Muratori: *Horum Italicarum* XXV. kötetében Supplementum;

mény idején e körnek már ünnepelt költője volt, pedig alig tölté be huszadik évét. E légkörben a szellemes gondolatra, a stilszerű elbeszélésre, a ragyogó leírás-, a kerekded szónoki tárgyalás-, a szónoki ékítmények váratlan használatára, a gördülékény mondatokra nagyobb súlyt helyeztek, mint a tárgyias igazságra, mint az őszinte érzés közvetlenségére. Ha tehát Janus Pannonius aránylag csekély tárgyat az epos stilszerű gépezetével kötvén egybe, epikus magaslatra emelkedik, de a panegyricus hangja által szónokias elbeszéléssé, mondjuk *laudatio*-vá alakítja a történelmi eszmék hordozójának hőst zengő epost: ennek magyarázatát a korszak izlésében megtaláljuk. De hogy az epikus conceptiót, mint fentebb kimutattam, megbírta Janus Pannonius tehetsége, ez arra vall, hogy határozott hivatása lett volna, hogy Hunyadi Jánosról: mint a kiben a magyar nemzet a történelmi eszme hordozójává emelkedett, valódi epost írjon. És csak mélyen sajnálhatjuk a keserű végzetet, hogy e lélek meghasonlásbajött ép azzal a Hunyadi családdal, melylyel nemzetünk európai küldetése és hivatása összeforrt.

A személyes hála megkereste a formát és megtalálta a Guarinus iskolája körében kedvelt panegyricusban. A régi díszbeszéd formájába önték a történetírók az életrajzot, a költők az epikus tárgyat. Még Tacitus is, ki a történetíró pragmatikus szempontját mintegy rászületett tehetségében bírta, az Agricola életrajzában ugyanezt művelte. Az a gyönyörű apostrophe, melylyel ez örök-szép monographiát végzi, melyet Madáchunk még a Lancaster egyenlősítő kétségbeejtően prózai korában is felruház azzal a képességgel, hogy lelkesedést gerjeszzen, szemléletes képet nyújt a szónoki elem uralkodásáról, mely betört a költészetbe és túlterhelte a költők nyelvét, meghamisítá a plastikus felfogást, a roccoco czifrázatával rakta ki a régi épületek egyszerű arányokban concipált tervét és betört a történelem komoly muzsájától ihletett történetírók birodalmába és szónoki fordulatok esábitó mezejére esalta a történelmi szellem kutatóit. Álljon itt a mi panegyricusunk epilógusának eszmemenete e tétel igazságának bebizonyítására.

Commentaria Rerum Gestorum a Jacobo Piccinino anno MCCCCLIII. Auctore Porcellio poeta et scriba Alphonsi I. utriusque Siciliae regis.

(516)

Mikor a költő előadta Velenceze csodás fölvirágzását, a római Marcellusok ivadékainak Velencezébe áttelepedését, emelkedését, a velencezei hatalom megalkotásában kiváló szerepöket, ismét párhuzamot állít föl mintegy az ellentétbehelyezéssel domborítvan ki hősrünk nagyságát.

A Palici tónál e jóslatot kiáltja a római Marcellushoz:

Uj Marcellus fog támadni, kikelni porodból,
Túlszárnyalja a mit te tevél ez tetteivel majd.
Őrször consuli és két izbe' proconsuli bárdot.
Fogsz elnyerüi: közember alig lesz ez annyi időn át,
Hányszor fogja díeső neved ismételni az Évkönyv.
Hogyha te Nólát, ő megmenti a Breseia népét:
Téged a hány óvig fárasztá Corinthe fala újból.
Ő Vérónát újra veendi meg annyiszor épen.
Hogyha előled fut meg először Hannibal egykor,
Annyi között ez előtt hátrál meg csak Piccinus.
Viridomarus lánczát meg fegyvereit ha te hordod,
Ez Fulüpöt, fészket fenyegetvén küldi halálba.
Ha leleménynyel egyik tengerre boosáta vitorlát,
Bérezeken át csodamód, szállítja hajóit a másik,
Emboreket győzesz te le és csakis emberi munkát,
Természetnek örök szigorát megtékozi majd ez.
Mig te vezér vagy, a pün fenyegetve riasztja a várost,
Ő meg az ellenség falait maga döngeti bátran,
Mig társiddal alig bírod azt meg is őrzeni bizton.
Mit csak hosszú tusák árán szerzettek az ősek:
Ő csakis egy maga azt a mi elvesze, vívja ki újból.

(2840—2860. v.)

Mi természetesebb, minthogy a halhatatlanságot igéri meg a hősrnek. Mint Horatius mondá Augustusnak:

Hac arte Pollux et vagus Hercules
Ensis arces attingit igneus,
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar. (Odák III. 3. 12.)

Marcellus is:

Ottan a csillagos égnek ölen heverészik örömmel
És örök ifjító nektárral elüzi az aggkort,
Ott hol ürít poharat Herakles a neje kezéből,
Hol Perseus, Liber s Ledúnak az ikrei ülnek,
S dől le Venus sarjával együtt heverészve Quirinus.

(2867—2871. v.)

(517)

Így végződik a panegyricus, mintegy szembeszökő példában szemléltetvén e korszak epikájának kettős vonását: a klasszikus visszaemlékezések körében mozgó nyelvezetet és a szónoki dícsbeszéd berendezését, mely az égis emeli hőst, a tárgyas igazság, a plastikai természetesség határait túllépve.

Ha a fenn jelzett párhuzamot összevetjük mindazon epigrammokkal, melyeket költünk Marcelló magatartására írt, ugyanazt az eszmekötést találjuk. Így a Teleki kiadásában olvasható XXXVI. epigramm: *Comparatio Marcellorum Veneti et Romani*, mely e két sorban foglalja össze a dícsérő hang climaxát:

Szűnj már, szűnj, többé ne hasonlítsd egybe a kettőt,
Minden Scipiadot és Fabiust lever ez.

Hogy Marcellus költönket még Velencezében fölkarolta, hogy folyton támogatta, hálás szívvel ismeri el több ízben.

Mindjárt panegyricusunk előhangjában:

Ő karolá legelőbb föl az én Muzsám' igazában,
Az a mit érte tevé, nem vala pusztá beszéd,
Ő növelé kis hírnevemet terjesztve világgá,
Vendégül fogadott, éhemet ázte el ő,
Lantom füzze nevét a Guarinus drága nevéhez,
Hogy ha Guarinust, őt háladal illeti meg,
Ez vala első, mert nekem ez vala mesterem egykor,
Jöjjön utána legott ő, a ki pártfogolóm.

(Praefatio 28 és köv.)

Ugyanezt fejezi ki a LXXIX. epigramm; hol Marcellust Pollio-hoz, Proculius-hoz hasonlítja.

Ábel *Adalékai*-ban is van egy jellemző költemény: *De Marcelli Tropheo* ezim alatt közölve, melyben magát a szent Oroszlánt, tehát Velenceze védszentjének jelképes állatát szólítja meg, hogy fogadja el Marcellus diadaljelvényeit, melyeket az Insu-bereken kivivott győzelmeinek emlékeül állít föl: elhozta az insu-ber lobogót, melyen a taréjos kigyók képe volt látható. Itt is a Virromarust legyőző Claudiussal hasonlítja egybe. Ez a Ledro völgyében aratott diadal emlékét örökíti meg, hol Paris Lodrone fiai segíték meg Marcellust. Itt Piccinino oly vereséget szenvedett, hogy majdnem foglyul esett. Egy egykori naplóíró szerint Piccinino egy zsákban viteti ki magát és így mene-

kül. *) Soldo olasz nyelven írt naplójában meghatóan festi Bres-cia hűségét Velenceze iránt. Leírja az éhséget, mikor napokig nem volt a piacon kenyér, majd oly drága volt, hogy egy vékácska buza harmincz lira, a rozs 25 lira, a köles husz lira volt. A gyer-mekek éhezve kiabáltak az utcákon: pane, pane; de azért, teszi hozzá a naplóíró: «E pure se la portavano in pace per non venire sotto quel Duca di Milano, aspettando sempre il soccorso del conte Francesco (Muratori i. m. XXI. 889. l.) Magát a ezimert is egés-szen Decembrio leírásával egyezően említi.**)»

Janus Pannonius meghitt bizalmas viszonyát, melyet Mar-cellussal szőtt, az Előhang is érinti:

Itt, hol a Marcellusnak a birtoka, földje s a háza
Mely kedvesb neki mint otthon az ősi lakás,
Boldogan él menyé és neje drága szeretti körében,
Itt, eme házban, a mely otthona gyermekinek,
Pálus vonzza Velenceze lát oly erős kötelekkel.*

(44—49. v.)

E hely felette fontos chronologiai adatot tartalmaz. Világos, hogy Janus Pannonius már elhagyta Ferrarát és Paduába ment, hol jogi tanulmányokra adta magát nagybátyja meghagyásából, ki lángeszű unokaöcsesét már akkor ama fényes pályára szükséges feltételekkel akarta ellátni, mely a pécsi püspöki állásban érte el tetőpontját.

Teleki költőnkéről nagy gonddal írt életrajzában a panegyri-cus keletkezésének időpontját kívánván megállapítani, a panegyri-cus első soraiban festett situációból kiindulván, hol a költő a maga látományát, melyben a Minervával folytatott beszélgetést a Pó partjára helyezi, kimutatván, hogy költőnk e panegyricust okvetetlenül a Guarinusra írott után alkotá és Magyarországon fejezte be, így okoskodik: nec obstat fortasse quod initio hujus panegyrici Marcelló scripti dicat se poeta ad Padi ripas procu-buisse, ibique sibi Minervam apperuisse et dictasse carmen illud de Marcelló. Nam illud potest ita accipi, ut in Italia Ferrariae vel alibi, quidem coeptum sit poema illud ante A. 1458.***)

*) *Annales Bevisiani ab anno MCCCCXXXVII. usque ad annum MCCCCXLVIII.* Cristoforo A. Soldo. Olasz nyelven írott napló.

**) Muratori, i. m. XX. 996. l.: *De virtilorum ejus imaginibus.*

***) Pannoni opusculorum pars altera. p. 215.

Kétségtelennek tartom a «Guarinus és Janus Pannonius» czimű értekezésemben bőségesen felsorolt érvek alapján, hogy a Guarinusra írt panegyricus keletkezésének időpontját a Guarinus Strabo fordításának befejezése dönti el, mi 1456-ban történt. Guarinus elvesztvén V. Miklósban pártfogóját, kinek költségén e nagy munkát kiadni remélte, ez esemény 1455-ben történt, mikor V. Miklós meghalt.

Jacobus Antonius Marcellus lőn újabb pártfogója, kihez az egyik praefatiót is intézi. Az évre nézve eltér az én nézetemtől Remigio Sabbadini legújabb nagy tanulmányával írt munkájában,*) hol így nyilatkozik: «Il Panegyrico fuseritto del 1454, quando appunto Guarino era negli 80 anni». Ennek igazolására hivatkozik e panegyricus 732. sorára, hol ez áll:

de most Strabo *izzasztja* a férfit — én is ragaszkodtam fordításomban a *fatigat* szóhoz. Ekképen költőnk csak kilátásba helyezné a végleges befejezést e szavakkal:

A muzsafiak mily örömmel
Várva lesik, mikor a három próbára javítva
Tajtkövel kisimítva, kifestve piros miniommal
Czédresolaj szagot árasztván, ott hagyja a szekrényt.
(1733. és. köv. v.)

Mint hogy Guarinus Strabóhoz 1453-ban fogott, ha Janus Pannonius panegyricusa 1454-ben keletkezik, akkor éppen 80 éves volt és a iambis decimi tangens confinia lustris (879. vers) = «hogy bár a *huszad öt* évnek a szélére értél» nagyítását így igazítja helyre: «Sarebbe mostruoso intendere 100 anni; se voleva accostarsi più, al vero, pur esagerando, poteva dire «bis noni e il verso tornava egualmente.» nem kis öröömre szolgál, hogy Sabbadini e művének megjelenése előtt a mult évben szintén már-eziusban tartott felolvasásomban egy jegyzetben magam is így nyilatkoztam: vagy csak költői nagyításról van szó, vagy a szövegbe *bis decimi* helyett *bis noni* teendő».

Származhatott a tévedés paleographiai alapon, ha a számnevet római IX jelzé és az I tévedésből kimaradt.

Ugyanis Guarinus 87 éves korában halt meg 1460-ban.

*) La scuola e gli studi di Guarino Guarini Veronese. (Con 44 documenti) Catania 1896.

Tehát ugyanazt mondja. Úgy de ha kétszer kilencz lustrum 90 évet ad ki: akkor nekem van igazam, hogy a panegyricus befejezését 1456-ra tettem, mert ekkor éppen a 18-ik lustrum széléhez jutott, mert elérte a 86 évet.

A Marcellusra írt panegyricus korát ez időpont megszabja. Ugyanesak Guarinus hatása alatt írbatta és így Guarinusnak pártfogójává lett Marcellus a hű tanítvány részéről a legszebb, a legnagyobb ajándékban részesült. Ha Taurinus a *Stauromachia* praefatiójában így nyilatkozik: «contractum debitum meum aere etiam alieno persolvam» — alkalmazhatjuk Guarinusra, mert szebb köszönetet a nagylelkű Marcellus nem nyerhetett, mint költőnk panegyricusa, melyről Teleki oly szépen mondja, hogy azzal «antiquitatem provocare possit.» Hogy Marcellusnak volt érzeke a költészet iránt, bizonyítja költőnk CCIX. epigrammjá, mely így hangzik:

Nem tagadom meg azért költő-voltozó' soha Marcell',
Mert csak köznyelven zeng a dal ajkaidon.
Mit tesz az, mily nyelven szól, zendül az ajkon az ének
Szépen hogy ha dalol, énekes az a madár.

Megemlékezik egy más epigrammjában arról, hogy Marcellus olasz nyelven írott dalaít maga fordítá le latinra. Meghitt viszonyra vall ez epigramm. Telekinél a CCCXXXIX:

Elsíratá a saját versében gyakran a költő,
Hogy ha erős szerelom áthevítette szívét,
Marcellus dalaít zengém szerelemben nujjonez én,
Azt mit a köznyelven zengve epedve dalolt.
Hogy ha ohajtod olasz launtról hallgatni a dalt, úgy
Halld az övét, oly szép mint a Petrarca dala,
Hogy ha pedig Latium nyelvén szép néked az ének:
Hát ha van üres időd, vedd e lapot szívesen.

Hogy e szerelmi költemények Janus Pannonius fiatalkori frívol tartalmú költeményeivel azonosak volnának vagy legalább hasonló tárgyúak: e feltevést Teleki méltó fölhaborodással utasítja vissza. Marcellus abban a korban, midőn Janus Pannonius vele megismerkedett, az ifjú kor lüngolásain és pajzán játékaín rég túl volt. Elég egy kétségtelen érvel bizonyítanunk. Panegyricusunkban a következő hely fordul elő:

Képin a fenség ül, a melyet fokoz az, hogy a barna
Fürtöket itt-ott már megese az ősz dere gyéren.

(169—170, v.)

mi bizonyítja, hogy mikor költőnk Paduában tartózkodott, 1454-ben, Marcellus az élet delén túl volt.

Marcellus tanult, művelt ember lehetett. Valószínű, hogy a latin nyelvnek nem volt annyira birtokában vagy azujja teremtett latin írásmódban nem volt oly jártas, hogy irodalmi nyelvül használhatta volna. Így érthető, hogy Janus Pannonius még azzal is kedveskedett jötevőjének, hogy ennek egy pár fiatalkori költeményét latinra fordítá. Tanultságáról tanúskodik az *Il Campidoglio Veneto* című nagyszabású munka, mely a velencei Marciana egyik legbecsesebb kézírata. A nagy folio-kötetek közül a III. emlékezik meg a velencei tősgyökeres patricziusok sorában Marcellusról. Szerzője Girolamo Alessandro Capelleri Vivaro Vicentino. E kézirati életrajz mindazon tetteket Marcellusnak tulajdonítja, melyeket Janus Pannonius dicsőkölteménye, valamint Emanuel Cicogna egy monographiában, melyet 1842-ben adott ki: *Della famiglia Marcello patrizia Veneta* ezim alatt és Marcellus tanultságáról így nyilatkozik: «A haditéren szerzett jártasságán kívül nagy műveltségre tett szert a tudományokban és különféle beszédeket írt különböző tárgyakról.»

Marcellussal tehát az irodalmi munkásság révén sokszoros összeköttetésben áll a mi Janusunk. Mikor hazajön, azután is fenntartja e viszonyt. Erre mutat az az epigramm, mely Telekinél a CXXXVII. szám alatt olvasható. Ez megemlékezik Marcellus fiának, Valeriusnak kora haláláról.

Ha a halál, a Valér' nem dönt ily gyöngy korodban
Sírba, a Marcellók díszé virága te lépszsz.
Benned enyész a Velencez roménye, te véled enyészett
Drága anyád vigasza, édes atyád gyönyöre.
Ha szépség, jószág, ha a zengő szó hat az égbe,
Méltó voltál, hogy Nestori éveket éj.
Clotho hajolt bár és Lachesis sem tiltakozott már;
Am a sötét testvér vágta el a fonalat.

Teleki bizonyítja, hogy Valerius 1461 januárjában halt meg, mert Philadelphus ekkor tartja felette az emlékbeszédet. Érdekes megjegyeznünk, hogy ez emlékbeszéd szerint a mi Marcellusunk

(522)

ekkor 64-ik évébe lépett. Sajnosan kell nélkülöznünk azt a vigasztaló költeményt, melyet költőnk Magyarországról intézett pártfogójához.

Hogy a Marcellus egyénisége lelkesedésre gyújthatta költőket, erre nézve két érdekes adatot hozhatok föl. Az egyiket magából a költeményből meritem. Midőn előadja, hogy Marcellus mily fényes eredménnyel harcolt hol az Addua árján, Milano saját területén: áradozó lelkesedéssel sorolja föl a sok kitüntetést, mely hősét érte. Felhozza az Anjou Renétől, akkor Nápoly urától küldött hadi jelvényt és ezután a mi Hunyadi Jánosunkra tér, ki ez időben kormányzói méltósággal volt felruházva:

Sőt a te drága hazád feje, kormányzója is egy szép
Ösmévé hozlart küld, a melyet maga horda a mellén,
Ősi vitézkötés, a melyen esupa ékkövü kígyó.
Lángszin testével halkul tekerődzeni látszók.

(1647—1650, v.)

A másik adat irodalomtörténeti érdekesség. Tiraboschi megemlékezik nagy szabású irodalomtörténetében,* melynek a latin költészetről szóló fejezete bámulatosan gazdag forrástanulmányra vall (XVII, 4. f., 121—247), Alberto da Carrara művei sorában egy panegyricusról,** melyet hősi mértékben Jacobus Antonius Marcellus tetteiről zengett. Mivel megjegyzi Tiraboschi, hogy e költeményt kéziratban a Santa Maria della Salute könyvtárban őrzik, az érsekség e könyvtárának igazgatójához fordultam azzal a kérelemmel, hogy e verset másolatban velem közölni kegyeskedjék. Igen udvarias választ kaptam, melyben az alkönyvtárnok, dr. Ferro professzor tudatja, hogy gondos keresés után sem akadt rá, pedig könyvtárakban igen sok becses kézirat van. Azért helyeztem súlyt e kérdésre, mert párhuzamba szerettem volna állítani költőnk e művével. A Guarinusra írt panegyricusnak epikus gépezetre vonatkozó részét büszken állithatjuk a később élt s a latin költők fejedelmének elismert Poliziano, *Mantó*-ja mellé. A Marcellora írt panegyricus is kimagaslik az ez időtájban keletkezett panegyricusok között.

* *Storia della Letteratura Italiana di Girolamo Tiraboschi*. Milano, 1831. XVII. kötet.

** U. o. XVI. 74—75. l.

(523)

A fennebbiekben rámutattam arra a hangulatra, mely a költőnek ihletet adott, arra az iskolára, mely a részletek kidolgozásánál idomítá gondolatait, társítá eszméit, arra a gépezetre, mely a classikus eposzok emlékeiből teremtődött, de egyet határozottan mint önálló értékes vonását kell kiemelnem a Marcellusra írt panegyricusnak: ez az epikus *conceptio*, mely hőst nemzeti és egyszersmind római hőssé avatta és így világtörténeti eszme hordozójává, mi által a Velence és Milano közti bonyolult és sok tekintetben kisszerű érdekharcokból Velence világhatalmi küzdelmét tudta megalkotni és így szilárd alapot vetett egy valódi eposznak.

Ez alkalommal a részleteket mellőzöm. Elég jeleznem, hogy Marcellus viszontagságos tengeri útja; a hajóknak a havasokon át szállítása, a béresek közti tusák, a Pó szigetén vívott harc, Verona gyors bevétele, melynek rajzában nyomról-nyomra találkozik költőnk Simonetta *) illető helyeivel egész a köhid leírásáig, mely e várost két nem egyenlő részre osztó Ets vizén át a régi várhoz vezet, sőt még az a beszéd is vízhangzik költőnknel, melylyel Marcello rávette Sforzát, hogy Veronát vegye tüstént vissza, hivatkozván arra, hogy Johanná-ja**) itt van, a Milanót fenyegető Marcello ellen felindult szent Ambrosius magánbeszéde, a Rágalom erőteljes leírása, kit a szent földidéz az alvilágból, a szent oroszlán hasonló beszéde az elragalmazott és megbántott Marcellohoz: mind oly részletek, melyek nemcsak a megáradó classikus emlékektől duzzadó szóbőség, szónoki virágok bámulatosan gazdag föltárásában pompáznak, de magasabb öntudattal szőtt eselekvény szerves részeivé alakulnak. A Claudius Marcellusnak adott jóslat — bár mint egy *parergon* tűnik föl — a compositio alapeszméjének kidomborításához szükséges.

Láttam Jacobus Marcellusnak síremlékét Velenczében a Santa Maria dei Frari templom kereszthajójának balföldi falán. Egy sarcophagot három görnyedt alak tart, melyen fönn

*) Johannis Simonette Commentarii rerum Gestorum Franc. Sforzae Mediolanensis Ducis. V. K. Muratori l. m. XXI, 283. és köv.

**) Tulajdonképen Bianca, Viseonti Pálóp törvénytelen ágyból származott leánya, kivél sokáig esábitgatta, majd kénytelen-kelletlen odaadta nejéül.

áll Marcellus vezéri jelyvényeivel. Büszke sirirata *) a többek közt azt hirdeti, hogy az ő tevékenysége végre visszaadta egész Italia békéjét. E békéért eseng a megszemélyesített Italia III. Frigyeshez költőnknek 1452-ben írt magasztaló versében, e béke hőssé emelkedik a panegyricus Marcellusa. De e békét századok mulva vívta ki az egységes Olaszország.

Vezéri jelyvényeivel, hangzatos sirirattal néz a századok ködébe Marcellus: de azért alakját az idő ködé boritná sűrű árnyával, ha meg nem világítja a magyar költő, ki jeltelen sirban fekszik. Nagyszabású panegyricusának fordítása legyen szerény áldozat névtelen sirján.

Mert sirja névtelen. Gondos utánjárásom és tudakozódásom is arra az eredményre vezetett, hogy ha volt is Janus Pannoniusnak síremléke, mint némelyek, a Guarinus Baptista készítette sirversből következtették,**) de a török hódoltság

*) Álljon itt Marcellus sirirata:

Jacobo Antonio Marcello
Equiti senatori clarissimo.

Brixidum triennii obsidione levata, Benaco Laeo admirabili invento classi per montes inmissa, Verona a Picinini faucibus erepta, Ravenna eius ducta auspiciisque Imperio Veneto adiecta; Abdua omne primum ab eo super acto cum ad Mediolani usque portas insultatum esset, ubi ille equestris dignitatis erat Baron ac Regni Neapolitani maritima praefectura a Renato Rege commissa eius et sacra societati inter primos adscriptus est, pater demum honestissima eius opera universae Italiae
data Valerius eius filius M. P.

Nicolaus et Petrus Nepotes ex Mat. extremam operi manum imponi curarunt.

MDLV K. N.

Hogy e Valer nem lehet azonos a fennebb közölt Valérral, az mindjárt kitűnik, mert ennek halálát Marcellus megérte. De hát akkor ki lehetett? Erre nem bírok biztos adattal szolgálni.

***) Így Haas: *Baranyá-ja* 285. lapján. Álljon itt a Baptista Guarinus verse há fordításban:

Pannonföldnek a díszé, e század fénye világa
Janus fekszel emitt: sir kiben őrez a szív.
Sirat a Muzsa zilált fűrtökkel, az Aoni berkek
Sirnak, Apollo zokog, néma kezében a lant.

idején elveszett s a pécsi székesegyház restaurációja alkalmával azok, kik közvetlen szemlélői voltak az építésnek és tüzetesen ismerték a székesegyház összes emlékeit, siremlék nyomára nem akadtak. Eljött az ideje, hogy a nagynevű püspök, a lángelkű költő emléke látható jelben is megörökíttessék. Legszebb emléket pedig összes műveinek új kiadásával lehetne állítani.

Budapest 1897. február 5.

HEGEDÜS ISTVÁN.

DICSÉNEK JACOBUS ANTONIUS MARCELLUSRA.

ELŐHANG.

Miglen a barlang árnyas ölén zeng pásztori ónek
 S Mantua költőjén¹⁾ csüngnek az ifju szívek,
 Ó neki Maecenas, tusc ösök sarja eként szól:
 «Hítvány tárgyra miért elpazarolnod erőd?»
 5 Mondd: mi babért is aratsz Melibocus²⁾ bus panaszával,
 Vagy ha nekünk Corydon sirja szerelmi baját,
 Vagy ha a pásztori versengést csillapítja Palemon,
 És a gyerek, ki legott, hogy született, mosolyog?
 S égbe ragadt Daphnis, s Daphnis, ki a tölgyfa alatt ült
 10 S kinek a zengzete úgy elhüvölé a hiúzt,
 Vagy Moeris, ki borong, Gallus, ki lángola vágytól?
 Már negyedik tele, hogy zenged a pásztori dalt.
 Tán csak azért nyújt annyi gyönyört a pásztori ónek,
 Mert nagy Caesar ezért vissza mozóid' adá?
 15 Zengd csak a harezi mezőt s Caesar több földet adand még.
 Nádsíp helyett hadi zúgjon a harsonaszó.
 Rajta, vezesd csak a dardani rajt a lavini öbölbe!
 Zengj a dionai sarjnak a harezairól!
 Zengd Juliust, ki letészi az alban várnak alapját
 20 Isteni jelre a hol sarjad a Caesari ház!
 Végzi az intést és eme szóra hajolt is a költő
 S hűs ligetet hagyván zengte a férfitusát.
 Már ha követném most magam is példádat, o Maro,

¹⁾ Vergilius. Ismeretes az emlékvors: *Mantua me genuit* etc., habár a költő szülőhelye Andes.

²⁾ E sorban és a következőkben Vergilius elogáinak tartalmára van vonatkozás.

- Csaszarom nekem is, mondd, a jelenbe' ki lesz.
 20 Marcellus, te legyél, te a tógás faj deli sarja,
 Hős, ki Velence szilárd támasza, oszlopa vagy!
 Nézzem tetteidet, tetteiben senki kiválób:
 Érdemeket nézvén, hol vagyon érdemesebb?
 Ő karolá legelőbb föl az én Muzsám igazában;
 30 Az a mit érte tevé, nem vala pusztá beszéd,
 Ő növelé kis hírnevemet terjesztve világga
 Vendégül fogadott, éhemet űzte el ő.
 Lantom fűzze nevét a Guarinus drága nevéhez,
 Hogyha Guarinust, őt háladal illeti meg.
 40 Ez vala első, mert nekem ez vala mesterem egykor:
 Jöjjön utána legott ő, a ki pártfogola.
 Ámde ti mind, a kikért ott hagyta Athene a Cecrops
 Várfalait s az ital földre lakozni jöve:
 Hármás hőlesészet meg a két jog bí mívelői,
 50 Hallgassátok, mit zeng ma tinéktek e lant.
 Nem rég sípomuak zöngelmén Ferrara tapsolt,
 Most mélyebb ihlet föl magasabbra ragad.
 És ha a barbar hang nem tetszék egykor ez ajkról,
 Érte, csak érte esupán tetszhetik im ez a dal.
 60 Itt, hol a Marcellusnak a birtoka, földje s a háza,
 Mely kedvesb neki mint otthon az ősi lakás,
 Boldogan él menyé és neje, drága szeretti körében
 Itt eme házban, a mely otthona gyermekinek.
 Padua vonzza Velence fiát oly erős kötelékkel,
 70 Hogy már rég öleli őt a saját fiaként.
 Így ha nem értem is, oh de figyeljetek érte e lantra,
 Mert becses olykor a tárgy, hogy ha silány is a mű.

PANEGYRIS.

- Ép egy nyírfa alatt heverésztem a multkor a Pónál
 S jó hüves árnyba' körültem a hattyúk öneke hangzék.
 Egymagam álmodozón szövögettem versnek a tervét,
 Pajzstalanul csak elém terem és megszólíta Pallas:
 5 •Thespis szüzeinek¹⁾ ki kegyenceze vagy, ifju, mi tervet
 Szósz te magadba? Minő lejtésű útenre kívánod
 Hajtni a szókat? Csak nem akarsz még játszani most is

¹⁾ A Muzsáknak.

- Drága Guarinusnál, avagy épen a pásztori sípszó
 Tetszik jobban emitt eme lombkoszorúta vidéken?
 10 Könnyed elégia kell-e avagy jambusnak a mérge?
 Lassu szezon avagy tizenegytagu régi phalceus?
 Vagy kedvesb a jútszin enyelgő, ódes epigramm?²⁾
 Gyermeki játékot mért űznél? Hagyd oda immár!
 Hogy ha sovárgod a hírt, a babért, mely zöldel örökké,
 15 Törj magasabbra! Csekély sajkán ne evezz te szünetlen
 Partnak a mentén. Rajta, hajódat a síkra irányozd:
 Mert a sekély vizen el-megakadhat könnyen a sajkád,
 Ámde csodás kineset hoz amott a nagy árboctu járnú,
 Mely a nagy örvényt szelve kel át s koszorúzva jut el majd
 20 Biztos révbe, fővenybe harapva az érezfogu horgony.
 Mint indul föl a parton a taps s az öröm riadója!
 Mert szellemnek erőt csak a fenkölt tárgy ad, a költőt
 Ez teszi nagygyá, Nézd csak a régi atyáknak a sorját:
 A remeket nemes eszme tevé csak örökre remekké.
 25 Fenkölt tárgy ha megihlet, ered meg a szó igazán csak:
 És ha a műnek tárgya silány, az fényleni nem bír
 Vagy kiesiszoltan sem hozhatja meg azt a gyümölcsöt,
 Melyre a nagyra törő költő epekedve sovárog.
 Nagygyá Trója tevé s nem a Békák hareza Homeros,
 30 Statius is Thebais s Achillese és nem a Berkek
 Áttal szerze dicső nevet, Vergilre örök fényt
 Ép nem a Szúnyog³⁾ hoz, de a Turnus hős viadalja:
 Így te, hogy ime neved már szálldos az emberek ajkán,
 Könnyü verésű dalt ne pengess és fuvolád sem
 35 Sírjon már: de a harez riadóját fújjad a kürtön.
 Ámde a régi időkbe te vissza ne menj: ki az ösök
 Árnyókit felköltve felőlük kezdene új dalt,
 Hasztalanul fárad, gyújt nappal is éjjeli lángot,
 Ajkokon él Thebé, Ilion, Argos, Lacedaemon
 40 Égbetörő Persous meg Jason, a tengeri hős és
 Hol van a színpad, a hol még nem őrzöngé Orestes.

¹⁾ Az itt felsorolt versformák: distichon, szezon (trocheus vagy spondeus végű jambus) és hendekasyllab (— — — — — — — — — —) vonatkoznak a Guarinus iskolájában folytatott versalakzatokra, melyek költők tehetségét idomították.

²⁾ Vonatkozás a Vergiliusnak tulajdonított *Gulex* című idylli költeményre, Turnus az *Aezeis*-ben Aeneas ellenfele, a Rutulok vezére.

Nem vacsorált Tereüs s az Agēnor sarja se bolygott?¹⁾
 Tantalus is hol nem kaphatta magas saruit már?
 Hány dal szólt az eget tartó heraklesi vállról?
 45 Hány Theseüsről? Hány zengő a Pelops²⁾ robogását,
 Hány meg a Hippomenes³⁾ futtát, Daedal⁴⁾ röpülését
 S hálátlanság vádja is érhet, hogy ha multat
 Túlbecsülöd s a jelent kicsinyelvén; számod, irigyled
 Élőktől a babért s példát a messzi jövőtől.
 50 Menthetnéd e hibát, ha korod soha semmi kitünőt
 Nem látott voln'. Ámde melyik kor volt ragyogóbb még
 Béke időn vagy a harcza? Talán még Juppiter ismét
 Visszaidézi a vas helyett a régi aranykort.
 Hogyha nem ellenzem, nem tűrhetvén a Saturnus
 55 Renyhe korát. El is úztom a szendergő szivek, elmék
 Mély álmát és hosszú időn át gondosan éber
 Munkásságra tüzelve tanítám mesterek által;
 Ime ezért látsz annyi vezért ma is és nem egy Athént,
 Itten az új születik meg és újul amottan a régi,
 60 Ugy hogy előtted a Sándor, a César aranykora támad.
 Fénye, virága a ti korotoknak versenyez azzal;
 Mert a műveltség úgy sarkalja, ragadja az elmét.
 Nézd a sok új remeket, miket általam alkot e korszak;
 Itt e hajókat, amott meg nézd a sok új hadi gépet,
 65 Száz Argost és száz Epeost⁵⁾ látsz, most ha körülnépsz.
 Hippolytost, kit a mén ragad el s a Dianna kegyencét,⁶⁾
 S szobrot, a mit maga Zeüs megbámult oly csodaszép mű,
 Phidias remekét te ma is még fényleni látod.

¹⁾ A trójai, a thebai mondakörből merített epikus és drámai művekre vonatkozik. Külön említi *Orestes* és *Io* alakját, kik a nagy görög és az utánzó római tragédia újból meg újból színre hozott alakjai.

²⁾ Pelops, Tantalus fia, ki nejét Hippodamiát szekérversenyeben, —

³⁾ Hippomenes, ki nejét Atalantát versenyfutásban nyerte el; állandó ajakjai az antik eposzok.

⁴⁾ A szárnyakat feltaláló és labirint-fogságából szárnyakon menekvő Daedalus regéje közönségesen ismert.

⁵⁾ Argos, az a híres hajó, melyen az Argonauták az arany gyapju elhozatalára indultak. Epeios volt a trójai ló építője; itt névmásításköpen van használva.

⁶⁾ Endymion, kihez Selene a Latmos barlangjába szállott le éjjelenként, hogy a «szép alvó»-val találkozzék. Természeti mythos, mely jelképesen beszél el a hold lenyugvását a Latmos hegyén.

Álljon elé Paphië festésre, Apellese meglesz.
 70 Porba ha hull Tyrus és Sidon meg a büszke Korinthus;
 Élnek a szobrok és ragyogón tündöklök a bíbor.
 Nézd csak szerte a sok palotát, melyek égre merednek;
 A labirint elül, el Babylonnak iromba csodája;
 El Salamon műve és a mit alkota pajzsos Amazon;
 75 Pyramis-el, mauzoleum el s órjási colossus.
 Nézd csak, a kék habokon mint száll a hajók raja szerte;
 Hinnéd: büszke torony vagy egy-egy sziget indula utnak,
 Akkora árboez nyulik az égre magasra meredten;
 Annyi lapát csapkod, dagad és leng annyi vitorla.
 80 Ám nemesebb, mire ihletem én és Hermes a mestert,
 És mire ihletet adnak az aoni¹⁾ szüzek: a *lantzó*.
 Mert hiszen annyi Linos²⁾ s Arion,³⁾ mely korba virágzott?
 Mely korszak szakított le olyan sok kastali lombot?
 És a miből oly nagy költők bőven meritettek.
 85 Ujra buzog már halkal a Pegasus isteni írja.
 Hős se hiányzik, a kit költő lantjára vehet föl;
 Mert hisz' a művészetnek ez adhat szárnyakat ismét.
 Zord hadi nép, levente vezérek, vad esatazajgás.
 Vaspánczél a lovat s a lovagját elfedi, védi;
 90 Vas behorítja a fejtől a talpig alá le egészen.
 Hát nem látod-e, mint kelnek föl a régi Quiritek?
 Árkokat ásnak emitt, töltést meg amottan emelnek;
 Tábor-szerte vigyáz az éjjeli nappali őrség.
 A legio ugyanannyi csapattal négyszögöt alkot;
 95 Szembe tömött hadi rend, szétül száguld a lovasság,
 Messze kiválik a két szárny, míg külön a gyülelévész nép;
 És külön áll alakulva segédsapatokból a hátvéd.
 Kopja repül távolra, de esattog a kard a közelben.
 Hogy ha pedig kell törni falat, megívni a várat,
 100 Nem csak a kost meg az ostromlófedeleet, meg a tornyot
 Szállítják a teherszekerek, de a mit nem is ismert,
 S csak ha a menny dörgött, félt, rettege régen az őskor.

¹⁾ Aonice sorores; Múzsák, Aoniai Boetia, a Múzsák kegyelte vidék.

²⁾ Egy mythikus költő, kit a linos-dal után, (sírám a korán elhunyt Linos felett, ki a nyár tündöklő szépségét jelképezte) az alexandriai korszakban ősköltőnek tartottak, mint Orpheust is.

³⁾ Arion, a híres lesbosi költő, a dithyramb-feltaláló, ki a esellén menekült.

Villámként szakad ércztorkukból zűg a tüzes kő
 Rajta tehát — hiszen im neked ontja a tárgyat a Bőség —
 105 Válassz és végy föl lantodra egyet te a sokból
 És a jelent ékesszavu ajkad cserbe ne hagyja!
 Ámde ha sok néppel dicsekedhet' már a kerek föld,
 Sok várossal egy-egy nép és sok néppel a város:
 Ninesen mégse vidék, a világon nines sehol egy sem.
 110 Itáliával a mely fölérne: ha nézed a földjét,
 Mely tejjel-mézszel folyik és fekvése kitünő,
 Dúsak városi, hol tündöklök a jog s az igazság.
 Mégis Hesperianak¹⁾ a városi közt kimagaslik
 Ez,²⁾ a melyet fal nem zár, mely a sekélyeken épült
 115 És harsogva körülte zajong az Adria árja.
 Alapítója se volt: csak létre hozá a közönség
 És esodamód idegen közromlás romjain épült.
 Egymaga itt páratlanul áll, a házak alappját
 Nem a szilárd föld mélye fogadta be, ámde felülről
 120 Zátonyokon lerakott töltésbe a mélyre boesáták.
 Csakhamar ott, hol elébb legelésztek a tengeri bornyók
 S játszadozának uszonynyal a csellék szökve magasba:
 Most sziget áll és mint a Latona Delosa egykor
 Hirtelenül kiemelte fejét, ki a szöke habokból,
 125 És bár csak gyülevész nép volt, a mely egybesereglett.
 Semmi viszály nines, szebb egytetértés nines a világon
 S békésebb nyugalom: mert tiszteli minden a törvényt.
 Nem vetik a nemesek sanyarú rabságra a népet
 És lázongva a nép se' szegődik a kényuralomhoz.
 130 Mert eszesen kitalált szép szóra hajol meg örökké
 És a szelid hatalomnak ígúját hordja szerényen.
 Így ezer éve, hogy a szeplőtlen, tiszta szabadság
 Kényuralomnak meg nem adá soha szüzi erényét.
 Épen ezért hajtá mindazt az uralma alá, mi
 135 Krota s az Alpok, a hæmoni Hébrus s a Garda között van.
 Épen ezért a Vörös tengerhez is elhatol, eljut
 És a mi kincs, a mi drága fűszer van, közli világgá,
 Itten a patricius *Marcellusok* ősi családja
 Ugy kimagaslik a többi között ép mint nap az égen,
 140 Juppiter, a nagy Olympon, a tenger a többi vizek közt,

¹⁾ Italia.

²⁾ Veneze.

Számra kiválik bár a Mauroceno családja,
 Contariniknek a kinese temérdek, a jogtudományban
 A Trivisanok voltak örökké legjelesebbek,
 Bölesek a Foscarik és míg a Justinok ajka csak ékes,
 145 Tengeri harez mezején a Pisanok arattak örök fényt,
 Itt vívtak ki babért s nevet a Lauretanok egykor:
 Ámde mi fényt, mi babért kivivott a többi egyenként,
 Mindazt birja együtt Marcellus régi családja.
 És e családban sines jelesebb, nines egy se kiválóbb
 150 Nagy tettek mezején mint Marcellus Jakab Antal.
 Ó lelkében az összes erényeket egyesíté mind.
 Hogy ha hasonlitanád öme férfit a Romulidákhoz,
 Nem volt gáncstalanabb Curius,¹⁾ mint ő, se szilárdabb
 Maximus²⁾ és nem jobb, ki fogadta az idai istent,³⁾
 155 Nem hűbb Regulus és igazabb ő nála Cato sem.
 A görögökhöz mérve bizony hódolna előtte
 Bátor Miltiades s a kegyes Cimon, leleményes
 Perikles, a derék Solon, mély lelkű Lykurgos.
 Szép daliás az alakja, előmlik rajta olyan báj,
 160 Mint a minőt a phryg pásztorra⁴⁾ sem önt vala Venus.
 Ismered őt, ki gyakorta karolt föl téged a költőt,
 Nélkülözések közt, méltán befogadja viszontag
 A tirynthosi hős gazdag palotája Molorchost.⁵⁾
 Ámde ha ötét elébb nem láttad volna, bizonynyal
 165 Szembe találva legott fölismernéd a tömegben.
 Oly nemes arca, levento alakja is úgy kimagaslik,
 Hogy hol jár, a tömeg mutogat rá s hódol előtte.
 Képin a fenség ül, a melyet fokoz az, hogy a barna

¹⁾ A megvesztegethetlenség és lelki szilárdság képviselője úgy a költőknél (Horatius Cap. I. 12. 41), mint a morális értékekben (Cicero Cat. maj. 11. 55), ki a sannita követségtől felajánlott halmaz aranyat visszautasítá: Meghalt 272-ben.

²⁾ Fabius Maximus Cunctator, kinek szilárdsága a Hannibal ellen folytatott hadjáratban tűnt ki.

³⁾ A Cybele kőszobrát Kr. e. 204-ben hozták Rómába Pessinusból Phrygiából. Livius XXIX. 11; adja elő Ovidius Fasti III. 246, meg is nevezi e térfut: P. Corn. Scipio Nasica. Ő fogadta vendégül az istennőt.

⁴⁾ Paris.

⁵⁾ Kleonaiában megvendéglé Heraklest: ő szegény Molorchos méltán fordulhat Herakleshez, hogy ez vendégszeretettel fogadja, Molorchoshoz hasonlítja Janssunk a maga szerény helyzetét.

Fürtöket itt-ott már megeső az ősz dere gyéren,
 110 Hogy ha a férfi világhírű tetteit egy igazándi
 Szerző hű tanukép még föl nem tárta előtted ;
 Emberi hírt és kósza beszédet hogyha kiesínylesz ;
 Hallj igazat te igazmondó Pallas ajakáról
 És kétkedni ne merj, ha egy isten tesz tanúságot.
 115 Irja hiven föl a toll a fehér lapon, ajkam a mit mond.

* * *

Ezt kiragadtam az anyja öléből gondosan egykor,
 S hogy felserdülvén, hevesen már pezsdüle vére
 Szépen a válaszuton habozott, intém a veszélyes
 Szép ösvényre, a mely esábit mosolyogva viránynyal,
 120 S megtévesztve ragadja hinárba a gondtalan ifjat.
 Szómra hajolt s az igaz mesgyén tört egyre magasbra ;
 Mindig előbbre hatolt nyomomon, nem rettege zordon
 Szirteket és nem a sűrű bozótba vesző hegyi ösvényt.
 Én tudom, én, hogy mennyi veszélylyel száll vala szembe,
 125 S mennyi bajon vergődni keresztül megsegítettem.
 Hányszor roskadozott már-már végkép kimerülten
 S titkon erőre hozám ! Nyilzapor s kard-tusa közben
 Megmentém a kigyós Gorgonnal ijesztve az ellent.
 Gondomat így soha sem érzé a szerette Ulixes,
 130 Kit vezeték húsz évig a szárazon és vizen által.
 Két kőmet próbált meg ez is, de cserélte a sorját,
 És nem is oly szándékkal. Ulixes a szárazon edzé
 Tengerparra magát, míg ő a nehéz evezőkhöz
 Edzett karral fogta kezébe merészen a gyepelőt.
 135 Az remegett a vihar-fölhányta haboktól, emennek
 Ez vala jüték ; az kolletlen szállt esatasfkra,
 Ez belevágyva rohant, nem rajta kapatva csupán csak ¹⁾,
 Szárazon is jelesebb, a vizen sokkalta szerenesésb,
 Mint a neriti ²⁾ hős, méltóbb a smyrnai versre.
 140 Jött az idő, a midőn a fiu szép rózsaszín arezát
 Fedtő pehely s a szülők aggódtak néma gyönyörrel.
 Éj ³⁾ ~~válta~~ Marcellus csak fölriadott magas ágyán

¹⁾ Ismeretes Ulixes vonakodása a trójai háborúban való részvételről.

²⁾ Neritos Ithaka béreze, innét neriti hős Ulixes.

És a nagy ablakon át föl a Holdra merengve ekép szólt :
 «Lássanak-e tespedni tovább is a házi Penatok,¹⁾
 145 Itthon morzsolgatva betűt, elemézve a szókat ?
 Hát nem volna-e jobb ismerni, tanulni világot
 És az erényt kinyomozni merészen akárhol a földön ?
 Már bíbor ruha főd, letéve a régi talizmán
 És a dió szétszórva.²⁾ De még ifjabb vala Pyrrhus,³⁾
 150 S földul Pergamumot, Scipio ⁴⁾ megmenti az atyját ;
 Nem volt Pompejus se idősb s nyer Nagy nevet immár.
 A macedon ifjú a világot járja be büszkén
 S elhat odáig, a hol nem járt csak a thyrusos ⁵⁾ isten ;
 Hát magam ily vállal heverészek tétlenül itten.
 155 S szépen vesztegelek várván a míg eljön az aggkor
 S diestelenül halok ? Én, én volnék római vérből ?
 Én lépjek sok szép diadalmak dús örökébe ?
 Mégis az álmat sem szabad épen semmibe venni,
 Mert hisz az éjjeli kép Jupitertül, az égbül eredhet.
 160 Álomban Triton ⁶⁾ fogatán bebolyongtam a tengert,
 S kagylókbul fejtém szaporán ki a gyöngyöt, a kincset.
 Egyszer a mint eme tájra tekintek vissza szememmel,
 Im szent Márknak aranyházát csak látom inogni
 S már-már mélybe zuhanni hívém iszonyú ropegással ;
 165 Én tüstént rohanok — sarkalt egy isteni szellem —
 (Én voltam) s neki dülve, azonnal teljes erőmmel
 Az inogó fedelet föltartám. Tornya szilárdan
 Áll ujjolag s tört fel magasabban az aetheri fénybe.
 Fölrriadók, tova tűnt ez az édes szép esodaálom.
 170 Isteni jel volt. Rajta tehát, induljunk utánna !»

¹⁾ Penates : házi istenek. ²⁾ Az igazat ellen a római gyermek hordá nyakán a *bulát*, egy kis melléruet talizmánul. A diószétszórás a lakodalom egyik jelképes eselekvénye volt, melyet a vőlegény végzett, jelöl, hogy ifjúkori játékeit, kósza szerelmeit abba hagyja.

³⁾ A híros opirusi király, kinek a rómaiakkal is volt hadjárata. Pergamumot, Mysia ez előkelő városát, Lysimachos, a diadoche korszak vezére Demetrius Poljorkotes ellen szövetségve Pyrrhussal. Így jutott Pergamum a Pyrrhus kezére.

⁴⁾ P. Cornelius Scipio Africanus major, egy lovas esatában a Tici-nus mellett megmenté atyját kora ifjúságában. (Liv. XXI, 46.)

⁵⁾ Dionysos, Bacchos, kinek indiai diadalmenetét ragyogó esettel rajzolja Nonnos a Dionysiaka-ban.

⁶⁾ Tengeri isten, kinek a kagyló-kürtje zeng a tengeri viharban.

Szóla legott s nyomban fel is ölté magúra ruháját
 S a szomszéd templomba betér kora hajnali fényben.
 Ottan az oltár színe előtt leborulva imát mond.
 Áldozatát végezve, sietve megy a kikötőbe,
 245 Szálla derék árboezu hajóra merészen az ifjú.
 És mikor észrehevők, hogy elszállt gyors evezővel.
 Ő már Alkinoos¹⁾ kertjében szedte az almát.
 Balra hagyá a görbe Maleu²⁾ vésteli szirtjét.
 Lengő vitorlákkal kikötött a cydonai³⁾ révben.
 250 Bárha az ősi idők emlékét látni ohajtá,
 Hol Minos barlangja, hol tartotta tanácsát;
 Hol van a rejtek, a hol Jupiternek a bölesője regett;
 Titáni sarj, mely földön eredt és merre bolyongott
 Pasiphae⁴⁾ örült szerelemmel; hol a torony most,
 255 Honnét szállva repült Ikarus, nevet adva a habnak;
 Hol maradott nyoma fenn ama mesteri daedali műnek.
 Nem kutatott egyet sem ezek közt, mert legelőbb is
 Drága nagy atyjának sirhantja fölébe borult le.
 Ugyanis itt Péter hamvát fedi parosi márvány
 260 És az egész sziget itt istenként tiszteli arányát:
 Míg a Diespiter⁵⁾ alsírját még számba se' vészi.
 Méltán; mert Pétert tömjén meg is illeti s oltár.
 Őt, ki a tengereken békét szerzett s a hazának
 Drága frigyét, hisz' előbb a Velenoze hajóit a Nilus
 265 Felbőszült barbar ura zárá el hatalommal.
 Hejh, pedig éléskamra o föld, táplálja szünetlen
 Európát. Az egész Kelet im északra özönlik.
 Mintha csak ostrom volna, sehol sem lengnek a Szent Márk
 Szép lobogói, miként a korábbi napokban örökké.
 270 Annyi közül maga megy követél, a békeszegésért
 Kérni elégtételt szelíden, de ha kellend, hát fenyegetsen.
 Mint megnyílt Babylon, jubádjik a büszke Sesostris,

¹⁾ A phaiakok királya. Itt voltakép vonatkozás van Kerkyrára, a mai Korfura.

²⁾ Maleu, Lakonia hegyfoka = Malio di St. Angelo.

³⁾ Kréta északi partján híres kikötő.

⁴⁾ Minos neje, ki örült szerelemmel üldözött egy bikát, kitől fogantva, szülte a Minotaurust.

⁵⁾ Euhemerus bölesész iskolája az istenekben, istenített embereket látván, azt a regét felkapta, hogy Jupiter sírja Krétán van.

Gazdag ajándokot ad a követnek a béke fejében.
 Ad neki drága arab gyöngyöt s a fehér elefántesont
 275 Mellett ott van az éjszini ében, a sebre a balzsam,
 S mind az a kincs, mit rejt el az ind oceánnak a mélye;
 Mind a gyapot, mit a Ser megszó, meg a gyanta, a tömjén,
 Mit csak az ind fákról ugrálva lerésznek a majmok.
 És hozzá teszi még ama hamvakat is, miket ötszáz
 280 Év multán a napistennek fölszentele Phoenix.¹⁾
 És ne esodáld, hogy ilyen sokat adtak a földi hatalmak;
 Mert hiszen őt, a midőn oda ért, a hajnali fényben
 Memnon is üdvözlé mint anyját halkneszű szóval.
 Szóra nyíl' ajka; legott elnémul az ünnepi sistrum
 285 És Isis se siratja tovább a szerette Osírist
 S a katarakták sem zúgtak bele, a mikor ő szólt.
 Végzi szavát; helyeselte szelid esaholással Anubis.²⁾
 És maga Apis³⁾ halk bőgésbe' fejez ki helyeslést.
 Így megnyílt a Velenoze lakóinak újra a tenger:
 290 S biztos révbe hozák el az árút messzi keletről.
 És az arab fűszert megvette az ausoni kalmár.
 Mintha vadul sorsán zugolódva a bőszi furiákkal
 Pluton föltámadva sötét mélyén a pokolnak,
 Ostrom alá fogná az eget, megtörve a békét,
 295 Fölszabadítva a föld-nemzette Gigas hadat ismét.
 Hermes most ha leszállna az égből békejogarral
 Hirdetvén az örök törvényt szent atyja nevében.
 Mézédés szavain csillapodnék bőszi harag és düh
 És fölsozoma legott e sötét iszonyú hadi nép is:
 300 Péter is ékes ajukkal eként csillapíta le szélvészét.
 Ha haza tér, az övéi minő ujjongva fogadják
 És hálás hona drága jutalmat is ad neki bőven.

¹⁾ Ismeretes a Phoenix regéje. E mesés szent madara az egyiptomiaknak, mely Herodotos szerint (II, 73) minden ötszáz évben, midőn atyja meghalt, ennek holttestét myrrinából készített tojásba helyezve el, Arábiából Egyiptomba repül, hogy itt a Napisten városában, Heliopolisban, a Helios templomában éljén.

²⁾ Eredetileg a Sirius csillag geniusz, ki Osirisnek (a Nilus) előfutára. Kutyafejű ábrázolták, mely összefügg mythosával. Isis nővérével fia volt, kit ő ebek segélyével talál föl rejtkehelyén. Innét a jelkép. Bészben az egyiptomi istenrendszer Hermese.

³⁾ Apis, a szent bika, a nap és hold jelével homlokán.

Ám útközbe ragadta el éltét Kréta kajánul.
 Marcellus kifejezve nagy atya iránt kegyeletjét,
 290 Egyiptomba hajóz maga is, melyet öntöz a Nilus.
 Hol a mosolygó Delta fölé borul a ragyogó ég.
 Látva fehér arezán kigyuladni az ifjú lángot,
 Ott a nap-égett nép megigézve esodálta a báját
 S hő napnál hőbb vágyra gyuladt a sötét színű asszony.
 300 Ámde nem ő. Neveté, hogy e népnek az isten egy-egy szörny
 És bámulja, miként éleszti a Nil, ha megárad,
 Új életre a földet alélt, aszu állapotából,
 Vagy lesi a siető fényt a Casius¹⁾ magas ormán
 Vagy fürkészi, hol őrzí Canopus a hős Menelaos
 305 Sírját²⁾ vagy szabadon hagyván, megkérdezi Proteust³⁾.
 Fordul az év és ő Berytost meg a büszke Damascust
 Járja be és a Liban' tetejét, a hol árnyat a czedrus
 Vet s amaz ormot, a hol Venus siratta Adonist.⁴⁾
 A phoeniciek élnek e tájon, a kik legelőször
 310 Vizsgilák az eget s frák le a szóknak alakját;
 Ők márták legelőbb a bíbor nedvébe a gyapjút,
 Ott, hol a sidoni völgybe lenyúl' lankásan a Taurus,
 Hol vitették Európa, e drága szerelmi ragadmány;
 Tálire visszajöven. haza már a mi szép deli ifjúk
 315 Nem vágyik többé rövid útra boesátni hajóját,
 Érti közel partot, sűrűn új révbe ovezni.
 Azt hiszi, nem ocean, melyet átfog a partnak a karja.
 Lelke merész tervet sző, messzebb szállni miként a
 Csillagos ég, el háta mögött hagyván e világot.

¹⁾ Hegy Arábia és Egyiptom közt: ma El Kas, vagy Elkanéh; a melyen — Pompejus is írja — a Jupiter Casius temploma állt.

²⁾ Canopus város Alsó-Egyiptomban, a Nil torkolatánál; a monda szerint Menelaos hajókormányosától vette nevét. Itt volt a monda szerint Menelaos sírja.

³⁾ Proteus a tengeri bornyú pásztora, ki jóslatot mondott annak, ki erre birta kényszeríteni, kifogván minden alakváltozásain. Homeros Od. IV. 351. és köv.

⁴⁾ Adonis, Aphrodite kegyence, kit egy vadkan tépott szét. Az ő elsíratása képezé az Adonis-ünnep főrészt, mely jelképes elsíratása volt a természet halálának. Eredete Syriában gyökerezik és itt a költő helyesen említi föl a Syria bérezeit. A phoenecziai találmányokat sorban számtítja föl e hely.

Föl-kikutatni, ha nem lappang-e az ocean árján
 295 Új föld, nines-e világ még messze a Gadesen is túl.
 Szép feladat vala, bár a nyugat vészesb a keletnél.
 Nem vár itt Syriának a kéje s a hő Meroének
 Mámora sem, de megejt bős Seylla s a kapzsi Charybdis.
 305 Vad Kyklops, ki vadabb iszonyú lestrygoni szörnyénél.
 Ám csele, esábjá kínálja a vész-rejtő gyömyörökkel,
 Mint a minőt nem költe Homer számodra, Ulixes.
 Marcellust nem rendíti vész, nem ejti a esők meg,
 Mézes ajakkal h'jába igézik el őt a Sirének;
 310 Árboczhoz sem kötve, fülét be se tömve megállott,
 Kikerülé Circe polarút s molyt¹⁾ sem ivott még.
 Lotost²⁾ éve se lepte meg őt feledés. Szerelemben
 Nem veszté erejét el az ifju szemben a vészszel.
 Elmélázva szedé a virágát Hesperianak,
 315 S még haragudt, mért állt őrztellenül ottan e zsákmány,
 S mért nem ügyelt éber sárkány ott lángot oládvá,
 És a barom szanaszét szabadon mért bolyg a mezőkön.
 Boszusan így szól: «Hejh, csak könnyű ne volna, rabolnék!
 Állna csak őrt három fejú szörny, vele síkra kiszállnék!»
 320 Ha valakit hirszomj avagy önerejébe vetett hit
 Elragadott, vakon ő vele megmérkőzni örömmel
 Kezde tusát: diadalt aratott, ha birokra, ha kardra
 Szállt vele szemben akárki. A lándzsatorésben a Bactat
 Győzte le és le a mórt is a biztos kopjavesztésben.
 325 Még te se' gördítél Polyphem' oly messzire sziklát
 S Antaus ha reá támad, fölkelve a porból,
 Első csapásra le földre lerítné, bárha a földet
 Érintné, nem félne, hogy újra növekszik erője.
 Minden harezba' kitünt, de a kardvívásban a legjobb.
 330 Oly könnyen föl a légebe szökött, ha támadta karddal,
 Hogy nem őrzé lába nyomát meg még a homok sem
 Villámgyorsan villan a kardnak az éle kezében.
 Fénye midőn árnyat vet, az ellen érezi is már.
 Nem véd meg se paizs, nem a szem, nem bármely ügyesség

¹⁾ A *μολύβδης*-növényből sajtolt nedv gyógyszer volt az elbűvölés ellen; Hermes tanítja meg Odysseust e növény nedvének esodás hatására az Odyssea X, 287. és köv. soraihan.

²⁾ Ki a lotosból evett, elfeledte hazáját. Odyssea, IX, 94. Ez a Jubá-fa, melynek a datolyához hasonló ehető gyümölcse van.

370 És nem azél, Ha hívéd te, hogy érte azélod azétát,
Már a te arcodon ott a seb, Ép így csillan a víznek
Fénye eként szór szerte szípkát tűzmeteor is
És ha a szél megtépte a felhőt, a szakadékon
Igy fut mennydörgés közepette keresztül a villám.
380 Am folytassuk utunk? Eltűn Sardinia, Cyros,
Két Baleari sziget mérges kígyóival ártó
Földje is eltűn és el a szép zöld ebasi fenyves:
Már Európa közel érintkezik itt Líbiával,
Látszik a fellegeken túl égbe törő magas Atlas.
390 Itt van az évforgást intéző esillagos égbolt
Jó pihenője. Egyik esillag le-aláhuny az aggnak¹⁾
Vállain, ébred a másik ujaltan s indul el útján,
Am ama harmadikat lühögő paripák föl az égbolt
Legmagasabb ívén viszik immár gyors ügetéssel.
400 Egymással szemközt ino ott két oszlop az égbe
Nyúl föl iker bércekből kifaragva, akár a tiryuthi
Hős-alkotta, akár maga az anyaföld: de ki hienné,
Hogy eme szük torkon kitör, átesap akkora tenger,
S hogy Nereüs²⁾ rohanó folyamán tültesz rohanásban?
410 Társai látva, miként tör szét evezőket a hullám,
Szembe jövén, kérték: fordítsa meg ő a vitorlát,
Hasztalanul: «Gyávák!» — hősünk így tör ki haraggal,
S kormányost tova űzve ragadja kezébe a kormányt
És a nagy örvényen maga rendíthetlennül áttör,
420 Át a világnak régi határain a végtelen árnak
Sík mezejét szeli. Hát elmondjam-e sorban a szörnyek
Száz meg száz új rémes alakját, melyeket eddig
Szem soha sem látott a ti tengereteknek a mélyén?
Mert hisz a tuse, az ioni, a cyprusi, krétaí tenger
430 Adria és a sötét Euxinus, a Syrt meg az Aegon
Mondd mi csodát terem? Azt, hogy evez révész-esíga³⁾ rajtuk,
Hogy megfőstik a tentahalak feketére a tengert
És a halász karját zsibbasztó mérgit a rája⁴⁾

¹⁾ A csillagos eget tartó Atlasra vonatkozás.

²⁾ Tengeri isten, a tengeri nympháknak, a Nereiáknak anyja, kik a tenger életének vidám, derült oldalát fejezik ki jellekésen.

³⁾ Nautilus, tengeri teknős, hajóhoz hasonlóan evez. Plin. H. N. IX. 29.

⁴⁾ Torpedo, mely érintésre megdormasztó hatással van.

A hálónak erős fonadékán eresztí keresztül;
390 A kicsiny Echeus¹⁾ megfog nagy íromba hajókat;
Elnyel a czápa, horog nem fog soha a scolopendrán;²⁾
Tuskés rája³⁾ hajót fúr, esillaghal⁴⁾ meg átöget
És a polyp színt játsza kijátszsa gyákorta a kagylót;
Hogy szannaszét kúszván a esalán,⁵⁾ mardos levelével
400 És hogy vért is ereszt a szívaes, megvágva, magából:
Hogy kórödzik a szkar a hináron, száll repülő hal
S exocetus⁶⁾ az éjt künn tölti a parti homokban;
Nyugodt éjeleken mint fénylik a tengeri lámpa⁷⁾
Ős bibor esíga szerte miként úszik seregestül;
410 Hogy mint dugja fejét ki a békahal itt az iszapból,
Ott meg a tengeri sün jósol meg előre vihart már,
Itt a korinthei öbölbe Palamon⁸⁾ játszik ezekkel,
Ott Galatea⁹⁾ enyelg, Marcellus látta viharzó
Árban a Nereiáik küzdelmes szörnyü tusáját,
420 Szörnyet láta, milyen nem volt Cepheusnak a szörnye¹⁰⁾
S a bika sem, mely megjelenék Theseus¹¹⁾ ohajára;
Része csak a két holdra kinyuló szörny-hal a pristis,
Vagy az íromba nagy orca,¹²⁾ a melytől retteg a bálna;
Hát még leen a fenék barlangüregébe mi szörnyü
430 Lények serge lakozik, ezer csoda alkatu állat.

¹⁾ Echeus = hajótartó, belekapaszkodik a hajóba és útjában megakasztja.

²⁾ Scolopendra, ezerlábú tengeri habaroz, Plin. VIII. 29.

³⁾ Trygon.

⁴⁾ Stella.

⁵⁾ Urtica.

⁶⁾ Az exocetus név épen azt jelenti, hogy künn hál. Plin. IX. 19.

⁷⁾ Trigla Lucerna; esőndes éjeken világító lényt sugárzó hal.

⁸⁾ Tengeri isten elébb Melikertes, Ino gyermeke, mivel Ino férje, az örgöngő Athamas elől a tengerbe rohant, Ino istenülve Lancothea, Melikertes Palaimon nevet nyertek.

⁹⁾ Tengeri nymphea, kit Polyphemos üldöz szerelmével.

¹⁰⁾ Kephens bírodalmára Poseidon bocsátott egy szörnyet azért, hogy nejjének, Kassiopeiának gögjtét megbüntesse, ki szépségét a Nereiákéval mérte egybehasonlítani. Áldozatul a szörnyetegnnek Andromedát teszik ki; Perseus egyik lüstette Andromeda megmentése. Kassiopeja és Kephens esillagképek az égen.

¹¹⁾ Hogy átkát fia Hippolytos ellen betöltse, szétszaggyatván az ártatlannal vádolt ifjút. Ezt tárgyazza Euripides Hippolytosa.

Most a *kerékhal*¹⁾ majd a sok águ *fa*²⁾ irtozatot kelt.
 Szarvval a *kos*,³⁾ *elefánt*⁴⁾ agyarával meglepi őket.
 Majd esodaember alak rémét a hajóra felülvén,
 Majd az okádó bálna⁵⁾ lövel föl szörnyű magasra,
 415 Hogy szakadó záporba' esurog le a viz a vitorlán.
 Ám Marcellus erénye megáll, csakis úgy veszi számba
 Őket mint a molossus ebet massyli oroszlán,
 És száll, száll a hajója előbbre, előbbre szünetlen,
 Merre a szél fuv, a merre kiterjed, zúg csak a tenger :
 420 Túl a zephyreken és túl a nap-paripák legelőjén.
 Még bizony a boldog lelkek szigetére⁶⁾ is elmegy,
 Elysium völgyébe, hol enyhe nap életadó fényt
 Szór le örökké és művelés nélkül terem a föld ;
 Hogy ha reá nem várna e föld örök üdve honául,
 425 Ha lerová a halálhuk adóját. Mert hiszen élő
 Senki se szállhat e tájra. Tehát jobb útra irányza
 Büszke hajóját. Arra felé, hol a bércek ölében
 Dús erü érez van az Ónszigeteknek⁷⁾ messzi vidékén.
 Egyre bolyongva tovább Cantabru⁸⁾ partit eléri,
 430 Majd az aquitan⁹⁾ földet, a hol a Garumna szakad be,
 Végre kiköt brit földön, a hol Caesar hada harezolt
 És ki a földnek a sarka alatt uszkáló Hibernán.¹⁰⁾
 Gyors fogatán a nap im a tizenkét égi jegyet már
 Mind befutá, de nyomozta tovább is a nyugati földet
 435 S felhat egész északra, az Orcad¹¹⁾ jégmezejéig
 El oda, hol torkollik a Rajna s Thule¹²⁾ ködéig.

¹⁾ *Bota*, tengeri hal. Plin. IX, 4, 8.

²⁾ *Arbor*, óriás babarev, melynek lábai faágakként ágaznak szét. U. o.

³⁾ *Aries*, ismeretlen tengeri állat, melyet fölemlít Plinius.

⁴⁾ *Physeter*, halormos balona. Plin. IX, 35.

⁵⁾ *Fortunatae insulae*, hol a görögök az Elisimnot képzelték, a Kanari szigetekre helyezik sokan. Pomp. Mela III, 10, 10.

⁶⁾ *Cassiterides*, a mai Scilly- vagy Sorling-szigetek, Angliától nyugatra. Plinius XXXIV, 10, honnét önt nyertek már a phoeniciái hajósok.

⁷⁾ Északi Spanyolország.

⁸⁾ Aquitania a Garonne vidékén, déli Galliában. Itt a Loire és Garonne vidékéről van szó.

⁹⁾ A mai Írország.

¹⁰⁾ A mai *Oekneys* szigetek Skócia mellett.

¹¹⁾ A régi világ ismert határán túl fekvő sziget északon, valószínűen a mai Mainland shetlandi sziget. (V. ö. Tac. Agr. 10.)

Hol az egész évnek fele nappal, más fele éjjel,
 Hol az örök fagy; a hol az örök tél föl so'sem enged.
 S szálla hajója, szálla. Mögötte fénylik a gönczöl,
 440 Túlra hajolt le a déli vidékre az északi sark is.
 Ennek övén átkel s köreit már rendre befutja
 Túlhan a földtengelynek a csúcsán messze hatolva,
 Hogyha kemény jégkéreg a tengert nem fődí úgy be,
 Mint hogy a Maotist¹⁾ föli és beborítja egészen.
 445 Visszavitorláz hát Calidonia tájira ismét,
 Hol fölváltja nehéz munkáját jó pihonéssel.
 Már az eget befödé nedves fátyollal az éjjel,
 Vagy nem is éj volt ez, csak tartós szürkület inkább,
 Im váratlan az ifju előtt atyjának a képe
 450 Megjelenék álmában s ekéut szól neki azonban :
 «Drága fiam, te nekem legkedvesb annyi fiam közt,
 Most a világ sarkán kedved telik abba', ha látod
 Hogy a mikor lemerül örvénybe a nap szekerével
 Mint sистерg föl a hab s vizgálgatod egyre a gönczölt.
 455 Ám azalatt háznak beborítá gyakran a gyász már,
 Mely boldog vala rég, sarjakban dús vala eddig.
 Mert hisz az ég sűrűn üldü meg szép gyerekekkel,
 És a család köre már huszonhat tagra kiterjedt.
 Lám, fele mind az enyém, a saját vérem vala egyig,
 460 Kétszer három volt a fiú, hét volt gyönyörű lány
 És nő, meny ugyanennyi hívott, nevezett atya néven.
 És tisztelt unokák szép serge nagyatyja gyanánt már.
 Ugy hogy nem vala büszke Velenczében nemes egy sem,
 Hogy Marcellusi vér az erébe ne esörgene immár.
 465 Ám mig többi fiam mind gyámolította elaggott
 Atyját és szolgálta híven még drága honát is,
 Drága fiam, legutolsó korra, reményre legelső,
 Tengereken bolygysz mint az egész föld számkivetettje,
 S mig lesed észak, dél, kelet és nyugatnak a táját,
 470 Elfeledéd, óh jaj, régóta szerette atyádat.
 Hejh, azalatt két szép nővéred' a zord, a kegyetlen
 Atropos²⁾ elragadá s ugyanannyi fivéred utánok,
 Engem is és sűrűn követett gyászt újra sötét gyász

¹⁾ A mai Azovi-tenger.

²⁾ Az egyik párka, ki olvágja a Lachesis nyugtotta fonalát az életnek.

Nászkoszorút szomorú cyprus fölvalta gyakorta.
 475 Nem vádlok magamért, nem az embert, és nem az istent.
 Évenként főrang vala osztályrészem örökké:
 Szép diadalmi menet díjazá könnyű veritékem!
 Túlzárnyalta a közkegyelet még, túl a családét.
 Ennyi vigaszt is o egy nagy fájdalom elnyoma mégis...
 480 Hogy megtört szememet nem a jobbod fogta be,¹⁾ drága!
 Mennyit mondtam volna neked, ha te ott, ha jelen vagy!
 Mennyi titok leplét lebbentem is én le előtted!
 És hogy nem lehetett ime most oly sok vizen, oly sok
 Szárazon át legalább mint árnyék itt vagyok, itten.
 485 A szigorú censor berekeszte azóta öt évet,
 Hogy te bolyongsz a világba szünetlen, biztosan, épen.
 Mintha rabul, kötné Neptunust lincz te előtted,
 És széllel tölné tömlőd maga Aeolus egyre:
 Hogyha tudásra heves vágy megragadá szived' elméd,
 490 Sok-sok nép jogait kitanulni s élete rendjét:
 Hogyha vagyont vágytál gyarapítani, a mit pazarolhass:
 Kincset szerze hajód eleget szállítva sok árút.
 Hogyha tehát tiedre vagyon még gondod avagy még
 Meghat atyád kérése, parancsa a síri homályból:
 495 Már a hazáé s drága barátaidé legyen élted:
 Szenteld azt rokonidnak, az édes, az özvegy anyának.
 Életedért vagy adósa, siess, lásd őt mielőbb meg.
 Ó csak utánad eped, te utánad olajoz örökké
 És te reád ép úgy támaszkodik otthon egész ház.
 500 Mint a hogy engem esőfélben föltartani vélsz most,
 Összerogyok, ha te nem tartsz, összerogy otthon a ház is.
 Most is imé pörrel fenyeget már Azo fivérom
 És ügy-hajba kever szakadatlan s zaklat örökké.
 S rabló módon el is veszi töletek azt a mitek van,
 505 Hogyha hiven nem vésed eszedbe legott emez intést.
 Halószobánkba' vagyon jobb oldalt rejtek a falban
 S ebbe' diófából készült szekrényke betéve,
 Melyben ezernyi irás lappang, sok régi okírat.
 Vesztí pörét a gonosz, ha ezekkel lépsz föl azonnal.
 510 Hogyha családunknak vagyonát így rendbe hozád te,
 Fényűzésre ne add magadat, sem renyhe gyönyörre.
 Vesd izmos vállad munkára közügybe' hazádért.

¹⁾ Mintha csak Tacitus «Agricola»-ja utolsó fejezetét olvassuk.

Hogyha követ kell, légy te a szónok, az Alpokon átkelj:
 Hogyha kitör hadizaj, legelőbb fegyvert te ragadjál.
 515 Lépj szószerkre gyakorta bíróként, bölesen ítélkezz,
 És ne legyen drágább a hazánál semmi előtted.
 Többre becsültem is ezt kincsénél s a királyi jogarnál.
 Két izben fogadott követül a nagynevű Róma
 S teljesíté a miért mentem s polgára gyanánt is
 520 Üdvözöl és ölel engem. A cesari forumot akkor
 Ősz patriarcha¹⁾ vezette, kitől a Tanács nem egy izben
 Kérte a várat, a mely Venustól nyerte nevét rég,
 S legjobb őrhely az Al-Duna táját védeni bizton.
 H'jában a kérés, h'jába közérdek, végre is engem
 525 Küldenek el (minket már régi viszony szöve egybe).
 Elmegyek és a magam részére kikérve nyerém meg
 Nem csak a várat. Még hozzá két várat adott át.
 Élvezem is sok időn ez ajándokot élve nyugodtan.
 Pár év múlva Velence tanácsa határozatot hoz,
 530 Hogy ne szabadjon birni Velence egész területjén
 Várat s az, a ki bir, hat hónap alatt el is adja
 Elkobzásuk terhe alatt, mivel ez Genuát rég
 Bántá és Pizát hajtotta nehéz rabigába.
 Kapzsi szívek vágyát eme végzet lángra gyulasztá.
 535 Most sietett várat mindenki eladni nagy áron.
 Ingyen adám oda én egyedül az enyémet a köznek:
 Mert idegennek eladva, veszélyt hozhatna miránk még.
 Így nem az erszényem, növelém a Velence hatalmát.
 Aldozat árán is segitettem drága hazámat,
 540 Im az erényre atyád nyujt példát: van kit utánozz.
 Rajta, kövess. De neked még élő mestered is lesz.
 Péter ősem, a ki ősi nevét nagyatyádnak öröklé.
 Most tisztességgel viszi Mantua élén a kormányt;
 Majd Rómában, a míg az egész egyháznak atyáit
 545 Lent gyűlésre hívá Bazel²⁾ választani olytat,
 A ki legérdemesebb, hogy tartsa a mennynek a kulcsát.
 Hogyha szavára figyelsz te, megejteni nem fog a tévely,
 És örvénybe taszítani, lé nem térsz a helyes útról,
 Ha heves indulatodra vetensz féket csilapodva

¹⁾ Aquiléja patriarchája, kit Velencez rendre megfosztott birtokaitól. Ez V. Mártonhoz fordul, kinek közvetítésével két várat nyer.

²⁾ A nagy egyházi szakadás idején, 1431-ben.

550 Marcellus leszel és aratod munkádnak a díját,
 Mert mire oly hűn vágyol, örök hír száll a nevedre.
 Ámde nagyobb jutalom leszen az, hogy porhüvelyedből
 A kegyes árnyak-lakta világba jutand el a lelked,
 Hol a kemény Torquatus, ¹⁾ a hol Camill ²⁾, a bozontos,
 555 És a ki ³⁾ megtagadá büszkén Pyrrhusnak a békét,
 Hol három Deciussal ⁴⁾ együtt a szegény Serranus
 És minden Marcellus, ⁵⁾ örök zöld pázsiton én is
 Itt vagyok és koszorús fejemen zöldell a babérlomb,
 És te ne hidd, hogy semmi vagyok, ne is ejts hiu könnyet,
 560 Elsiratva halottul, ilyen gyász bántana engem.
 Most, fiam, ég veled! Ime virad már, oszlik az árnyék
 S kérlelhetlenül im a madár üdvözli a hajnalt!
 Szólt s míg az ifju sovárgva ölelni óhajta az árayat,
 Eltűn, szétfoszol álma, Legott szedi az evezőket
 565 És árboez közepén kifeszíti a lenge vitorlát.
 Néma borongással, hol félve, remélve viszontag
 Indul, jobbról lengve, Japyx hajtja hajóját.
 Im' a habokkal elébe kiszállnak az Okeanidák.
 Egy rész karba lebeg és zeng neki szívvidító dalt,
 570 Más meg enyelgve közelgve elüzi szívének a gondját.
 És nem, a mely ágról csepegett le, a sárga borostyánt ⁶⁾
 Sem hitvány kagylót, sem a mely Meduza fejalja
 Volt, a virág-alakú korallt ⁷⁾ nem hozta hajójuk,

¹⁾ Manlius Torquatus, ki fegyelmi kibégásért fiát kivégezteté.

²⁾ Furius Camillus, ki a galloktól menté meg hazáját.

³⁾ Voltakép maga a római tanács veté el Pyrrhus békeajánlatát, melyet Kineas útján tett.

⁴⁾ A Deciussok a samnita háborúban áldozták fel magukat az alvilági isteneknek, hogy hazájuknak kivívják a győzelmet.

⁵⁾ Serranus (Atilius) a második pun háborúban tántette ki magát. Költőnk a Marcellusok nagy családjaival a renaissance szellemében összeköttetésbe hozta hőseit. A főhős, kívül hőseit párhuzamba állítja, M. Claud. Marcellus, ki a római történetben a 3-ik spolia opimat ejté Kr. e. 222-ben, a gall hőst Viridmarust párbajban ejtvén el. Marcellusnak ósrómai származására vonatkozó felfogás a kor szellemében leli magyarázatát.

⁶⁾ Tacitus Germ. 45. l-ből olvassuk, hogy a borostyánkő a fák gyantás izzadmányából származik. E felfogást követi J. P.

⁷⁾ Medusa eredetileg a viharzó tenger megdöbbenő, megdermesztő hatását symbolizálta az ő kővé dermedő fejével. Így kerül költői képzelem útján a korall-fejalja össze a Gorgo képzetével.

Ámde tömérdek kíneset, a melynek nem lehet ára,
 575 Sok gonddal gyűjtött soha sem látott esodádogot,
 Im' Neptunus azonba' jön épen az Aethiopotól ¹⁾.
 Hol lakomázva a sok nektártul mámoros is lett
 És meg is állítván fogatát, üdvözli e szókkal:
 «Oh te Veleneze reménye, valóban római vér, te!
 580 Hogyha emészt gond és a jövendőt tudni ohajtod:
 Tudd meg, hogy iszonyú hadi vész készül honod ellen
 Genna részéről, mely egész Oenotria földjét,
 Ugy megrázza, miként az a fergeteg egykor, a melylyel
 Rászakadott a ravasz pún Hannibal Ausoniára.
 585 Itt van az alkalom, itt, a jeles tettekre mező nyílt:
 Szép diadalt hős jobbod imé most, mostan arassou.
 Tér van előtted erényt tanusítani; szerenese nyitá meg
 Im a sorompót. A vésznek, a bajnak bármely alakja
 Meg ne riaszson. Már műhelyében, az Aetna tövében
 590 Izzad Vulcan, phrygi alakban vési a pajzsot,
 Oly gyönyörűt, a milyent Tithonia sem Nerereis ²⁾ nem
 Nyert soha tőle az én kértemre, de most teszi önként.
 A mikor érinted Lipare szigetét eveződdel,
 Át maga adja, de im paripát is az isteni sarjból
 595 Én adok, én, igazán méltót szép fegyvereidhez.
 Rajta legott, koesiesok, hozzátok elé ki a tüzmént,
 Glaucust! Nézd csak, amott jön, nézd a rubint követ zablát,
 Mint behabozza fehér tajtékkal a mint ide vágat.
 Könnyű nyakát mint tartja magasra, tőzet fuv az orrán.
 600 Hogy te ne ülj rá próba ne'kül, nosza jer Melicertes,
 Üld meg a mént, gyorsítsa futását ösztököd éle,
 Vágd vékonyába, Arion is érze ostorod olykor,
 Csellén meg repülő halon át ngrád a hajót is
 Szökve magasra a lében. Imé vágat sebesebben
 605 Mint repülő nyíl, utána marad kimerülten a szél is,
 Regző harmat alig érezte a lába nyomát meg.
 Sőt föl a léghé ugorva szökött nagy szirtfokon által
 És azután ha lazán megeresztik néki a gyeplőt,
 Háromszor négyszer szaladott kis körbe' vidáman.

¹⁾ Ép mint Homeros O.-jának kezdetén, mondhatni szószerint vette át = α, 22. és köv.

²⁾ Thetis és Venus által Achillesnek és Aeneasnak kért fegyverekre vonatkozik.

- 639 E paripát adom át, a melyért Mars annyiszor esdett
S megtagadám, melyért följátnlá Cyllarosát ¹⁾ is
Castor a hős, pedig ismerik ezt fön az ætheri fényben.
Elveszed, erre ha ülsz te az ind tigrisnek a kölykét
Tükör nélkül is és csak úgy átrepülsz magas ornat
645 A Rhiphaeusnak, ²⁾ hogy utól nem is érnek a griffek,
Ezzel a fellegeken túl a csillag alatt előgetvén
Bellerophonti chimæra ³⁾ emésztő lángja sem érhet.
Szólt s od'adá. Hálát se reboghattél te előtte
Marcellus s a hajód' fartul meglökte ez isten
650 S ez iramodva repült sebesebben idáli galambnál
És mondhatlan gyorsan elért a velenezei révbe.
Ausoniába' azonban a harsona mind riadót fú,
Mert hisz az insuberek feje, kígyós pajzsú Philippus ⁴⁾
Zaklat mindenkit fegyverrel dalva kegyetlen'.
655 Leghőbb vágya azonba' Velenezét visszaszorítani.
Hitte hogy a ligur kígyóhoz hajlik a többi
És liheté bátran. Külön okbul is ellene bős volt.
A kirabolt szép Brescia ⁵⁾ nem rég vissza elűzte,
Majd meg Bergomon is súlyos békére szorítá
660 És Macalodon új Cannæ szerzett neki szintén.
Mindezekért bős bosszu hevítvén, háborút indít
És indítja hívét az ő Perusíni család hős
Sarját Picininus Miklóst egy hadnak az élén,
Vérsarcot vet egész környékre, hogy összetoborzza.
665 Ámde Veleneze tanácsa se rest megvédni hatalmát,
Nos rábirja Jenő pápát is, hogy vele kössön
Frigyet. Csatlakozik még a Sforzák ⁶⁾ ivadóka
Picinus fejedelme, együtt száll síkra az Arno, ⁷⁾
Genna ellen fordul e két gyarmat gyűlölettel.

¹⁾ Castor lova, mely a csillagok közé emeltetett. Mart. 8. 21. 5.

²⁾ A régi Sarmatia hegyláncza, Aligha nem az Ural nyugtánuait értették e hegy alatt.

³⁾ Homeros II. VI. 179. és köv. sorailban írja le az oroszlan- és keeskeobakból álló tűzokádó szárnyeteget, melyet Bellerophon ölt meg.

⁴⁾ Maria Filop Viscontí; Milano fejedelme, mivel Veleneze azt a hadjáratot folytatja, mely költeményünk voltaképi tárgyát alkotja.

⁵⁾ Lásd bevezetést.

⁶⁾ Sforza, a híres condottieri, ki később Milano ura lett 1450-ben.

⁷⁾ Firenze helyett az Arno folyó.

- 640 Így a kis Ollia ¹⁾ két partján ime szembe ragyognak
Itt a sötét kígyó meg amott rőt színű oroszlan. ²⁾
A derekabb perusíni vitéz hős támad először
S már szoritotta Veleneze hadát, de becsukja kapuit
Brescia s a falakat jó őrséggel fűdi, védí.
645 Marcellus (pedig ép az imént juta még csak a révbe,
Még alig áldoz a Larnak, alig esőkolja övéit)
Ugy a miként lesüté nap, szél kifuvá nemes arezát,
Tábori sátrak alá száll, kérve közemberi állást:
Ugy hiszi, hogy kardot, zászlót s a vezéri palástot
650 Akkor várni, midőn hona vészbe' forog, nem is illik.
És derekabb polgár, ki előbb szerez érdemet, aztán
Rangbeli állást. Am a Tanács, ha a vessző-nyahabot
Meg nem adá neki még, önként neki adta a tábor.
Ó egyedül, ki ujoncz vala csak, vállalta magára
655 Tisztnek a tisztét s nem maradott ki soká, nem a jósjel,
Mely mutatott mindjárt kezdetbe' diéső hadi pályút.
Ott, hol az Iseusba ³⁾ kitágul az Ollia medre,
Tovább, majd ismét szők ágyba szorulva morajlik.
Törni Veleneze hadára emitten készül az ellen.
660 Marcellusra bízik a tavon szervezni hajórajt.
Ime jön az, áttörni akar már; kétszer is onnan
Visszaüzetve hiú szándékát hagyja is átba
S ottan a környék sok várát földelni törekszik.
Am Marcellus, hagyva hajókat, hadnak az élén
665 Megy, hogy mint a vizet, megvédje aképen a szárazt.
Uj romokat halmoz pusztítva a régi romokhoz,
Házakat aknákkal dönt romba szerte, a hol jár.
És fölperzseli mind a takarmányt messzi vidéken.
Gátat törve, előnti vízárral a rétet, a földet.
670 Mint a földmivelő a mezőt felgyújtja, ha meddő,
Hogy ropog az aszu fű, vizet így vezet árkon a laukás
Dombul alá a mezőkre, ha már elaláltak egészen.
Kénytelen így a ligur a telet Phaethon ⁴⁾ folyamán túl
Tölteni: kevés kár sok várost megmente eképen.
675 El sem olvad a tél fagyva még s a heves Picininus
Meg sem várva, a míg a tavasz meghozza a fecskét.

¹⁾ Oglia folyam. Felső Olaszországban.

²⁾ Firenze ezimorének állítja.

³⁾ Iseo tava, a melyen át foly az Oglia.

⁴⁾ A Pó.

Hidakat épít a Póra; fogamzik agyába' merész terv ...
 Ámde elébe siet Marcellus s őt megelőzván
 Kényteleníti földadni reményét meghiusultan.
 690 Ép a miként Fabius,¹⁾ kinek ütközetet kikerülni
 Már diadal volt s a csatasíkra kiszállni törekvő
 Púnt feltartóztatni szünetlen késelellemmel;
 Olykor szembe kerül, majd oldalt úzi a bérezek
 Ormairól, a míg egy hegyszakadékba szorítja,
 695 Végre tömött legiók körülveszik oly szoros övvel,
 Hogy már bizton foglyul esik, ha esalárd leleménnyel
 Barmoknak szarvára kötött rőzsék tüze nem gyúl.
 Marcellusnak im ez vala első harezi babéra,
 Mit hogy a hír megvitt repülő szárnyán a Tanácsnak.
 700 Ez megbízza jeles, de veszélyteljes földattal.
 Egy község van, a melyet a nép hív *Nagy-Majaro*knak.²⁾
 Mind az a termékeny talaj, innen a Pónak az árján,
 Mely rónába kinyúl a Cremóna tulajdonaképen,
 Itt eme helytől függ, hol avult fedelökkel a házak
 705 Már dülődeznek s nincs bástyája se' védni a várost.
 Köszavazattal az ifjut e helyre kiküldi Veleneze.
 Nem növelé a vetést oly gyorsan bőve varázsa
 Medeának sem s' hogy azonnal falba verődjék
 Szikla meg Amphionnak a lantja szavára nem indult,
 710 Mint Marcellus a puszta romot fölépíti újból
 És ellátja derék hadi felszereléssel egészen.
 Majd hogy a föld mélyébe' huzott aknákkal előlük
 Vár-védő árkokba' folyó vizök' el ne vezessék,
 Jó ezölöpökre kötött szálfaikkal készite gátat
 715 S az alacsony partot földdel feltölti keményen.
 Meg se' kapá az ígért segédelmet s készen a művel.
 Épen négyszer elüzte az éjnek a csillagait már
 S im meghozta ötödször a hajnal a fényt meg az ellent.
 Ez harminczegy ezer harezossal a Pónak a hattyuk-
 720 Lakta vizén kele át s másnap pusztítani kezdé
 Körben a várakat, ostrom alá veszi erre Casalet
 És bömbölve követ szóró ágyúkat is állít.

¹⁾ Ismeretes Fabius Cunctator hadi taktikája Hannibállal szemben, kűt kifárasztott és gyengített az által, hogy a nyílt csatát kikerülte, A Casilinum melletti hegyszorosba szorított Hannibal esele ismeretes.

²⁾ Casale Magiore-t lefordítám, hogy a nép elmozdítását kifejezzem.

Majd a gyepes töltést, a melyet nem véde ezölöpzet,
 Mély aknákkal aláásván, földülja egészen.
 115 Ámde a várat elébb nem bírja sok áldozat árán
 Elfoglalni, a míg Marcellust, a mikor épen
 Hősi tusára tüzelte övéit nem temeté el
 Egy szétrobbant bástya-torony, köhalmaza által,
 Mint Otust boritá el a Zeus-megrázta Olympus,
 720 Ép a midőn keze érte az égen a holdnak a szarvát.
 Lőn ropogás, a midőn e torony mélységbe zuhant le.
 Megrezenek a házfedelek, megrendül a Como
 És remegés fut az Alpokon át eme szörnyű robajra.
 Megdőbbenve adá föl a várat most a lakosság.
 125 Őt bajtársai porba-romokba temetve találták.
 Már elaléltan s bús zokogás közt vállra emelték.
 Szája okád vért és kiszakadt foga hullá ki közbe.
 És a szemére homály borul, elvesz a fénye, világa.
 Összenyomott bordái miatt lélegzete megtör;
 730 Mégis fegyvert kér s csatasíkra kiszállana ismét,
 Hogyha körülte a nép nem eseng, hogy ehálljon a hareztól.
 H'jában emészti a vágy, sír is, de nem a sebe bántja.
 Bár szabadon mehet el, mély bűnnek hordja a terhét,
 Mintha kemény rablánczra fűzötten singlyene folyton.
 735 Marcellus mit nyögsz? Diadalmas volt vereséged
 És e esekély vesztésnek az árán fényes eredményt
 Ért honod el, mert míg te vitézül álltad a harezot,
 Brescia nyugodtan learatta, behordta vetését;
 Mert ki se bírja segélyed nélkül olyan sok időn át
 740 Elhagyatottan az óhínségnek szörnyű veszélyét,
 És jobb sorsa se' lész a Saguntum ¹⁾ hírneve mellett.
 Szégyelész visszavonulni? De hát nem visszavonult-e
 Othryades ²⁾ amaz ösvér? Hát a kiThermopylenál
 Visszavonult? Brutus, ³⁾ ki királyokat úze el aztán?
 745 Mucius, ⁴⁾ a ki a tűzbe kitént, Coeles, ⁵⁾ ki a vízben.

¹⁾ Brescia végre felszabadult, Saguntum elveszett. A kitartó védelem adta meg mindkettőnek a hírnevet.

²⁾ Panthus, Verg. Aen. II. 229, 3. Leonidas hősiességét védelme alatt történt visszavonulásra vonatkozik. Herodotos VII. 226.

³⁾ Visszavonult a közélettől, sőt a bűnyű színeit ölté magára.

⁴⁾ Mucius Scaevola, ki kezét Porcenna szemé előtt tartá az égő tűz fölé, hogy elszántságát bebizonyítsa.

⁵⁾ Horatius Coeles, ki a hidfőt védte, míg a római sereg visszavonult.

Mert az erény balsorsba' ragvov s az erőt kimutatják.
 Nagy veszedelmek: a hír nem is ad a szerencse fiának
 Fényt, nevet. És ha talán még bántja a lelked' a vesztés,
 Tisztel azért Marias¹⁾ a vezér, Ausonia bámul.
 760 S hogy mily mérvbe' esodál a hazád, bizonyítani fogja.
 Majd a jövő, mert ép te reád bízandja hatalmát.
 Rajta, emelt fővel, vigarcezel járj, e nagy árért,
 Enged az égi harag: kegyesebb sors még főlel majd.
 Ime megint Picininus erős hadi népnek az élén
 765 Tör be Velence határin, előtte az Ollia nem gát
 És száz vára se' tartóztatja fel őt a hazának.
 Most e nehéz helyzetbe' kiküldék újra vezérül
 Marcellust, neki adva egészen is át a hatalmat:
 Breseia védelmével egész hadnak vezetését.
 770 Eitől fogva mi vést, mi vihart állott ki, viselt el!
 Küzdve szabadságért hányszor megvédté Velencét.
 Egy maga bástya gyanánt, ha előadnám híven én most.
 Megfutni hamarabb bizvást a nap égi futását.
 Többet máskor, elég lesz a főbb eseményeket adnom.
 775 Beszorítá a Velence hadát a ligur vad erővel
 A cenomani²⁾ falak közé. Nincs semmi menekvés.
 Mert fenyegette a várat, a tábort itt a közös vész.
 Hisz' ha maradna tovább, a hadak még itten időznek,
 Breseia ily tömeget tápbílni tovább ki se' bírja.
 780 Mert tele volt haddal, menekülttel, sűrű lakossal.
 Hát ha esatára kiszállnak? Az ellen győz tömegével,
 Ha kivonulna a nép s beun hátramarad csak az őrség.
 Éberem őrzé itten az Alpöt, amottan a siköt
 És elzárta a Garda tavát is egészen az ellen:
 785 Úgy hogy nem menekülhete el bujkálva se senki,
 Nem hogy ezernyi ezer hadi nép futhatna titokban.
 Mégis az éjnek a leple alatt Marcellus a várba
 Rengeteg erdön át, magas ormon sziklatetőkön,
 Mély zugású patak zuhatagján, hegyszakadékon,
 790 Ellenség lesein, veszedelmes fegyverin által
 Nem szárnyas paripán és sárkányok fogatán sem,
 Hermes szárnyaival se repülve hatol be merészen.
 Am hevité hő-honszeretotnek a lángja a keblét

¹⁾ Mária Fülöp Visconti: a milanoi hercege, mint az ellenség feje.

²⁾ A cenomani gallók-alapította Breseia.

Vinni az ostrom alatt álló népnek segédelmet.
 795 Bár utjára ködöt hintettem³⁾ volna, miképen
 Szép Cytherea a phryg hősnék,⁴⁾ de az isteni esellel
 Vélve habért sem nyerhet az ember erénye önállót
 És a midőn a tanács a futást végezte el, ennek
 Érdekiben tört újra keresztül száz veszedelmen,
 800 Őrséget hogy a hegyre, a hidra helyezzen a hol kell
 És megügyelje miként lehet óvni esel ellen a serget.
 Ám nehezebb vala még átvinni a Rhæti⁵⁾ bérezén
 Ugy hadait, hogy a kényurak itt még észre se vennék.
 Mert ha Fülöppel ezek lépnének frigyre, elállják
 805 Útját, sőt megakasztva hiúsítják meg a tervét.
 Köztök a legfőbb volt Paris,⁶⁾ ezt kikerülni lehetlen.
 S tőle titokba' maradni. Tehát ravasz leleménnyel
 Ugy hálóztá be, nyerte meg őt, a miként nem Apollo
 Sarja Aristeus sem a Karpathos isteni jósat.⁷⁾
 810 Most azután szürkülni mikor kezd és Picininus
 Távol nem hihető e merényt, nagy csöndbe' titokban
 Föltárván a kapút kivezette merészen a serget.
 Ám hogy e tény ne a esel, — de erénynek hordja a ezimét
 Közbe veszélyt is gördit elébe a Sors, a Szerencse.
 815 Mert miután a Paris földjén túl volt a sereg már,
 Szörnyű robaj- s riadónak a hangja ütö a fülét meg.
 És az egész erdöt fegyverzaj, láрма betölté,
 Sziklákról soha sem hangzék zordabban a visszhang,
 Mert a lakók köveket gördítnek a sziklatetőkről.
 820 Még sűrű kopják tömegét zúdítva reájuk.
 Zaklatták még őket esők, viharok s a kiáradt
 Folyamok és az örök harez és tusa közben az éhség.

¹⁾ Pallas mondja, kinek elbeszélése képezi a költemény epikai részét 5—2664. versét.

²⁾ Aphrodite megvédi Parist, II. III. 381: *ἐξάλλοις δ' ἄρ' ἦφι πολλῶν*.

³⁾ A mai Granbünden, Tyrol és Lombardia egy része.

⁴⁾ Paris, di Lodroni gróf, kinek hőségéről szól, *Le Bret Frigyes: Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Riga 1773, II. rész I. szakaszában, 18. k. 505. l. Franc. Barbaro, Breseia kormányzója, meleg baráti levelezésben állt vele és halála után szép részvétellel ír fiaihoz, György-höz és Péterhez Breseiából, 1439 ápr. 17-én.

⁵⁾ Proteus, tengeri istent, kit jóslásra kényszerített, Verg. Geor. IV. 283. és köv.

Ennyi viszontagság közt telt el egy éjszaka s egy nap.
 Marcellus, te adál ez alatt egyedül nekik enyhet
 815 Nyujtva vigaszt, a sebét enyhítéd a sebesültnek.
 Éhest tápláltál, magad éhen, jó falatoddal.
 Harmadszor víradt föl a nap már, hogy pihenésre
 Szállt nyugodtan a tábor oroszlanos lobogókkal.
 Elvesze ötszáz ember, el épen ilyen sok a lóból.
 820 Hejh, milyen édes most poharak közt lejteni tánczot.
 Hejh, milyen édes most szűnyadni a pázsiton egyet.
 Vagy a kiállt sok bajt, veszedelmet sorra mesélni!
 Ujjongó kedvvel koszorút fűzvé a fejökre
 Zengtek Marcellusra dicséneket áldva eképen:
 825 «Drága atyánk, a halál torkából mentsz te ki minket.
 S így megmentve hazánk, hogy megmentetted a serget,
 Mennyi babér, oh mennyi elég nagy érdemeidhez?
 Nem terem annyi babér az Orontes berkeiben sem
 És nem volna elég az egész Dodona se néked.
 830 Hát koszoruzzuk a föld' csak egyszerű eserkoszorúval,
 Te Cato, te Xenophon! Az a zordon seytha vidéken
 Átvezeté a hadát, ezt Afrika izzó homokján
 Meg nem marja kígyó, tüzgyik nem emészti szemével;
 Annyi folyón, sziklán, kopján törtél te keresztül.
 835 Légy te vezér s a Nil-forrásokig el-belatolnék;
 Légy te vezér s járnék Sarmatia jégmezején is;
 Légy te az őrző szellem előttem; néked örökké
 Áldozok évenként zord Mars vagy szűzi Minerva
 Oltárin s' e szokást örökül hagyom az unokáknak!
 840 Jer miközének, arezodrul o üzd el a gondnak az árnyát!
 Ime te néked szól e falderni pohár,¹⁾ o ne vesd meg!
 Hogyha csupán érinted, előttem szent marad az már;
 S lesz ez a bor, ha csupán ízlelted is, isteni nektár.»
 Gyúlva csapongó kedvre a had zengette e dicsdalt.
 845 Ám nem lélegzel szabadon még Breseia most sem.
 Mert hisz az ostromoló ligur fen a síncz tetején sem
 Oly félelmes mint a nagy inség, mely fenyeget csak.
 Marcellus, hogy e baj be ne álljon bámulatos nagy
 Tervet szó, melyet én sügalltam lelkibe' titkon,
 850 Tervet, a mely példátlan egész ókorban: a Gardán²⁾

¹⁾ A Horatinstól megénekelte falernumi (campaniai) bor.

²⁾ A hajóknak az átszállításának tervéről a bevezetésben belátom szöveg.

Bérezeken által emelve bocsátni a vízre hajórajt.
 Hogy szállítna együtt eme raj fegyvert s eleséget.
 Ez vala egyetlen mód addig tartni a várost,
 Mig majd enyhe tavasszal erősb hadi néppel elűzné
 855 Mind a Velenceze hatáiról a kígyós lobogókat.
 Volt is az útban elég akadály. Jobb rendbe szedé hát
 Sergeit és utján legelőbb Cornaria hódol,
 Majd elesék a kemény Burgo s Nagus Penedája
 És azután elesék partján a Garda tavának
 860 Torholie s nyitja biztos öbölt, kikötőt a hajóknak.
 Már a hajók a magas bérezeknek voltak az alján,
 Adria medröböl kiemelve vivé azokat föl
 Visszafelé küzködve az Etsen szomben az árral.
 Mind a ki látta avagy hallá, mibe kezdé, hívé, hogy
 865 Őrjöng. Ács nem akart egy sem belefogni a tervbe;
 Mert végezni hiába való munkát bizony átal.
 És kiki ott kételkedve, habozva fogadja parancsát.
 Szánakozással nézi barátja s az ellene gúnyyal,
 S ellene már a gyűlölség magvát hinti irigység.
 870 Meg nem inog Marcellus azonban e léha beszédre,
 Mert mit bánja a hirt, csak megmenthesse hazáját.
 Késedelem nélkül maga is felövezve, szekerezét,
 Fejszét fogva elébb vág és tör Hercules-utat!
 Hullton hullnak a fák s szakadékokat egyre betöltnek.
 875 Száll le a bérczi tető itt, völgy kimagaslik amottan.
 Más lesz a helynek az arca: vadak szanaszét menekülnek,
 Faunusok is keresik, de hiába, elébbi tanyájuk.
 Árnyas barlangját Sellő nem ismeri egy sem.
 Mint táposá száraz lábakkal Xerxes¹⁾ Abydost
 880 És áttörte Athost örjöngve vak indulatában
 És hol elébb vad medve feküdt vagy rótszin oroszlan,
 Ott a vizár beszakadva vivé már most a vitorlát;
 Mint a kegyetlen pun Latiumba tevét, elefántot
 Vitt útát törvén a magas Alpok meredélyén;
 885 Szikla repedt a máglya tűzén, szétrobban a jéghegy
 És az evezet porlaszta követ szirtet hidegével:
 H'jába dühöng a szirt, hogy az embert túrnie kellett,

¹⁾ Görögország elleni hadjáratában a Hellespontuson hidat épített és az Athos hegyfokánál csatornát ásatott, nehogy hadát az a veszély érje, mely érte Mardonios első hajóraját.

Juhászodva bocsítja alá hátán a hajókat,
 Száll a hajó meredélyen alá gépek hevederjén.
 100 Mert o hová nem tör be az emberi ész leleménye?
 Im négysszög talpfán a hajót a magasba fölük föl,
 Aztán hengereken gördíték gyorsan a mélybe,
 Most a naszád, mely előddig a tengert szelte keresztül
 Rengoteg őserdők szakadékin szállt le suhanva.
 105 És megdöbben az ég: Természet hírloti fennen;
 Felfordult a világ! Villámokat esd Jupitertől,
 Mert ismét a magas Pelionra kerülhet az Ossa,
 És a titáni Typhoeus¹⁾ Olympra tör újra merészen
 És nyaldossa iné száz nyelvvel a csillagokat már.
 110 Ám a hatalmas Zeus tanuképen híva a Pareát
 Megnyogtatja, hogy ég ellen most senki se' harezol
 És csak a földi lakók egymással kelve tására
 Tesznek ilyest ádáz balsorsnak a kényszere folytán.
 Hejh, mi nehéz feladat volt tolni magasma hajókat
 115 Ámde a mélybe bocsátni a tóra még nehezebb volt.
 Bár tartotta bizony nem is egy kötelék a gerinczét,
 Hogy ne zuhanjon alá a hajó s romlást ne okozzon;
 Még is elszabadult tartó köteléke szakadtán.
 Tartja hiába ezer kéz, zúgva zuhan le a mélybe
 120 S oly iszonyú zajjal zúditja vizét föl a tónak,
 Mintha a nap eleresztve a gyepelőt, fényszekerével
 Mélybe zuhanna alá le az égboltnak tetejéről,
 S felzajdítva vizét, belehullna a nyugati árba,
 Míg beleveszne a rúd jó mélyen a parti fővénybe;
 125 Fölcsapkodva a hab verné tajtékkal az Atlast:
 Ép oly látongó örvénynyel nyil meg a Garda
 És soha nem látott csodahínárt tár föl a mélység,
 Tauromenon²⁾ mellett sem okádja a szörnyü Charybdis
 Föl a habot magasabbra; ekép nem csapkod a scytha
 130 Tenger sem, ha a két Symplegad³⁾ is összeverődik.
 Tajték éri a lomb tetejét is, rendül a part is

¹⁾ A gigások eget ostromló hadában legelől rojtott az égbe, Zeus villámmal a mélybe sújtá és az Aetna alá temető.

²⁾ Szicília keleti partján gyönyörű fekvéséről híres város.

³⁾ Symplegadak a két sziklasziget a török Bosporusznak a Fekete-tengerbe szakadásánál, Mozogtak volna míg — a mese szerint — az Argo köztük keresztül nem hatolt. Ma Ürök-Juki.

És a fenékvíz alatt mozdul meg a szörnyü csapástól
 Naiada¹⁾ had félénken az atya ölébe iramlík.
 És lebeg örvények tetején a hal is elaléltan.
 135 Ám a hajó csodamód maradott meg azonban az árban,
 Megmentém magam²⁾ és hogy a többi ne jutna hasonló
 Sorsra, miként övják azokat most megtanítottam.
 Ottan egy oly nagy olajfaberek vala ép közelükben,
 Mint a minőt a fehérő Hymettus³⁾ láttat örökké
 140 És a minőt táplál a Taburnus⁴⁾ örök verőfényen
 Mert idegen formát öltvén, nekik azt mutatám meg,
 Mint kössék körül itt vastag kötelekkel e fikat
 És hogy dörzsöltetve erősen, lángra ne kapjon
 Itt a fatörzs, intém, öntözzék folyton örökké.
 145 Most is megmaradott nyoma még az erős köteleknek:
 Látni a fák törzsén a sebet, nem tűnt el egészen.
 Végre eként lehetett a hajókat a vízre bocsátni.
 Azt híve most Peinmus, egész raj nincs a tavon még,
 Meggátolni törekszik a munkát, mit befejeztek.
 150 Szárazon és a vizen támadja hiába' meg őket.
 Mert Marcellus erős bástyákkal látta el őber
 Gonddal a révet s még alkot nagy kört a naszáddal
 S átellenben a két szárnyat lénczezal kóti egybe.
 Benn a hajók fedelén hadi nép áll készen a harcra
 155 S szerte vigyáz a sánczon, a bástyán ébren az őrség.
 Szórja halálos nyilnak özönjét itt hajító gép
 Sűrűn lobban amottan a kén, villámlik az ágyú.
 Nyiltávoira hatol csak az ellen, előbbre nem is mer.
 Első összecsapásra hamar fordíta vitorlát
 160 Vér ha nem is festé a tavat, festette a szárazt.
 És a szilárd hegyeken hevesebben tombol Enoy.⁵⁾
 Marcellus tudván, hogy az ellen támad e bérczen,
 Gyűjtve derék csapatot, megszállván fenn a tetőket.
 Ó neki kedvez a hely, számával győzi a másik.
 165 Harsonaszót túlzúgva az égig tör hadi lárna.

¹⁾ Vizi nyimfák.

²⁾ Pallas, az elbeszélő.

³⁾ Attikában, mézéről, márványáról híres.

⁴⁾ Hegy Campaniában, mely a Candinum hegyszorosot alkotja. Ma: Monte Taburno vagy Bocca Rainola.

⁵⁾ A Harez istennője = Bellona.

Zajgnak emitt kik másznak, amott kik visszataszítják,
 Első összecsapásba' megállá Velence vezére,
 Ám nem akart még sem belemenni egész erejével.
 Majd a midőn fuvatott Picininus visszavonulót
 960 Megtérő csapatára reátör most a lovasság
 Háta mögött; s a közel várakból egy jeladásra
 Mind kirohan, hevesen csatasíkra kiszáll a gyalog nép.
 Fordul az insuber és támaszt roppant riadalmat.
 Bősz tusa dúl, patakozva a vér foly, ömlik a völgybe,
 965 S a patakok vértől pirosan festék meg a Gardát,
 Visszanyomatván, el-odahagyja a bérezi tetőket
 És a nyílt térségre rohan le a hős Picininus
 Ott, hol Verónát érinti a Mantua földje.
 Marcellus bebocsátva a serget a várba azonban
 970 Majdnem egészen együtt a vezérekkel, maga gyorsan
 Szálla hajóra — kimélve a társit vésviharoktól —
 El-befutá sebesen körül ottan a Garda vidékét
 És sok várat vesz be kanyargó mentin a tónak.
 Így nyere oltalmat Paris és eleséget a város.
 975 A kikelet hajnalla csupán és már Picininus
 Lesve talál alkalmas időt megtenni merényét,
 Mít esodakép bámulna bizonynyal a harcziás ókor.
 Átesap hirtelen és váratlan az Étsnek az árján,
 Bár a velencei raj úszák közepén a folyónak
 980 S innenső partján az egész had tábora állott.
 Ily hátrányt okozott Marcellus távoli léte
 S ime kitünt mint függ az egésznek sorsa az egytől.
 Im a hajók elfogva, kiúzva a harcziás révből,
 Gyáván futva keres menedéket szerte, a hol tud.
 985 Messzi lapály mezején a ligur most szerte esatángol.
 Senki nem áll ellent, megvéve a partnak a szélét,
 Feldul mindent. Már nem csak Veróna kapuja
 Nyílt meg előtte, hogy ő bevonuljon büszke örömmel;
 Ámde Vicenza erős várát is kézre keríté.
 990 Félt a kigyótól ¹⁾ akkor Ateste ²⁾ s távol a Silex,
 Hol a határszél béreze alatt foly a Bacchilo ³⁾ lombán,

¹⁾ Milanot jelzi per metonymian.

²⁾ Esto, honnét az Esték családjá nyerte nevét.

³⁾ Ma: Boechiglio; Silex ismeretlen, de körülbelül hogy Mantua határán.

És az Aponus gyógyforrása buzog hives árnyban,
 Megriadott akkor Antenor ¹⁾ gyarmata szintén
 S hármás körbe falat sietőn építé serényen.
 995 Hejh, de Firenze atyái eközben megriadának
 És a hatalmas Sforza-fiak a picenti mezőkről
 Szerte a nemzeteket buzdíták frigyre, segélyre,
 Mondva: «Philippus nem csak a Márk népére hozand vészt»,
 Ámde hasonló vész felhője borúl Genuára;
 1000 Mert hisz lángol örök gyúlélettül a tuscusok ellen,
 Sőt nem tűri tovább, Rómát hogy bírja a Szentszék.
 El kell hát a közös tüzet oltni együttes erővel!
 Marcellusra, ki most egyedül maradt menedékül,
 Ép a midőn körül a Gardát hódítja meg ismét
 1005 És a bezárt város számára hoz új eleséget
 S győzve az Alpokon új diadaljelt állíta épen —
 Verónát bizzák, hogy védje meg ezt egyedül csak.
 El csak alig ment s már föllázad a bérezi lakosság,
 Mert a legyőzöttnél, ha a félsz szűn, ritka a hűség.
 1010 Meg csak alig jöve és Veróna legyőzi azonnal
 Félénk aggályát s föl is ébredé újra bizalma,
 Mindent rendbe hozott hamar éber gonddal e férfi
 S elhárítja a vészt is, a mely fenyegette a várost.
 Egy hó sem telik el s Picininus elűzve futott meg
 1015 És már nem fenyeget; de egyéb aggály is ijeszti
 És remegés lepi meg, hogy a nagy hős Sforza közelget.
 Leng a közös lobogó a szövetséges hadak dén.
 Ó legelől, vele jön nem csak sűrű hadi rendje,
 Ámde az istenek is vele jönnek és a szerencse.
 1020 Mégis most megakadt, meg is állnia kelle, midőn már
 Ép föllépni akart Brennusnak városa ²⁾ ellen;
 Mert ellenfele már elzárta előtte az utat.
 Sánczot vont ugyanis, kezdvén Soavus oromtól
 Át a lapály közepén, mely az Ets partjáig elére,
 1025 Roppant mű, hogy alig hinné el a messzi jövendő;
 Nem hinné a jelen, de nyomát láthatja ma is még.
 Így a kit annyi csapat követett, a kit annyi tömérdék
 Drága arannyal zsoldba fogadtak, e nagy nevű hős, ez

¹⁾ Padua, melynek közelében volt az Aponus gyógyforrása, ma Albano kéntartalmú gyógyforrás.

²⁾ Sena: Ancona és Ravenna közt, a Senonés főhelye.

Ujkori Pyrrhus sem segített a Velenceze ügyének.
 1000 Mert imé, mint a ki nézi, de nem vesz részt a csatában,
 Vesztegel ott tétlen s veszteglene tétlen örökké,
 Ha Marcellus (mert hisz az ő hivatása kivált a
 Nagy s a nehéz dolgok bonyodalmát oldni meg észszel
 S törni új utat) most nagy titkon a hallgatag éjben
 1006 Nem megy a városhól kionsyva az alpi tetőkre,
 Hol meghódítván a lakókat, a bérczi vidéken
 Caudinumszerű ¹⁾ hegyszoroson hatol át leleménnyel
 S kellő őrséget helyez el szanaszét egy-egy ormon
 És hosszú kerülőn sergét Sforzának elérvén,
 1040 Lesz kalauza. Imé biztos mesgyén a tetőkön
 Rengeteg erdőn át tör a had most gyors sietéssel.
 Már meghágva a szirt. Picininus látva az ellent
 Fönn a tetőn, látván, hogy ez őt bekerítheti halkal,
 Nem biz' töltésben, sem az ellenséges egekben
 1045 S elsiet és a folyón ismét átkelve menekszik.
 Most már szűnik a félsz, már felszabadulva a város,
 Marcellusnak is ad pihenőt, de rövidke időre.
 Ugyanis a jövevény, ki vezére az összes erőknek,
 Társul őt óhajtja csupán, őt annyi jeles közt.
 1050 És nem akart új harcba se menni nélküle többé.
 Ugy hogy veszteg is ül vala ott eszerjés Gevionnál
 És ő birta reá csak, hogy mozduljon el iunét
 S hágjon a bérezre, vivén segedelmet, Brescia, néked.
 Megmászszaák a magas szirtet zord téli időben,
 1055 Ott, hol a Sarea ²⁾ szakad bele a szép Garda tavába.
 Oly sok élelmet szállítanak a várba e ponton.
 Hogy eledelt a Mella felől még kapjon a tábor.
 A perusini ³⁾ vezér most türelmetlen⁷ életör
 S kezd balsorsu csatát, több vér melegétül az Alpok
 1060 Jég fagyva nem olvadt soha még, maga foglyul is esnék.
 Hogyha titokba Olymp esúcsáról küldve le nem száll
 Mája szülötte (ekép a sötét Parcaz keze fonta).
 Elfedi őt bűvös süvegének fellege, árnya

¹⁾ Hegyszoros a Via Appia mentén Samniumban.

²⁾ A Gardától északra foly. Szép költeményt írt róla Pietro Bembo. Megjelent a Mai Spicilegium Romanum VIII, 489. l. De eltérő alakban fedezte föl Marsolin Bernard; Il Sarea poemetto Latino di Pietro Bembo, Venezia 1887. ez. alatt tanulmányt ír róla.

³⁾ Az Arsa völgye a Gardától keletre húzódik Vicenza felé;

S nemcsak az ellenség sorain vezette keresztül
 1064 Sértetlen, de csalárd esellel megnyitja előtte
 Verónát is. O mily állhatatlan a Mars kegye mindig!
 Ó, ki imént szakadott, a ki szinte bilinesre jutott már,
 Birja a várost esellel, a mit nem vett meg erővel
 És a kapott sebot im sulyósabbal most viszonozza.
 1070 Intve: szerencsédben harc közbe se bízz te fölöttébb.
 Meglepi Sforziadest s megrémiti mostan e balhír
 S már készült hadait kerülőn az Arsa ¹⁾ kanyargó
 Völgyén át a Vicenza határirra vinni azonnal.
 Ám őt visszahívá a szilárd Marcellus e szókkal:
 1076 «Oh nagyhirű vezér, ivadéka te római törzsnak,
 Mely gonosz istenség zavará meg eképen az elméd'.
 Hogy te ily úton akarsz átvinni ilyen hadi népet:
 Melynek a Kaspi-öböl vagy tán a Cilicia síkja
 Volna elég csak? Ekép önként romlásba vezérlod
 1080 Sergeidet. Mert hogy ha a bérez fia ellened áll majd
 Sziklát gördítvén a magasból, egy megöl ezret.
 Hogyha hadunkra csekély gondod, könyörülj a tiéden.
 Hogyha reád hat önön dicséd és a Velenceze veszélye,
 Verónába vezess zászlóid'. Még szabad egy rész.
 1085 Három bástya fenáll és egy kapu még nem esett el.
 Márk népéhez e nép jobb része rugaszkodik és hű.
 Rajta, siess és még haboz, addig fűd el az ellent.
 Meggyökerezni ne hagyd; ha sietsz, bizonyos ándalmad,
 Képes vagy te reá, csak bízz te magadba, hogy az vagy.
 1090 Jó, ne tekints te egyébre, de mondsza, szerette Johannad'.
 S édes gyermekidet van-e hogy kire bízzad?
 Lásd, Veróna, ha újra bírod, szent hitbizományát
 Visszaadandja megint.» A leginkább ez hata rája
 S indítá a szívét meg. A zászlót fűszedi nyomban
 1095 S úgy sietett, hogy nem sietett neki senki eléggé.
 Mint a madár, mely híres azért, hogy egy Ganymedest ²⁾
 Rabla, midőn a magas légben zsákmánynak esett más,
 Most ha sötét kígyót fűszkébe besiklani meglát,
 Lebben a szárnya, hasít viharon s villámain által.
 1100 Útnak erednek reggel, egész nap monnek, egész éjt

¹⁾ A bevezetésben méltatom e körülményt.

²⁾ Jupiter sassa, mely Ganymedest fölragadá, a szép ifjút, ki az Olympus pohárnoka lett.

És még eltelik egy nap a míg áttörhet a sziklás
 Bérczen a had. Nem is ép közepén szeli által a zajgó
 Éts Verónát: ott, hol a nap nyugatra lehajlik,
 Sík terül el s itt tör fel az égbe a nyugati bástya
 1105 Sík keleten, mit a nép ős névvel a Mars mezejének
 Hiv s ama tájon, a hol tündöklik az égen a gönczöl.
 Két meredélyes bérczfokon áll két bástya keményen.
 Egymáshoz közel. A rohamos vizü folyamon által
 A ketté szakított várost nagy hid köti egybe.
 1110 Ha a miként Marcellus akarta, e síkra leszállnak,
 Ujra övék lesz a város, egyuttal megfut az ellen.
 Am Ancona fiát a vezért rávette Johanna.
 Hogy fen a bérczi kapún törjön be e várba merészen.
 Már a hanyatló nap sugarával az ormokat érte:
 1115 A mikor ő legelőbb meglátta urának a sergét;
 Ő tüzé legelőbb ki a jelt, kelevézen a siskot:
 Ő legelőbb fuvatá meg a kürtöt a bástyatetőkön.
 És leszalad s a csikorgó kaput fölnyitja merészen.
 Nem késlelteti nő létére se félsz, se szemérem.
 1120 Mint ölelé meg a férj s viszi őt édes nyoszolyához!
 Marcellus, ha leszállt is az éjnek az árnya, homálya,
 Nem fél, tart egyenest a folyónak, a hidat elérvén.
 Melyet a nép a *Hajós* neven ismer, megveszi tüstént
 És azután közel egy kaput ér, de elállja az utját
 1125 Egy ezölöpös sáncz. «Rajta, vitézek, rőzsecsomókat
 Hozzatok — így szól — és a fagátra tüzet vet azonnal.
 Hullhat a nyíl szakadó zápoként rá a magasból,
 Ő nem bánja. A tűz ki sem alszik, még heve lángol,
 S ő megsarkantyúzva lovát, a lángokon áttör.
 1130 Már köpenyét megperzseli tűznek a hamva, parázsra
 És a sisak tetején már perezeg is eunek a tolla:
 Még habozott a csapat, de a mint csak a láng lohadott már,
 Nagy zajjal követé a vezért nagy lelkesedéssel:
 Mark neve harsog, az ő neve fölhat a csillagos égig.
 1135 Végre a polgárok hátródva elébe rohannak,
 S győzhetlen jobbját csókolják mind vetekedve,
 És követ ér követet, kit küldnek a bástya fokáról,
 Hogy bevonuljon büszke örömmel, szép diadallal.
 Szerte az utczákon foly vére az insubereknek.¹⁾

¹⁾ Az insuberek a régi gall törzs neve, melynek székhelye Milano volt. Itt tehát a milanoi sergét érti.

1140 Már a piarez látá, Marcellus, lengeni zászlód!
 S Sforza jövéen, ki alig hihetett ily égi esodában.
 «Üdv neked — így szól — oh te Quirinus sarja bizonynyal,
 Oh te ki megmentéd újból a Velenceze hatalmát!»
 Árada még ajkán a beszéd, de szaguldva a hír jött.
 1145 Hogy felgyújtva titoklá a várost, fut Picininus.
 Nyomban a füst tömegét magasán gomolygani látják
 S perczek alatt száz ház tetején esapa össze a láng már.
 Most kettős tusa foly. A gyalognép oltja a lángot,
 Míg a futó ellenek utána eredt a lovasság:
 1150 Űzi, szalasztja; az Éj betakarja sötéten azonban
 Azt, ki menekszik és késlelteti árnya az űzöt.
 Míg ez alatt álom karján pihen a fiatalság,
 Marcellus még a többi kapunál s bástyatetőkön
 Azt a ki ellenség, hűségre fölesketi rendre,
 Még mielőtt lefelé hajlók fen az égen a gönczöl.
 1155 Ámde e férfi nagyobb küzdelmeket állá ki másnap.
 Ép a szövetséges szegül ellen a rend- s fegyelemnek
 És a bevett várost kezdé most dulni kegyetlen'.
 Ádáz ellennél iszonyúbban a béke dühöngött,
 1160 Fosztogatá a szegényt, a templomokat kirabolta.
 Ő nem tűrte el ezt, vérében fojtja a bűnöst.
 Így bírhatta csak ő azon egy nap kétszer elérni.
 Hogy neki a «haza atyja» nevet Veróna megadja.
 Szárny nem száll oly gyorsan, mint szállt hüre e tettnek.
 1165 Túl a Gangesen és még túl az Atlason is elszállt
 Marcellus neve zenge ezer nyelven s ezer ajkon.
 Ő maga Sforza, midőn neki hálát monda a város,
 Szól a Tanácsnak eképen: «E hála nem engemet illet,
 Mért pazarolnátok rám azt, minek érdeme másé.
 1170 Ez menté meg, *gyors sietéssel*¹⁾ e férfi a várost.
 Mint Mariusnak, csak neki öntetek áldozatul bort,
 Csak neki adjátok koszorút a régi időknek:
 Csak neki az ostrom-koszorút²⁾ a hajókkal aranyból,
 Csak neki a koszorút a gyepes-mohlepte falakkal.³⁾
 1175 Juppiter Aphrodité s az Apollo lombja övezze.⁴⁾

¹⁾ Ellentétül Fabius Cunctatornak, ki *cunctando restituit rem* Ennius szerint.

²⁾ Corona muralis és novalis.

³⁾ Graminea sive obsidionalis.

⁴⁾ Cser, myrtus és horostyánig.

Más homlokra elég Pallas fájának az árnya.
 Nem kis tisztesség s jutalom nekem az, ha tinektek
 Őszintén a valót kijelentem, Tiszta tudattal
 Meg nem tépni irigyen másnak az érdemit érdem.*
 1190 Így dicsérte fel őt, a ki ott áll oldala mellett:
 Areza pirúl, a midőn akaratlan hallja e szép szót.
 Most nem mondom el én, mint hágja meg újra az Alpot
 S fenn a tetőkön mint tőri újból meg Picinínust.
 Am ez alatt ura ezt a velencei harezit mezőről
 1195 Visszahíván, küldé ki legott az etrusk esatátérre,
 Mert hisz a számkivetett ivadék a tyrrheni vérből
 Költe reményt, hogy a lyd föld meghódol neki bizvást,¹⁾
 Ha a sereg megtérne azonnal a boji²⁾ határról
 És a Sylla falát támadja meg összes erővel.
 1200 Éles szemmel ügyel Florenz s megtudja a tervet,
 Összeszedé erejét s frigyest is szerze magának.
 Küldé Jenő³⁾ a latin Tiberistől egy patriarehát
 Padua, mely Phaëton⁴⁾ ismerte, ezernyi íjászt küld.
 Troilus is segített, mivel a Sforzák ivadéka.
 1205 Ezt teszi, mert félté Picinínust⁵⁾ ebben a harezban.
 Hát te Velence, kit is küldhetnél ekkora vészben
 Másit mint Marcellust? Etruria ennyi erővel
 Győz a csatán és sok hadi jelvényt foglal el és az
 Istenek oltárán fölszentelt szép diadallal.
 1210 Nem kisebb hadi láрма betölti azonban a gallok
 Síkját, hol nem jobb a ligur kigyónak a sorsa.
 Mert mikelyest lendült a tavasz fúvallata enyhén,
 Míg távol Picinínus, azonnal a bézei tetőkről
 Száll a lapályra kiválva erőre, erényre a bátor
 1215 Sforziades s beholyongja a völgyet, a melyben kanyarg a
 Mineius⁶⁾ árja sötétkék nádborította mederben:
 Mineiusé, kit örökre híressé nagy fia⁷⁾ tett már.

¹⁾ Etruriát állítólag lydok telepítették. Itt Firénzéről van szó, mely ellen fordul Maria Fülöp Visconti és ezért hívja vissza vezérét.

²⁾ A boji gallok föl elye volt Verona.

³⁾ IV. Jenő pápa (1431—1447), Velencei származás; e háborúban Velence részén van.

⁴⁾ A rege szerint itt ért véget a nap szekereéről lebukott Phaëthon.

⁵⁾ Anconia.

⁶⁾ Mincio.

⁷⁾ Vergílius, ki Andesben született.

Mineius és kinek¹⁾ árja dicsőbb az aoni²⁾ haboknál
 Átkele Sforza, de várja kigyós lobogókkal az ellen.
 1220 Ő vele hősi tusát küzdött az itali vezér most;
 Bármí vitéz a csatán, őt nem követé a szerencse.
 Végzete itt is utól éré, leveretve, legyőzve
 Vesztí hadát. Ime most oh Brescia végre szabad vagy.
 Ostrom alól menekülve, a mit negyed éve vesztél.
 1225 Mostan visszaadá neked im egyszerre ez óra.
 És nem ütött máskép ki a harcznak a sorsa a Gardán.
 Vesztve raját, ezt is vesztette Philippus egészen:
 Am itt is Marcellus az ok, Marcellus a kűtő;
 Ő ki a zord sziklákon is átszállíta hajókat,
 1230 S természet, taposá törvényed' imádtá honáért.
 Majd irtván a fenyűt sűrűn a rengeteg erdőn
 Vízre boesátja, hajót ácsolva, az árnyat adó fát
 Maëni Arnótól³⁾ jöve épen a hős diadallal
 S hozzák már az atyák végzését, melybe' Ravennát
 1235 Ő rá bizza Velence; mivel fenyegette e várost,
 Már a ligurnak az éhdühe. Ugy de mi lenne veszélyesh
 Mark népére, a mely szeli folyton az Adria árját
 Mintha az ellenkézre kerül eme tengeri város.
 Ennek volt is elég hada, ha ellenfele gyáva
 1240 S volt, ha botor, fúrfangja elég s ez gyáva, botor volt.
 Kormányzá — ha ugyan kormányoz az ostoba, gyáva —
 Kötve Velenceéhez már rég hűbérkötelekkel
 Ostasius,⁴⁾ a Polenta nemes törzsének a sarja.
 Am adományt nem nyert soha tőlem⁵⁾ s így üres elme
 1245 Épen ezért neki tört szomszédai hánytak is untig.
 Épen ezért is a nép bosszusán viselé csak a féket
 S inkább lesz vala rab; mint tárjón ilyen buta kormányt.
 Minden fölfordúl egyenetlenség zavarában.
 Mintha a lezke után pajkos gyerekek dulakodnak
 1250 És repül is már a levegőben szerte a tankönyv
 S a kalamárisnak szétfreceszen rút folyadéka;
 Most ha a szörnyű zsibajba' belép a szobába a mester,

¹⁾ Személyesítem mint a költő is.

²⁾ Az Aganippe forrást érti, honnét ihletet merítettek a költők.

³⁾ Etruria = Toscana folyója.

⁴⁾ Ostasiusról szólok a bevezetésben.

⁵⁾ Ne feledjük, hogy Pallas beszél, az értelmi adomány adója.

Vesszõt tart a kezébe', szigor s harag ül ki az arezán;
 Elnémúl a gyerekek, remegéssel nézi az ostort
 1142 És az elébb fölvert iszonyú por is-leülepszik:
 Így Marcellusnak látván fenséges alakját,
 Elesillapul a harag s a dühöngő nép zaja megszűnt.
 Zendülők vészes lárma se tombol egész nap
 És remegést nem okoznak örökké éjjel a rablók.
 1200 Jelszót érti az űr, szót is fogad és az igazság
 Tiszteletét költ és megtorlást retteg a bűnös.
 Hitte a nép, hogy most a Velenceze uralma alá jut
 És hogy Marcellust küldötték épen e czélből
 És fogadá is lelkes örömmel, készen előtte
 1256 Meghódolni tolong iszonyún a magas palotába.
 Ó fenségbe' megáll e fúlasztó levegőben
 És kitör: «Őt a Tanács nem küldte ki teljhatalommal.
 Ám hogy a várostól előzze a külvieszedelmet
 És hogy mentse együtt meg a népet is és fejedelmet
 1300 Mert hiszen annyira még nem tartja Velenceze Ravennát,
 Hogy rútúl hitet is szegjen, rászédve barátját.¹⁾
 Újra meg újra ilyen szót hallván, enged a nép már.
 Őt, csakis őt, bámulja, esodálja, dicséri az égig.
 Végre a válogatott öregek sora járul elébe
 1356 S tolmácsolja előtte egész nép közakarátját.
 S kérve-esengve kínálja meg őt fejedelmi joggal:
 Azt kértökre fogadja el, a mit más keres, áhít
 És o ne vesse meg, a mikor őt az ég maga hívja;
 Nincs ura, mert bárgyút ural épen e perezbe' Ravenna:
 1410 Várja a trón, üres az, foglalja el ő maga tüstént:
 Hogy ne ültessék akaratlan a trónra Philippust,
 Szép szóval kezdé lebeszélni őket e tervről.
 Ámde beszéde alatt a tömeg rontott be zajongva
 És kiabál, hogy tény e dolog már és a piarezon
 1476 Lázad a nép. Lobban Marcellus szörnyű haragra
 És rettentő hangon éléhíva nyomba' poroszlót
 És a nyaláb vesszőbe dugott bárd²⁾ íme kivillan.

¹⁾ Az események ugyanesak nem aítak igazat Marcellusnak, Velenceze egyszerűen kijátszta és száműzetésbe küldte Ostasio da Polentát.

²⁾ Cum fascibus et securibus: leög a renaissance-író előtt, ki a hol lehet, a rémai viszonyokat másolja le korának jogi és tábori életében is.

Tennie ezt kellett, kinek a nép bódola önként
 S félt is tőle, ki vért csak könnytelenítve ha ontott.
 1490 Szétfuta nyomba. Nem is csak a félsz remegése hatott rá,
 Mint inkább megdöbenté eme lelki magasság,
 Hogy van e földön olyan, ki hatalmat, polczot is elvet
 És elodáz, a midőn kérelmek közt fölajálják.
 Más a kezébe ragadja erővel, kit uralomvágy
 1550 Szomja gyötör, ki ezért széttép minden köteléket,
 Polgárt föllázít hona, szülőt gyermeke ellen
 S kardot is ad testvérnek a testvér elleni harezra.
 Élne, csak élne ilyen lélek mindenkiben, akkor
 Tündöklő esatarend vizen s harczi mezőn se zajongna.
 1610 És soha sem kardot csapkodna kovács a pörölytyel,
 Gyilkot egy álló sem láthatna, de isteni békét
 Élvezhetne a nép s saturnusi¹⁾ korszakot élne.
 Édes szenderként lepné a halál meg az aggot
 És az arany Szűz²⁾ e földi mezőkre leszállana ismét.
 1670 Ámde kegyeltemnek nem is áll egyedül eme tette,
 Hányszor, o hányszor ígért neki más nagy garmada kincsét:
 Anyiba vette, miként homokot, halmát az aranyrak!
 Fölkeresé Párist s a futóknak kér menedéket.
 Titkon megbizatott bár mennyit ígérni, ha ingyen
 1730 Nyujtani oltalmat nem akarna talán eme férfi.
 Ezt meg is orrontá Paris és új pyrrhusi³⁾ esellel
 A nyereségből részt is ígér: új Fabriciusnak,
 Marcellus megová nem csak lelkét a Gylippus⁴⁾
 Szennyétől, de Párist is megtéríti hízeltő
 1790 Szókkal s így roppant kincsét megtarta honának.
 Vérónát ez alatt dúlá Sforzának a serge.
 Megbízá a Tanács, hogy sarezúl ezeket adjon
 Vagy nyílt síkon tör maga nyomba' garázda hadára,
 Hogyha nem ő, a vezér vet féket e esürhe tömegnek.
 1850 Sforzának titkon besugák a Tanács üzenetjét.

¹⁾ Az Ovidiustól megénekelt arany korszak: Saturnus uralma.

²⁾ Astraea, az Igazság istennője. Jupiter uralma alatt hagyja el a földet.

³⁾ Pyrrhus megkísérté Kineas útján Fabriciuszt vesztegetni, de ez hajthatatlan maradt.

⁴⁾ A syrakusai hős a peloponnesosi háborúban ragyogó hírnevét galád közpénzek sikkasztásával szennyezé be. Plutarchos, Lysander 17.

Nem haboz ez, a titokban ajált pénzt mint a magáét
Marcellusnak ajálja, titoktartást is ígervén.

Ám nem tántorítá meg ez édes vesztegetéssel

Mint nem a római hőst,¹⁾ ki nevette a samnita kincsét

1015 És a babot csak főzte tovább cserép fazekában.

* * *

Harez meg béke között míg oképen folytak a dolgok,

Őszre hajolt az idő, a meleg nyár nagy heve szűnt már.

Lombán telt el a tél. A tavasznak zsenge virágít

Itt vagy amott nem sok vérrel szennyezte be Mavors.

1020 Harsona hallgata most, Janusnak²⁾ érzhevederrel

Elzárták kapuját, dühe nem tombolhata nyíltan.

Mert ugyanis adáz harezok közepette Philippus

Már kimerült, nem bírta tovább ki a Sforza szerénység,

Büszke hatalmát és fordult honi esel- s leleményhez.

1025 Mert emez ifjú hősnök odadni ígerte a lányát

Nőül és vele még a kelengye fejébe Cremonát,

Ha a gyűlölt harezot békével félbe szakítja

S őt az apóst nem bántja a vő. Forrong szíve ennek

Űzi emitten a kék — meg amott zaklatja a diésvágy.

1030 Lanyha Velencezé tránt s nem érez az Insuber ellen

Semmi gyűlölséget s a felek közt békebíró lesz.

És hogy a két fél közt egyetértés is jöve létre.

Picenumba körül jár büszkén ünnepi fénynyel

Ő, a ki békét szerze, ki nőt nyere és ki kelengyét³⁾,

1035 Mint ki lakon nőt⁴⁾ vitt haza Venus ajándokaképen

S tetté valóvá rémlátásit az édes anyának.

A Rubieonon alig kele át diadalni menettel

És hordozta körül a nejét e vidéken a nép közt;

Hirtelen a nászdalt túlzúgja a harez riadója.

1040 Mert méltán lobbant Latium főpapja haragra

S vissza a Picenum földjét követelte magának

¹⁾ M. Curius Dentatus, ki a samniták garmada aranyát megvetette és megelégedett az egyszerű babéttal, Horatius Carm. I. 12. 40. diésőíti

²⁾ Janus templomát béke idején bezárva tartották, Érdekes Verg. Aen. I. 294. és köv. VII. 607. és köv.; de már Ennius Ann. 370.

³⁾ Sforza jegyesének Cremonát ígérték és adták kelengyébe.

⁴⁾ Helenát.

És Alfonz segíté, a ki győzött Campaniában
S Parthenopé¹⁾ ura lón innét elűzve Renatust²⁾.

Veje miatt hősz dühre fakadva segít Galeazzo.

1045 Visszatorolni kívánja a kelta bukást s vereséget

Nem esatatór győzé le szegényt, de nyomor meg az inség

S szerte holyong mind'ütt szánalmat kelte, a hol jár.

Ám az após e csapást szégyelvén bosszura gerjed

És meg nem szakadott a gyűlölség és harag addig

1050 Mig a szegény nyomorult valamit még veszteni bírt csak.

Mostan igaztalanul elvenni akarja Cremonát.

Ámde a hős a rokon kígyó mérges foga ellen

Óva magát, fölkeríte Velenezét: védje e várost

Békeszegésre ez új ürügy és új ok vala ismét.

1055 Már fenyegetve a kéz sietett is rántani kardot,

Most hogy erővel védni akarta Velencez Cremonát,

Hogy egy időre adá csakis át, veti szemébe Philippus.

Nem segíté meg a jogtiprót, nem az ég sem azonban,

S cserbe hagyák a nagy istenek azt, ki oként szegő esküt.

1060 Mert vagy a jogtalan ügy fordult ő ellene mostan,

Vagy végső fonalát fonták éltének a Pareik

Vagy a vezér lett más: odahagyta hadát a Szerenese.

Mert nem rég le a Styx vízihez szállván Picinmus;³⁾

Mostan utána Ferencz fia állt élén a hadaknak.

1065 Testi erőre nagyobb ő nála, de gyöngé tehetség.

Ámde a testi erő mit is ér, mit nyom, hol az ész kell.

Fordulatot vesz az ügy a Velencez javára azonban.

Ő igazát védé, neki kedvez most a szerenese

És még balsors ellen is ott mellette vezérül

1070 Állt Marcellus. Elébb ez a mint ama régi Quiritek

Béke alatt pihenő idejébe művelte a földjét,

És mialatt fogason függött rég fegyvere sorban

Az eke szarvánál szívesen hullat verítéket

És árkot vonván örömet homlítja a szállót.

1075 Érezzi oltó ág a kezét, áldás van alatta.

¹⁾ Nápoly.

²⁾ Anjou René, ki versenyzett Alfonzóval a nápolyi trón felett. Janus Pannonius e René királyhoz is intéz epithalamiumot, mikor Galeazzo leányát veszi el.

³⁾ E hely is egyike a költeményben megénekelt események időpontjának meghatározására figyelembe veendő helyeknek.

Büszke a szántó is, hogy patricius veti, szántja
 És ha időközben pihenője akadt a kezeknek,
 Halkan pengetvén az achillesi ¹⁾ lanton elandalg.
 Míg játszik a körisfa sötét árnyában a lanton
 1380 Néma ajakkal rá hányszor figyelének a fecskék,
 És a vad is, mely félt a vadásztól, hányszor, o hányszor
 Csüngve dalán bűvölten előtte figyelni megállott.
 Ekkor is épen ilyes valamit művelt a magányban,
 A mikor im sietőn jön a város hírnöke hozzá.
 1385 Hozza a bárdokat és vig zaj töltö be a házat.
 Így keresé föl ép a mezőn dictatori tisztség
 Azt a bozontos öreg harezost, ²⁾ a ki törte a földnek
 Durva rögét nehezen, hogy az izma dagadt bele karján.
 Most a követ kivéve kezéből gyorsan az ásót
 1390 — Mert habozott még — és izzadt vállára felötte
 A bíboros tógát s átadta a bárdot, a vesszőt.
 Eltűnt már a paraszt külszín, fenség üle arczán
 És a bikákat ³⁾ az új bíbor megijeszti — riasztja,
 A vakító fény úgy elkápráztatja övéit.
 1395 Hogy bámulja gyerek, bámulja eseléd esodaképen.
 Hol vagy Quintinsom — ezt tőle az asszonya kérdi —
 Hős Marcellus ekép a vezéri botot veszi által.
 Hagyva kapát, ásót s a zilált hadakat tömöríti.
 Mindenik ujjong és nagy örömel megy vele szembe
 1400 S hozzá bízza remél diadalmat aratni bizonnal.
 Közéjük megyen ő, nem volt neki pénze se kisése,
 Mégis olyan szívesen teszi meg mindenki parancsát,
 Mintha ajándokot és gazdag bért nyerne jutalmul.
 Környezi őt bizalom, szeretik bármily takarékos,
 1405 Mily csoda volt, hogy most az az ifjúság, mely a bérért,
 Megfizetett aranyért mozdult csak és teve mindent;
 Csengő pénz a midőn nem esábitá, sem ajándék,
 Látna nyugodt arczát, hallván a szelíd szavait csak,
 Mind vetekedve ragadt fegyvert s táborba siet mind
 1410 És hadi rendbe siet, csak a népnek az alja kívánja,
 Hogy halogassa tovább máskorra az utközetet még.

¹⁾ Achilles, mikor haragjában visszavonult sátorába, lantját pengeté.

²⁾ Cineinnatust, kit az ekétől hívtak dictatori székbe.

³⁾ Kallimachus egy költeményében hasonló jelenetet beszél el Herakles látogatásáról.

És ne hajtson azokra, a kik csak harezot üvöltnek.
 Tiltá még a csatát a Tanács, ha netán, mielőtt még
 Híra esatára a kürt, békére hajolna Philippus.
 1415 Huzza-balasztja soká ez a választ, míg a követség
 Észre vevén a esahíd furfangot, őt oda hagyja:
 Mostan a harez-vágyó csapatoknak pénzjutalom jár
 És meg is engedték a vezérnek kezdeni harezot.
 Sforziades megtudja hamar, hogy az Ancona táján
 1420 Van Marcellusnak hada már, jön védni Cremonát.
 Enged azonnal, mert hiszi, hogy míg e férfi vezérel,
 Nyer hamar oltalmat, segedelmet, hogyha kívánja
 Míg ha korábban kért, panaszolt, késett a segítség
 S nyíltan tépték szét a szövetség szent kötelékét.
 1425 Nem kószálnak most a ligur csapatok szanaszélyivel,
 Szerte mezőn nem dülnek, zárt városba se törnek,
 Nem száguldoznak csapatok sem egész a kapúig
 Szépen a tábor sánca mögé húzóda megülnek.
 Az Eridanus ¹⁾ két nem egyenlő ágra szakadván,
 1430 Közbe vesz egy szigetet, melyet innen mossa kisebb ág,
 Ámde belül meredélyes a part, sziklás üregében
 Örvényt alkot a víz, azután tuskés csalit elzár
 Minden utat, baja dús pázsit-boritotta mezőre
 Szélesedett ki tovább a vidéknek távoli síkja,
 1435 És szabad itten a két rész közt a közlekedés is.
 Mert ugyanis két hid köti egybe a két folyamágot.
 Táplálékot e hely bőven nyújt mindig a nyájnak
 És a folyón a hajók szállítanak egyéb eleséget.
 Itt eme zárt helyen ül meg az ellenség hada mostan.
 1440 Sáncek közt érezte magát, pedig ott a nagyobb rész.
 Hol már senki se fél s nem retteg semmi veszélytől.
 Szégyen, o szégyen! Nyílt esatasikra kiszálni se mertek?
 Vaj' mit is ér a nagyobb szám, hogyha a lelketek erüvedt
 Nincs biztos menedék sehol, azt csak az éber erény nyújt.
 1445 Ostoba renyhét nincs fal, a mely megvédeni bírna.
 Ganges védjen emít az Araxes ²⁾ védjen amottan,
 És ha fagyos Tanács ³⁾ még a Maotis ⁴⁾ árja körülvesz,

¹⁾ A Pó mythikus neve.

²⁾ Folyó Örményországban, ma Aras.

³⁾ Dón.

⁴⁾ Az Azóv-tenger.

- És ha kilenez ágával a Styx is ölelne körül még :
 Útat tör Marcellus, utat. Már rintani kardot
- 1450 Kész vala, mert szítá az a harez lángját, hogy az ellen
 Bujkál. Most akará, ép most támadni meg őket,
 Most hogy e rejtek helybe bizának s mit se remegtek.
 Ámde titokba esalárd cselet szöve takarta be tervét,
 Úgy hogy a kémeknek szabad útat is engede tudva,
- 1455 Söt e Dolonokat ¹⁾ a táborba' körül maga vitte.
 Ez pihenő szint őlt és még mozdulni se' készült
 Szerte csupán lakomák, játékok víg zaja csengett.
 Aztán ajándokot adva bocsátja is el fedezettel.
 Fölfegyverzi hadát azalatt mély csöndbe' titokban
- 1460 És vezeté halkan csapatit maga szép hadi rendben.
 Egy portyázó csapat hozá hirt a velencei hadról,
 — És hogy e hír mely igaz, mutatá már messzi a táj', mert
 Porfölgő boritá az eget, de Ferencz üle tétlen
 És csak ijedségszülte mesének vélte a dolgot.
- 1465 S még az üres hírnek szerzőit megfenyítette
 Cselet nem alít, gondját el Iacchos ²⁾ mámore áfzte ;
 Végre közel ragyogott im előtte a bíbor oroszlán.
 S kápráztatva szemét az aczélnek fénye kivillan.
 Mint kit a villámnak szele gyorsan a röptiben ér csak,
- 1470 Földre lerogy elalélta, a végét várja bizonyul
 És eszmélve, egész testén által remegés fut.
 Nem meri még szeméit fölnyitni, fölállani sem mer.
 Így döbcent meg az ifju, alig hogy szólni tudott már
 «Rajta fiúk, a hidat szedjétek szélylyel azonnal ;
- 1475 Mert ha fenáll, megvédeni azt nincs semmi reménység.
 És alkosson a többi csapat hadi rendet azonban.»
 Szóla rekédt hangon sápadtan. A hidnak a talpa
 Omlik a vízbe legott, még át sem kelhete épen
 Serge egészen, e kis nyereség sok vérbe került ám
- 1480 Most a kigyós csapatoknak : akár mint is sietének,
 Meghiusultan azért még bőszebb dühre gyulahtak.
 Marcellus látván, hogy e gyors rohamára az ellen
 Mint megrémüle, nyomban a vízbe rohan csapatostul,
 Hol a fogoly kalauz gázlót mutatott a folyón át,
- 1485 Most mit e férfi mívelt, híven azt elmondni ki bírná?

¹⁾ A Homeros, II-nak X. énekébe szöött epizód a Dolon kémjáratairól.

²⁾ Iacchos = Bacehos.

- Kész vala egymaga ő száz meg száz vészbe rohanni,
 Bár testébe hagyá a nyomát nem régi betegség.
 Annyi felé csap, mintha csak állna ezer csapat élén.
 Itten az alkalmas helyen ő állita föl ágyút ;
- 1490 Ó némitja amott el az ellenség tüzelését.
 A sietőknek emitt mutat útát, feddi amott a
 Még habozót, fényes díjat adni ígér, ki először
 A rohamos folyó árjába rohanna be bátran.
 És esakis ő mutatá meg, a part hogy hol meredélyes
- 1495 És hol tart rövidebb ideig gyors víz rohanása.
 Hejh, tarts erre, csak erre irányozd Pieus a zablát,
 Ott hol a sárga kavics megcsillan a szép verőfényen !
 Merre sietsz te Oliva? Veszélyes amottan az örvény.
 Tarts csak jobbra emitt a sekély ; alig fedti tiszta
- 1500 Víznek a tükre, amott elvész feneketlen iszapban.
 Így kiabál s legelőbb maga törtet a mély vizen által.
 Jégzáporként zúgva üvöltő kopja özönben.
 Végzete óvta s az én pajzsomnak védte varázsa.
 És mikor egy kürtös takaródót fűtt, kiragadta
- 1505 Kürtjét és maga fűtt riadót, ada jelt a csatára.
 Lárma, zsibaj támad fölcsap kavaródva a mély víz,
 Fényes harez mezét, paripát megbámul a Nájád
 És a vörös tollat föltűzni fejére szeretné.
 A folyamisten mély barlangnak ölébe lakik bár,
- 1510 Csillagos szép arcát mégis felíté e csodára
 És háborga nagyon láttán eme szörnyü merénynek.
 Hogy lábbal taposák így a Hesperida habok atyját.
 Ezt forgatva magába' haragra gyulaht is azonnal
 S már zivatart támasztani kész, de nem engedi meg Zeüs.
- 1515 S titkos jellel tiltja, milyent ismer csak egy isten,
 Átgázolni tehát könnyebb, de nehéz a kimászás ;
 Mert szakadékos a mart s le-lemállik könnyen a vízbe
 És kerekén szétszórt őrség is védte a partot.
 Folyton a kopja- s' nyilsuhanás hangzék a mag asból
- 1520 Majd hogy elűzé ezt a miénknek hősi erénye,
 Egyrészt nagy kerülőn menedékes partra törekszik,
 Könnyü szökössel a más meredélyes martra kiugrik.
 S makranczos paripát a lovagja nem egy maga hajszol.
 Mig sarkantyuz elől, a lovat böki, szúrja gerelylyel
- 1525 Az ki mögötte jön és tör utána előre az árban.
 Geszt fogadá azokat, kik fölvergődtek a partra.

Tüske bozót benövő, szanaszét tömötten az útát,
 Itt a velencei had megakadva veszélybe' forog már;
 Ámde merészen előre halad bontott hadi renddel
 1540 És szűk ösvényeken nehezen szakadozva egyenként
 Törtet előre, kuszán bobolyongván szerte a tájat.
 Végre kivergődött a had egy téres csatusikra,
 Hol a ligur tábor legszélső sátrai álltak.
 Most kezdődött még csak, mostan a harez igazában.
 1550 Kopja hasítva repül és zúgva süvöltöz a léghen.
 Lenn a mezőn a tusán iszonyún csapkodnak a kardok.
 Döng a sisak, mikor a buzogány rá csapva bezuzza
 A koponyát, sikoly és nagy láрма betölti a léget.
 Láthatod ezt a midőn vág, az fölfogja csapását.
 1600 Ép így csapkod az ár, emelkedik s száll le a hullám.
 Sárga kalásztenger hullámszik a szélben eképen,
 Ép így hajlik, eként rendül meg a fák koronája.
 Még se soká volt kétes a két tábornak a sorsa.
 Mer hisz' a meglepetés a kigyós hadat úgy megijesztő.
 1640 Hogy nem birta soká ki a Marcellus rohanását
 Ott a hajókra elébb a vezérek szálltak azonnal
 És az alatt a sereg sietett átkelni a hidon.
 Hejh, de mily alkotmány birt volna el ily tömeg embert?
 Roppán a láb, tágul a gerenda, szakadnak a kapesok,
 1680 Dúl az egész már fölesap az ár és mélyen az erdő
 Zúg a robajtól és körül a Phaëthont sirató fák,¹⁾
 Megrezenve a törzs, ontának a földre borostyánt.
 Úszni se bírnak, alá-lemeríté őket a fegyver.
 És lenyomák a lovak; szanaszét úszkálnak a pajzsok,
 1695 Fenn a vizen himbál a sisak, fentartja a tolla.
 Hát folytassam-e még? Teljes diadalmat arattunk.
 Több el a vízbe merült és fogyul, esék a nagyobb rész.
 És kit az öldöklésbe kifáradt had hagyva futni
 S már megelégtült bosszú se' bánta, csak az menekült meg.
 1700 Biztonságba' fogott már zsákmánylásból a tábor
 És míg az éj be nem állt, kiki szerzett drága ragadmányt.
 Csak te vadl egyedül távol Marcellus azonban.
 Mert mintsem magadat, mást inkább gazdagítottál.
 Közharcoszt zsákmány, a vezért illette a pálma:
 1740 Sok diadalt aratál, de te több hasznót se kívántál.

Mint Paulus,¹⁾ ki vivé Perseust diadalmasan egykor.
 S mint ki remek műveket megvet, földulva Korinthost.
 Mind a vagyont mit veszte Cremona, mi birtoka volt csak
 Most egyszerre együtt veszi vissza s szép diadallal;
 1570 Most csak a Marcellus neve zengett égig emelve.
 Név a vizen, földön nem hangzók annyiszor egy sem.
 Készült már számára az út diadalmi menetre.
 Szép lejtős út, ámde pihenni ha vágyik a többi,
 Nem Marcellus. «Még idejét nem látom a téli
 1610 Táborozásnak — szól — im' az ősz még ontja gyümölcsöt.
 Hannibal is Cannat mért nem használta ki jobban?
 Hát Capuába' miért dőzsöltek sergei renyhén?
 Nem, o ne veszszén el a had, mert duskál a javakban:
 Béré van és elesége elég s még megvan az ősznek
 1650 Dús termése! Eként szólt és szó nagyszerű tervet,
 Hogy mint állna bossút az Insuber ellen az Etsért,
 Hogy súlyosb vereséggel ezért neki visszafizessen.
 Védő a Medve felől a kigyós birodalmat a zúgó
 Addua,²⁾ mely majdnem mérkőzik a Kelta folyók közt
 1680 Az Eridanussal, mivel oly mély medret is úsá
 S egymástól oly messze vagyón két partja a víznek.
 Éjnek az árnya alatt ő kompot ereszt a habokra.
 Mély esőnd titka fedé, takará be homálylyal a tervét,
 Kémül azonban elébb a folyón átküldte Tibertust.
 1700 Küldött másokat is, kik az ellent messzire vonják
 Ép ana ponttal, a hol a folyón átkelni akartak.
 Az vala ám lelemény, őket rászédni tanácsosal
 Akkor birni futásra, midőn támadhata bizvást.
 Ennyit a csel, nyilván elvégzi a többit erényük.
 1730 Hozza azonban igazszavu kém eme perczen a hírt, hogy
 Még a sok ágra szakadt folyam két ága előttük.
 Más meg hozza a hírt, hogy annyi hajó van az áron,
 Hogy csőrükkel a kompot ezek még szerte hasítják.
 Most mindannyi jajong s átkozza jajongva a tervet:
 1760 Nines menedék, ha legott nem térnek vissza honukba
 És fölidézik a mult emlékeit ősi időkből.
 Régi csapásokról, mivel a félsz volt tanítójuk.
 Már próbált e folyón átkelni velencei zászló,

¹⁾ Aetius Paulus Pydna mellett vertő meg Perseust, Makedonia királyát.

Ámde hiün maradott próbája veszélyt hozza mindig.
 1606 Majd sok vergődések után alig értek a parthoz,
 Majd lemerülve a kapzsi halaknak az ótke levének.
 Ha a kegyes Gonzaga,¹⁾ ha Carmagnola²⁾ vezette:
 Tervük meghiusult mindig esúfos vereséggel.
 Most is elöttük az áll, ha a végzetet újra kihívják.
 1610 Mert vagy e föld- vagy e víznek a végzete, sorsa bizonynyal,
 Hogy soha ellenség itt át ne hatoljon e ponton.
 Nem lehetett még túl e vizen ki se tázni a Szent Mark
 Zászlóját sohasem. Míg eként háborga a tábor,
 Marcellus kifakad: «Mely balga, mely ostoba félisz ez!
 1615 Megtört ellenségben ugyan van-e annyi merészség,
 Mely még küzdeni kész? A hajókat halkal eresztők
 Hullámokra, nehogy romboljanak úszva az áron
 S épen azért feszített kötelek még fékezik őket
 Vagy ha a partha esapódnak, ügyelve segítnék azonnal
 1620 Ott a miénkek. Van Szent Marknak végzete, sorsa,
 Mely jobb végzet, sors a kigyó-czímeres Pülöpénél.
 Tán nem is új Halys ez³⁾? Nem tilt átkelnem Apollo
 Kétes jószava sem? Pontusra ha szállani Jason.⁴⁾
 Césár az Oceanusra, Icarus a légbé merészelt:
 1625 Minket vissza nem űz e csekély víz medre talán csak?
 Visszavonulásnál ha lehet súlyosb vereség is.
 Ámde nagyobb szégyen nem, a mit elbirni se bírnék.
 Hejh, de mi szép a babér, a melyért örömet adom éltem.
 Míg buzdíta ekép, jön a hír: a hajók a kezünkben
 1630 S van gázló, a hol átkelhetni az Addua árján.
 Ellenség nyoma sincs, már biztos egészen a környék.
 Marcellus műve volt, hogy ez oly sok századon által
 Szúzi talajra belép a velencei rótszin oroszlán.
 Reggel már az egész had örülve körülveszi őt és
 1635 Bár nem akarta arany sarkantyút köt fel a hősnek.
 S drágaköves szinarany hüvelyű szép kardot övez föl.

¹⁾ Aligha nem Gonzaga Lajos, Mantua fejedelme, kihez Janus Pannonius egyik dicsőkölteményét intézi. (Teleki-kiadás I, 235—251.)

²⁾ Carmagnola, kit később hazatérüléssel gyanúsítottak és halálra ítélték.

³⁾ Legnagyobb folyó Kis-Ázsiában, ma Kisil-Irnak, melyre nézve Kroisos kapta a delphibeli isten jóslatát, hogy nagy birodalmat tesz tönkre, ha átlépi. Átlépte abban a reményben, hogy meghódítja Persiát és épen ezzel veszíté el saját birodalmát. Herodotos I, 53. és köv.

Hősi díjul, mivel ő leigázta az Addua árját.
 Nagyra vevék eme ténnyt, a minél még férfi nagyobbbat
 Nem teve, mert míg elébb védé a honát, a sajátját
 1640 Most lelkes seregével az ellen földre tört be.
 Épen azért a Quirit törvény nem azoknak adá meg
 A Capitoliumot meghágni, a kik a hazát csak
 Védtek, ámde ahoz kik még szerzettenek újat.
 Több külföldi király küld Marcellusnak is önként
 1645 Szép hadi jelvényt. Így legelőbb is küldte Renatus,
 Parthenope ura és azután meg a francia küldött,
 Sőt a te drága hazád feje, kormányzója¹⁾ is egy szép
 Ősművü boglárt küld, a melyet maga horda a mellén
 1650 Ősi vitézkötés, a melyen esupa ékkövé kigyó
 Lángszin testével halkal tekerődzoni látszék.
 Több oldalról jött lovagoknak rendjele, éke,
 Annyi jeles közt nem juta még soha, nem juta bizvást
 Mint Marcellusnak méltóbbnak sem derekabbnak.
 Hogyha az okra, időre, ha helyre, ha módra tekintesz.
 1655 Szégyen, hogy ha ilyest a királyok termeiben nagy
 Áron szerzene bárki: mivel dísz nem díszít aljast.
 Legszebb ék nem is ék annak, ki nem érdemes arra.
 Részesíté maga is bajtársit bő jutalomban.
 A ki vezér valamennyi egy-egy kastélyt nyere tőle.
 1660 S a hadi népnek is osztá ajándékot érdeme, rangja
 Tette szerint értékben a mely ép megfelelő volt,
 És te kevésbe ne vedd, hogy e folyót megzabolázta,
 Egy tettére se volt maga Casar annyira büszke,
 Minthogy a Rajnának féket vet torkolatánál.
 1665 És e merény vaj' azért-e dicsőbb, mivel átkel bátran?
 Vagy tán több a siker s a haszon, hogy vissza is épen
 Jött maga, jött hada is. O bizonynyal többet is ért ez.
 Cassaniust legelőbb támadja meg ott a közelben,
 Órjás iveretű kőhidat is épít a vízre.
 1670 Hogy többé el az árja ne zárja előlük az útát.
 Mintegy örök lánczezal kötözé meg foglyul a folyót.
 Eztán bárha hadát a november zord hidegével
 Kényszeríté már téli köpenyt hogy öltne magára.
 Mégis az insuberek dús városait befutá még.
 1675 Zsákmányolt roppant sok kincset, állatot, embert.

¹⁾ Hunyadi János. E hely érdekes és ismeretlen adat történetünkben.

- Ugy hogy megveti már a vitéz a középszerű hasznót
 És nem egyéb, de csupán a bíbor ruha kell neki már csak.
 Drága smaragd, szinarany meg ezüst tárgy, rengeteg érték,
 Zsákmányul egyebet hagyja ott a szolgálóportnak.
- 1690 Ám gyakran ragadja el az embert már a szerencse,
 Mostan a préda felett föllázad a fosztogató nép.
 Már nem fáklya, dorong vagy kő süvöltöz a légben,
 Ámde erős karral röpitett sok dárda, gerely száll.
 Gyorsan a nyíl csengő íjról suhan a levegőn át.
- 1685 Puska ropog, kirepülve halált visz messze az ólom
 Gyászos lesz vala akkor e nap rád nézve Velenceze,
 Marcellus ha — legott ámbár feje, melle fedetlen —
 Nem rohan a zúgó kopjákuak a zápora közé.
 Egy percz kell neki csak s el is ül a viszály dühe nyomban,
- 1690 Hangja meg arca s a kéz intése elég vala néki.
 Mint a midőn a vihar veri föl esapkodva az örvényt
 S csapja a szirthez: a tenger urát bosszantja a mélyben.
 Vissza is űz minden szelet ez barlangi lakában.
 Mert a mihelyt fölüté a fejét a habokból az Auster.
- 1695 Elnémül s retteg szigonyátul az északi szél is.
 Felleg eloszlik, a hab nyugodt tükörbe verődék:
 S lágyan rengve verőfényes csilláma fehérlik.
 Ő a habot nem is érve robog szárnyas fogatával.
 Akkor is épen eként csilapult le legottan a vak düh.
- 1700 Késő télre vivé már csak nyugalomra a táborot.
 Ám hogy az elméket né lazítsa a renyhe hanyagság
 S pettyhüdtté ne váljon a tétlenségben a test sem,
 Ki-kicsapott a serég s gyakorolta szünetlen a harczot
 Ticino vára ¹⁾ alatt. Ekkor voreték le egészen.
- 1705 Braccio Károly, e hős ivadéka a dicső atyának,
 Gentilis győzé le vitézul nyílt csatatéren.
 Nála barát közelebb Marcellushoz nem is állott
 S hozzá nem vala senki erényre, se tette hasonlóbb.
 Mennyre isteneket csak erénnyel elérhet az ember.
- 1710 Ennyi csapás oka, ily sok baj forrása Fülöp, te
 Most mit is éreztél, hogy két vereséget is értél
 És hogy az ellenség nem is állá határodon immár,
 Ám tüzzel-vassal behatolt földedbe egészen,

¹⁾ Tessino.

- És dülá a tied, ki raboltad mindig a másét?
 1715 Rejtekedet folyton veri hír föl újabb vereségről
 S már gyűlölöd, hősz dühre ragad csak a hirneve is már.
 Büntetlen te neked nem hozhat hírt soha senki.
 Bármí jelentés bánt jobban mint bánthat az ellen.
 Ám a kigyó erejét veszítve növekszik a mérge:
 1720 Oh ha fejét, ha fejét fölemelhetné csak is egyszer!
 A ki leverte, viszont le a földig alázni ha birná!
 Ez vala éjjeli, ez vala nappali gondja szünetlen.
 Törrel szúrja le orvul avagy neki öntene mérget.
 Végre csalárdan eszel ki magában olyan csoda esabot,
 1725 Mely már annyi erélyt puhított meg, foglyul is ejte
 Annyi szivet s zavará föl is annyit Italia földjét.
 Küld neki roppant kincset ajándokul annyit, a mennyin
 Megveheté a Catók meg a Publicoláknak ¹⁾ a lelkét.
 Mind a mi szép remeket csak a gallok városa ²⁾ sző, fon,
 1730 Vés, esztergályoz, farag, önt fát vagy vasat, érezet
 És mit más föld, más víz vagy más bányá teremvén,
 Hoz, szállít, aknáz: kalmár, a hajós vagy a bányász.
 Mindez azonba' csak úgy hat Marcellusra, miként a
 Szendergő gyermek hallgat még dajkamesére.
- 1735 Mert mit a zsarnok küldé ajándokot, úgy veszi számba,
 Mint Kírké esodabájtalat az eszélyes Ulixes.
 Látva, hogy a magasan repülő sast törbe nem ejti
 És számára hiába vetett ki akármí kelepezét
 Ismét esd a vejének (a végszükség mire vitte!)
 1740 S azt, kit teljes erővel előbb letiporni törekvék,
 Hívja segélyül: «Jobb lesz fátyolt vetni a multra.
 Magtalan ő, az após, a vejére száll az örökség.
 A fejedelmi jogart követelheti gyermekinek már
 S szomszédából örökébe lopózni ne hagyja Velenczét»
- 1745 Sforza tehát eme esúbra saját bús végzete folytán
 Csatlakozott a ligurhoz, a jót, mit nyujta Velenceze.
 Eskükötést, ezimeket, díszit, mindent elfeledett már
 És feledé, hogy ez nem is oly rég harczola érte.
 Sok balsorsa után emelé a fejét a ligur már,

¹⁾ Valerius Publicola, ki a Tarquiniusokat és szövetségeseiket legyőzte, a népszabadságot tisztelte és ezért közteljesnek örült.

²⁾ Milanora vonatkozik.

- 1760 S készülé már új harezra a gall Senának¹⁾ a táján
A mikor annyi csapás láttára kétségbeesett, bús
Viscontit sok bűne miatt megtorlani jöttek
A furiák, neki hozva halált. Zord tél fagya multán
Már a midőn zöld lombot a fák, a mezők gyepet öltnek,
1765 Még darabig Marcellus időzvéen künn a határon
Hódítgat helyeket, miket elfoglalni tudott még.
Mostan azonban egy új nagy tettet végzeni készül.
Terve merészebb, mint a mit álmában szöve eddig:
Megtámadni akarja magát a büszke Milanót.
1770 Mondd hogy a *Gyapju közet*,²⁾ ha nevét származtatod ennek.
Hejh de tömérdék a gát: Marcell' őrvjögöni szünjél
És a Gígasokként az eget botorul ne rohand meg.
Hisz ha talán éjjel szövi néked e tervet az álom
Másnapon áldozol is, hogy e rossz jelt messzé elűzzed.
1775 Hát te e várost, mely legnépesb Hesperiaiban
Ostroin alá fognád? Nem látod, mennyi vezére,
Mennyi vitéze s erős fala? Mernéd messzi honodtól?
Mint szállítsz eleséget? Ugyan mi lesz akkor a zsákmány,
Hogy te azért biztos veszedelmet ilyen nagyot állj ki?
1780 Hősünk így felel erre: «Igaz, hogy népe tömérdék,
Ám hitvány esőselék aggasztana bajnoki serget?
És ha hadukból még maradott tán némi maradvány,
Vert had az, mely megfut, mihelyest csak látja a győzöt
És eleségről is rég gondoskodtam előre:
1785 Kétszersültet³⁾ hoz, szállít két száz koesi titkon.
És mi a zsákmány? Hát az adó meg a vám ha nekünk jár
És a ligur elesik hasznától, nem haszon ez sem?
Hát hogy a győzhetlen Mariának⁴⁾ élt neve eztán
Hitvány árnyékká elzüllick szét a világban?!1790 Hát valahogy ha a nép zendülne bent a falak közt?
Oh mily szép diadal koronázná annyi tusánkat!

¹⁾ Ma Sinigaglia: a Senon gallok alapította hely a Sena (ma Ni-gola) torkolatánál Felső-Olaszország keleti partján.

²⁾ Az eredetiben: Ipsam illam *Mediae* referentem nomina *lanae*. A név mai származtatásába nem megyek bele, de a mint Janus Pannonius származtatta, a *Gyapju-közet*, a kolozsvári *Kéltvízköz*, *Szamosköz* hasonlatára alkotott szóval visszaadhatónak véltem.

³⁾ Bis tosta Ceres.

⁴⁾ Maria Philippus Visconti, Milano herezege.

- Ekkora díjért vaj' ki ne rontana bármi veszélybe?
Szóla eként s lengő lobogóival indula nyomban
És nem is álla elébb meg, a míg Lambrus vize mellett
1795 Jó táborot nem ütött: egy rész a szabadba' feszített
Sátrat, a többi körülsáncolta magát a falukban.
Földült is szanaszót, mit csak földülhata haddal.
Elkobzott nyíját siratá meg emitten a pásztor,
Szöllőt vinczellér, gabnának amottan a gazda
1799 Dús aratásra megért mezejét jajongva siratta.
Mert lelegetve avagy letiporva találta utánuk.
És mit a vas hagyta meg, megemészti nyomban a tűzvész
S hozzá még levelet doba Marcellus be a várba,
Melyben ez állt: «Titeket nem bántani jöttem e haddal
1805 Polgárok, de lerázni az undok zsarnoki jármot,
Mit nyakatokra e vad kényúr teve, ő, a ki renyhén
Dözsöl s mint here él, veritéken gyült javatokbul.
S nem hagy örülni sem ő nejetek, sem gyermeketeknek,
Üldözi, fajtalanul gerjedvén szenvedelemre.
1809 Természet-szentelte jogot tipor egyre kegyetlen.
Tárva legyen hát, tárva kaputok, hív a szabadság.»
Mindezt látja Fülöp várának bástyafokáról.
Gyötri a gond, a harag s a félelem egyre a keblét.
Néma szorongással folyton hánykódva tünődik.
1815 Oh nem trónja, de már önön élte miatt remeg és fél.
Mert ha marad, fölzendül a nép s fejedelmi lakára
Tör, ha pedig Beagrossa¹⁾ alá be a várba menekszik,
Kétszeresen fél, hogy még foglyul is ejti az ellen.
S otthon féktelenül még szörnyüt merhet a nép is,
1820 Mely ha urát közel őrzi, hunyászan hódol előtte.
Mint Proteus,²⁾ ki ezerkép szokta cserélni alakját,
Majd ez, majd meg amaz formába' jelentkezik arca,
Mert az elébb ki fatörzs vala, ismét szörnyeteg állat
És ki előbb tűz, most hullámként szertefoly, ömlik.
1825 Száz gond űzi ekép Galeazzo fiának a keblét
És egynél meg is állni, csak egybe' maradni nem is bír.

¹⁾ Tényleg Maria Fülöp Visconti élete végén elsötétült kedélyivel, babonás félelmek martaléka lón. Valóságos alvilági *devotiot* ír le költőnk. E ponton is kitűnik, mily közelről vette információit. E részlet költőisége megkapó.

²⁾ Az alvilág istene.

Hogyha e percbe' karol föl egy eszmét, elveti nyomban,
 Végre tovább nem bírva viharzó keble dühét már,
 Nem vádol hiu váddal eget, nem az isteneket sem.
 1820 Nincs a hitetlennek, nincs semmi bizalma ezekben.
 Ám ki szerénte varázst gyakorolt a földre s az égbe,
 Nursina ¹⁾ ellen tört ki kemény átkokra dühöngve
 És földézi saját maga ellen szórva az átkot,
 A furiákat s már elszánta magát a pokolra.
 1825 Meghallgatja sűrű átkát a nagy Orcus ²⁾ az éjben.
 S míg ajkán lebegett a panasza, előmlik epéje,
 Megmerevült az egész test és a szemek lecsukódtak:
 Meghalt, ámdé övéi, hívék, csak esöndesen alszik;
 És a midőn a soká tartó nyugalom gyanut ébreszt
 1830 Még zajt ütnek elébb, szeliden koltotgetik aztán,
 Majd a kezét rázzák — ezt senki se merete korábban
 Végre nagyon későn hiszik el a faszta valót is.
 Vizsgálják úterét, keblét figyelik, ha piheg még,
 Ez megtépi a szórt testén, az preezekli vízzel :
 1835 Ez kiabál a süket, dermedt fülekbe hiába ;
 Az próbálja : pihét lendít-e lehellete ajkán,
 S hogy bizonyossá vált a halála, nem öltenek ők gyászt.
 Az eseményt mély, néma titok leplébe takarják.
 És e halált titkolni nehéz nem is vala nekik,
 1840 Mert hiszen assyri gögje miatt külön éle a néptől.
 Messzi került a fényt. Vendége ha jött, fejedelmi
 Arczát sem látá : neje sem ismerte eléggé.
 Kedveze akkor még eme emberi eselnek az ég is ;
 Mert akkor haragudt meg Juppiter épen a szárnyas
 1845 Hirre, ki Phlegra-mezőn ³⁾ elesett testvéri miatt bösz
 Bosszura gerjedvén az Olympust csacska beszédre,
 Zendülésre ragadta, dühét már nem zabolázzván,
 Hát elnyonta ezer meg ezer nyelvét, ajakát és
 Hátra kötö szárnyát rabul ejtve eként a hatalmát.
 1850 Biz' ha a Parcaik nem gátolták volna, a poklok
 Mélyire dobja alá a titani fiakhoz az éjbe.
 Mert ime Ambrosius, ⁴⁾ ki Milano védnöke, szentje,

¹⁾ Itt költőnk Irisszel, Thauuas lányával cseréli föl az *Ossa*-t = Famat, hogy ezt a mesét kölhthesse. A Phlegra síkján győzte le Zeus a titanokat, Phlegraei Campi Campaniában Cumæ és Capua közt.

²⁾ Hirneves egyházi atya, Milano püspöke a IV. században: 374-ben. Meghalt 377-ben, Milano védszentje lett.

Népe miatt búsul, háborg aggódva felettébb
 S mint sem a büszke Velenceze oroszlánát csak uralja,
 1855 Nyelje elébb el a föld — így eseng — megemészszze a tűz is!
 Hajtja magában : Ugyan hogy védhetném meg e várost
 És hárítsam is el a bukást már drága honomról
 S az idegen jármot? Fekszik Fülöp im ravatalján,
 Künn ellen fenyeget, benn izgalom űzi a népet
 1860 Most is már, a midőn nem tud még mit sem uráról.
 Hogyha halálát majd kimeséli a hír neki addig,
 Míg Marcellus is itt; nincs többé semmi menekvés.
 Most kell, most eme vész ellen gyógyszer kitalálnom.
 Most, de ugyan hol? Bár fegyvert is ölteni bírnék
 1865 Érte ha kardot vagy gyilkot foghatna e szent kéz.
 Nosza megostromlom könyeimmel a böles atyaistent.
 Kérni fogom hát mindama munkáért, mit e földi
 Szent háromságát veritékkel védve viseltem,
 Küzdve az Arrianus-tanok ¹⁾ ellen; kérni fogom hát
 1870 Hagyja a várost, hagyja enyémmek, tartsa meg épen.
 És meg is adja, hiszem, ha a főhatalomra jutott Mark.
 Hisz' maga hozta örök törvényül minden időre,
 Hogy fennálljon e földön a Viscontiknek uralma
 És eme gall föld so'se uralja az Adria népét.
 1875 Miglen a száraz földet övedzi körül csak a tenger.
 Hejh, de legyőzhetlen veszedelme szerette honomnak
 Csak te vagy oh Marcellus: ugyan honnét e hatalmad,
 Isten-végzést, hogy felforgass ember-erővel.
 Tudtam előre, minő vést hoz mi reánk születésed.
 1880 És üldöztelek is avatott lélekkel örökké
 Már kezdettől. Hejh, de se tengerek annyi veszélye
 Nem vesztett el, sem harezok dúló zivatarja.
 Nyilzáport az egész had ahányszor is onta te rád csak,
 Kard téged keresett, te feléd surrant el a dárda
 1885 És a parittyá reád ezélozta feszült idegét, az
 Ágyúk torkából te feléd repülének az ölmok,
 Gyakran alapjában rendült fal is te reád hullt
 S szörnyü eséssel rád omlott le a bástya magasból
 S ime te élsz, úgy nem sebezött meg semmi se téged,

¹⁾ A flu isteni voltának tagadásával nagy szakadást idézett elő, melyet előközött a niceai és konstantinápolyi zsinat (315. és 381.)

1850 Mint maradott Messapus¹⁾ a Neptunus fia épen,
 Mint szárnyas Cygnus,²⁾ Ceneús³⁾ a ki nem marad asszony.
 Nem csak is élsz, de bizony szörnyű módon fenyegetsz is:
 Már nem uralma, de hejh csak is árnya marad a ligárnak.
 Ámde e székhelyemet készülsz most dönteni vészbe
 1905 És feldúlni emitt e kiesiny sírt, mely fedi esontom.
 Istent győzsz te le, ember, imé neked adjuk a pálmát.
 Nem, nem! Hát csak azért üzém el a nagy Theodorust⁴⁾
 Eje eme szentélytől, ha te haddal döngeted ismét
 A kapukat? Nem, nem fogytam még én ki egészen,
 1950 Jól van: a pap fegyvert nem foghat, tiltja a tiszte,
 (Mert te különben e kéz erejét már rég meg is érzed!)
 Ámde szabad esellel tán elhárítnom az ellent.
 Elhárítani kevés. Mit is érek el, ott ha szövöm mind
 Fent a világban a Sors sok esélyét földi erővel!
 1995 Lásd, mi szereneséd, hogy csak pappal vivsz te esatákat:
 Rég törzsétől váltan porba heverne fejed már.
 Jó, ha erőtlen az ég: leszállok a Styxi habokhoz⁵⁾
 Fegyver, a mely a honért küzd, bármilyen, egy se gyaláz meg.
 Mit használt Acheron mélyéről ellened egyszer
 2010 Már az *Irigységet*⁶⁾ földéznem, ez iszonyú szörnyet?
 Volt bizalmam: e szörny majd megtöri büszke hatalmad!
 S terhes igánkat mink a nyakunkról nyomba lerázzuk.
 Míg eltávolított téged tuse földre magányba
 Táborozás közepette hívott nyugalomra esalárdul,
 2045 Sőt megutáltatván is véled a városi pompát
 Elesalt, hogy te barom nyomokon járj künn a mezőkön
 S azt művelé, hogy a harezosból már földmivelő lett
 És az a kéz, mely elébb hordott fejedelmi jogart is
 Most forgatva kapát veríték közt kérgesedett meg,
 Hejh, de megint imhol, te vezér, imhol diadalmas
 2070 Hős a vezérből. Jaj oda minden, ha nem igyekszem

¹⁾ Vergilius Aen. VII, 692: Quem neque fas igni nec sternero ferro.

²⁾ Sthenelus fia ligur vezér, ki Phaeton szeretett ifja után kesergése közben hattyúvá változott. Aen. X, 192.

³⁾ Ceneus: lánynak született, Neptunus fiává változtatja, majd mádiárrá változik. Ovid. Met. XII, 189. és köv.

⁴⁾ Római császár 379—395. Az itt említett esemény aligha nem költött, a történelmi való, hogy Gratianus uralkodótársa volt.

⁵⁾ Egészen megfelel a Juno-féle *Eliam Acheronta movebo*-nak.

Es ha igyekszem? Hejh Erebusnak¹⁾ szörnye vagyon még!
 Hogyha nem is segített emez egy, fog a többi segítni!
 Szóla s elébb megnyerve kegyét a nagy égi atyának
 1925 Inte atyám nekem²⁾ és mozdulnom nem szabadott már.
 Átalakulva felölti az én alakom' meg az arczom'
 S Marcellushoz szól: — nemtőnek nézi ez őt és
 Hódol előtte, nem is sejt eselt amaz aetheri fényből —
 «Claudiusoknak³⁾ sarja nekem drágább Tydeusnál
 1950 S Herculesemnél, hejh, mit tézsz, mit időzöl e várnál,
 Mely bevehetetlen? Mit csak elérni lehet, te elérted.
 És ne reméld botorul, hogy ezeknél többet elérhess.
 Hogyha talán hős Sforziades meglepne e tájon?
 Mert közeleg . . . Hamar itt lesz e hős sok ezer hadi néppel.
 1975 Félek, bánni fogod, hogy nem sietél te eléggé.
 S nem tehetek semmit se' magam, Tritonia,⁴⁾ érted.
 És ha talán késnél; ha te itt veszteglesz egy évig,
 Hasznod semmi se' lesz, de bizony roppant lesz a károod,
 Hány várat bevehetne, o hány várost leigázna
 1990 Serged, a míg özöd hia árnyát itten a névnek.
 Ostromló haddal vágyódva te léha habérna.
 Jer ide, jer csak utánam, a zászlókat nosza szedd föl!
 Jőjj velem és jobbról foglald el e bérczeket itten,
 Én az uralmad alá dús tájt vetek és ama *Nagy tó*⁵⁾
 2015 Parti vidékét. Majd adok én még többet is eztán,
 Csak ne habozz, ne időzz! Megbánod is egykoron, elhidd,
 Itt hogy időztél vagy hogy még valaha ide jöttél
 Így téríti meg a habozót, aggódva felette.
 Még sem bánja a kárt, ha a várost mentheti így meg,
 2040 Mit az egész nagy föld árán megváltna magának.
 Kár megtérül akármí, hívó, ha csak ez marad épen.
 Meg nem elégszik evel, megdöngeti szörnyű kapuját,
 Plutónak s sokkal veszedelmesb szörnyre talál ott.
 Lenn a pokol fenekén lakik. Ó is az éjnek a lánya,
 2065 A neve Rágalom⁶⁾ és nem utolsó vészt hoz a földre.

¹⁾ Erebus az alvilág egyik neve.

²⁾ Jupiter, mert Athene beszél.

³⁾ Az új Marcellusok családfáját a római időre viszi vissza.

⁴⁾ Pallas Athene mellékneve.

⁵⁾ *Lago Maggiore*.

⁶⁾ Költő előtt Vergilius Aeneis IV, 173. és köv. és Ovidius Metam. IX, 138, XII, 39 és XV, 853. sorai lebeghettek.

Ölt ezer arcot, színt s alakot változtat ezerkép.
 Kelt susogást, hírt, hol nyoma sincs meg bármí dolognak.
 Pusztá koholmányt őt hamar általa tiszta való színt
 És a moesoktalan is szeplőt kap, rá lehel ő csak.
 1300 Rút vétekbe esap át az erény, meggörbül az is, mi
 Szép egyenes vala. Ő port hinteni bír a szemekbe
 S bölcsek eszét hálóra kerítve megejteni tudja.
 Éles az ajka, ha mar, de dícsérni ha kellene, hallgat.
 Óvatosan hazug és a koholmányt vagy idomítja.
 1305 Mint ki-ki érez, a ki a mitől fél, súgja fülébe
 És a ki ellen küzd ki-ki, azt vádolni tanítja.
 Tényt mi bizonytalan, azt bizonyos bűnként kiszinezvén,
 Nem áll síkra ki nyíltan, a harez mezejét kikerülvén.
 Arra les, a ki nyugodtan a békét élvezi és kit
 1310 Senki se' véd s mérget kever Ő, rejtekbe' titokban,
 Mint a kalóz, olyan ő vagy mint az éjjeli tolvaj.
 Hajh, iszonyú bűn! Ime, te távol mit se' gyanítván,
 Szenytelen, ártatlan, szeplőtlen, tiszta tudattal
 Hűn szolgálva honod', még várod a drága babért is:
 1315 Ámde felöltve harátnak, a hűnek, igaznak a képét,
 Ő azalatt ellopta szereneséd' s törbe is ejtett.
 S számkivetésnek zord szigetére dobott ki tégedte.
 Areza, alakja olyan neki ép, a milyen szíve, lelke,
 Nyájás az areza, mosolyg ravaszán, külszíne oly édes.
 1320 Ámde szívébe' harag forr s titkon emészti gyűlölség.
 Nézd viselkedését: hord Phlegethon mérgébe bemártott
 Kopját balkeze s könnyű nyilat szór gyorsan a jobbja,
 Íjja se pattan, a nyíl repül és száll néma idegről.
 Társai közt legelől jön, utána a Szellemi vakság.
 1325 Öltve magára sötét árnyékát felleges éjnek.
 Lép a hiszékenység a nyomába s gyáva Gyanakvás.
 S a Lethének örök Feledése az emberi elmén.
 És az Irigység sáppadoz ott s a Viszálynak alakja
 S ime a Vakmersz is fölemelte a szemtelen arezát.
 1330 Ottan a Csel megyen, ottan az Ámítás s a Csalárdság
 Elterjesztve hű szavakat, fonják be az elmét
 Messze mögötte busong, lépett fűrtökkel a Bapat
 Ő ily fegyvereket hordván, ily társai lévén,
 Nem táborba' dühöng s szít ellent ellene ellen:
 1335 Ám békében a frigy kötelékét bontja ki s izgat,
 Míg szeretetből szörnyű gyűlölség lángja ki lobban.

Nem lakik Ő faluhelyt, a mezőt nem kedveli, ám nagy
 Városokat keres és a királyi várba lopózik.
 Vádoltakra hoz itt veszedelmet, szólva esalárdul,
 1300 Vagy behízselgi magát a tömegnek lelkibe titkon,
 Arra tapos, ki bukott s a hatalmast rája szünetlen.
 Téged o Róma, e Vész, emez Átok, ha menekültél
 Bajból, rávove hogy hálátlan légy te örökké.
 Ő keveré Athenben a mérget a bölcseknek ¹⁾ és egykor.
 1305 Vádat is Ő iratott fel itt a cserép szavazásnál ²⁾
 Tárgyat a szükköltőknek elégszer adott, a halálos
 Magvat szórva el itt, aranyat meg elásva amottan; ³⁾
 Antia, ⁴⁾ Phædra ⁵⁾ is ép Ő tőle tanulta erényes
 Ifjura fogni reá a saját lelkének a szennyét.
 1310 Ezt fölidézi az agg, hogy uszítsa Velencez lakóit
 Hős Marcellusom ellen, a míg ez hagyva Milanót,
 Győztesen a Brevius ⁶⁾ völgyét megszállta hadával
 És a Brianza ⁷⁾ hegyét — így a köznép hívja a bérzet,
 Mely kincsekben igen gazdag vala, kézre keríté
 1315 És Barcusnak bérezi magas várát is elejti.
 Így jut a Lecchusról ⁸⁾ nevezett hídfő a kezére.
 Megszállotta e hid három tornyát is egyúttal,
 Hol rohamos folyamát a Larcus ⁹⁾ ontja magából.
 És innét nem messze körülveszi sánczezal a Lecchust,
 1320 Mely nélkül — úgy véli — hiában hódíta eddig,
 Melynek a birtoka nyújt biztonságot seregének.
 Semmit meg nem tart, ha a Cassanus ¹⁰⁾ mezején nem

1) Sokrates, kit Anytos és társai bevádoltak és a kit a heliasták halálra ítéltek.

2) Mint Aristidest, Kleistonéstól behozott intézmény.

3) Palamedes Odysseus lakában hogy vád alá helyezhesse.

4) Ki Bellérophont hamis váddal üldözte, mert szerelmét nem viszonozza.

5) Phædra így üldözte fiát Hippolitost hamis váddal.

6) Ma Blevio, a Como-tó nyugati oldalán.

7) A Comotót délnyugatra az Arginate-tó mentén húzódo fensík.

8) Ma Lecco, a Via Viscontin van a *Ponte lungo*, az *Adda*. E hid 122 m. hosszú.

9) Como tava.

10) Cassano közel Milanohoz, Treviglio és Milano közt az *Adda* völgyében.

Ut táborot összes hadi népével mikorábban :
Így elvágja egészen az útát az Insuberektől,
2025 Hogy ne vihessenek ök élelmet városaikba.
Éh polgárok azonba' találhatnak új utakat ekkor.
Ámde a míg Lecchus fala ellen megy hadi gépe,
Marcellus föl a hegyre siet könnyű lovasokkal,
Megveszi Sasena s Vallolinának ¹⁾ a völgyét
2030 És az egész tópart népét sorban leigazza.
Mindezt négy nap alatt végzé el sebtibe', gyorsan.

Szörnyeteget nevelő bús Éjnek a lánya azonban
Elhínté dühitő mérgét ez alatt a Tanácsban.
Majd egy, majd más férfi alakját öltve magára.
2035 Isteni arcot is ölt, kitalálva eselek szövevényét.
Majd a gyűlésben, majd a magánházakban eképen
Szóra titokba' gyanút : «Szent Márknak a népe hová lőn
Annyira bántult régi' eszélyed s óvatos elméd ?
Annyi időtől egy, csakis egy intézi a sorsod.
2040 Lám a világ ura, a diadalmas Róma, a kit te
Büszkén tartsz fejedül, másképen járt el egészen.
Consula évre csupán, dictatora hat havon által
Birta hatalmát. Mert nem biztos is ott a szabadság
— Hejh, be ne telne szavam' — hol a főhatalom csakis egynek
2045 Birtoka állandón. Marius — Cæsarra tekint csak.
Újra meg újra nyeré meg a vesszőt s bárdot az első.
Ez öt-öt évenként folyton birlalva hatalmát,
Mint gyarapítá. Hejh, mi szerény vala és igaz ember
Az, a ki már nem hagyta fiára ruházni a bíbort,²⁾
2050 Hogy ne emeljen olyan sokszor Fabinst a díszöltöny.
Hát nincs annyi nemes közt egy sem, nincs a Tanácsban,
Őt ki követné ? Hát páratlanul egy maga áll csak
Marcellus ? Hiszi tán maga és ezt hirdeti serge,
Ám titeket *matröz* s a *halász* gúnynévvel is illet,
2055 Büszke vezéri nevet csakis ő visel egy maga, ő csak
És a gyalázatokat gyarapítja csak egyre hatalmát.

¹⁾ A Como mellett.

²⁾ Fabius Maximus; v. ö. Valerius Max. IV, de animi moderatione.

Im idejét' megelőzve, miként Corvinus ¹⁾ avagy két
Scipiad ²⁾ is juta már Marcellus főhatalomra,
Dombokat elsímt s a hajókkal bérezeken átkel,
2060 Nem fogad el se hunyász népet, fejedelmi jogart sem,
És legelőbb hatol át folyamon, hol senki előtte.
S hogy ne hiányozzék már semmi se', döngeti immár
Carthago kapuit s neve fölhat a csillagos égig.
Ámde ti barmok — szöszátyár békének a népe.
2065 Diestelen' aggatok el. Ha talán a barezi mezőre
Mészsz követül, meglásd, kinevet sergének az alja,
Hogy tógád le-alálóg, két rét ülsz paripán is
Hát nemzetségték nem az-é vagy nem nemesebb még ?
Jobbja se jobb, sem erősb, elméje sem élesb.
2070 Úgy fokozá gögjét már kormányzói hatalma,
Mit sokszor nyere meg, hogy imé fölforgata mindent.
És kiszabott joga sem szab többé néki határt már.
Gattamelita elébb, ma Mihály igazán a vezérek ³⁾
Táborban viszi ő egyedül csak a Gondnoki tisztot.
2075 Ez neve annak, a ki gyakorol polgári hatalmat
Táborotokban, a ki mint régen a római questor
Pénzt kezel és szállít fegyvert, öltönyt eleséget ;
Ám maga még hadakat csatarend- s hadi ékbe nem állít.
Ugy de vezéri hatalmat is ez ragadott a kezébe :
2080 Békét vagy frigyét ő köt, indul kénye szerint vagy
Táborot út s a vezér mit rendel, megveti göggel.
Hogy ha talán bármily jeles ember szólni merészel,
Elnémítja legott : fenyítéssel sújtja merényét.
Vagy kiszidatva bizony csak szégyenszemre pirul majd.
2085 Kérlek ugyan hova visz zabolátlan büszke negélye,
Ha nem fordítottok mielőbb a közüdvre ti gondot ?
Szerte a nép közt így hinté el a furia mérgét ;
Rögtön a rosszakarók közt ébrede szörnyü irigység.
Féltek a gyávák s az igazat keresék csak a hőlesek.
2090 És nem hajtottak mindjárt a kósza beszédre
És nem ítétek azonnal előítélet alapján ;

¹⁾ M. Valerius Corvinus, ki 59-ben sz. Kr. e. és már 31-ben consul lett.

²⁾ A nagy Scipio Africanus és az ifjabb Scipio Aemilianus.

³⁾ Lásd a bevezető értekezésben az időviszonyok méltatását.

Ám akarák az egész ügy higgadt mérlegelését.
 Küldenek is nyomozó bírót Marcellus ügyében.
 Ez szigorún vizsgál, de hibát nem bíra találni
 2005 Tetteiben, mivel ok nélkül soha nem tevé semmit.
 Ellene ekkor sem némult el még az irigység;
 Sőt hogy Lecchuson ő diadalt most még se arasson,
 Megvonják a segítyt, mit igényelt volna az ostrom
 És a serognek, bár a javában tartja a hév nyár,
 2010 Alkalmatlan időbe korán adnak nyugodalmat,
 Mert kimerült — mondák — a szünetlen harcok alatt már.
 Még az Addua balpartján alig út vala táborát
 Marcellus, hogy a hír kigyós lobogója Fülöpnek
 Hozta halálát, csak mostan kiboosátva világgá.
 2015 Várni parancsra akart egy rész, Marcellus azonban
 Tudva: mi röpke a sors kegye, indula nyomban, azonnal,
 Gyorsabban mint száll a zephyr, lovasoknak az élén,
 Lodi¹⁾ megtámadja s elég vala ő neki egy nap
 És bevév ezt és az erődöket is be határán.
 2020 Ép ily villámgyorsan igaz le, Placentia,²⁾ téged,
 Tégedet is leigáz, Ticinus, hogy ha előbe
 Nem vág Sforza, kinek napa³⁾ már átadta e helyet.
 Félte szabadságát balgán az Insuber ép e
 Hőst fogadá föl. Bár intéd, Marcell' az atyákat,
 2025 Hogy gyarapítsák épen azokkal a serget, a kikkel
 Győze Fülöp, mivel ők készek szolgálni Velenezét.
 Őket zsoldba fogod velük biztos lesz diadalmunk.
 Göggel elutasítá a Velenze Tanácsa tanácsát;
 Mert azt hitte, egész Italia hódol előtte
 2030 S nincsen a föld kerekén útjába ki állani merne.
 Harczosa már van elég, tán több, mint kellene, véle,
 Jobb lesz a költséget leapasztani, így növelék az
 Ellenség erejét: veszedelmül Sforza is így nőtt.
 Útközetet nem kezdte Mihály, mert lomha öregség
 2035 Bénítá erejét, sehol ellenséggel szembe nem is száll.
 Már átkelt a csekély Lambros,⁴⁾ már át a nagy Addua árján.

¹⁾ Lodi Milanától délre, Pavia irányában. I. Napoleon olaszföldi hadjáratában fényes emlék fűződik e helyhez.

²⁾ Piacenza.

³⁾ Maria Fülöp Visconti özvegye.

⁴⁾ A Pó mellékfolyója, mely mellett Lodi van.

Ha megelőzi, bizony még hátba kerülheti őt meg.
 Marcellus mégis két izbe esatába vezette
 Hadsorait: két izbe lerontá Sforza a hídat.
 2040 Kezdeni harcztot nem mere még sem. Tervet egészen
 Mászt sző: mert az após birodalmát birni ohajtá.
 Tudva, Velenze segélye milyen szükséges e tervhez,
 Marcellussal akart mindenkép szőni beszédet.
 Sokszor előrohan, ő vele vágnék állni ki síkra;
 2045 Gyakran is őt keresé a szemével a harezi tömegben.
 Ám a mikor hőszünk más útra terelte futását
 És ismert sisakát a sorok közt rejtegeté el,
 Hogy ne találna okot vele szólani Sforza sehogys sem,
 És látván, vele hogy nem szőhet semmi beszédet,
 2050 Ir levelet s követet küld esdve Velenze segélyét.
 És felajálja magát nem egyenlő frigyü kötésre.
 Nem részes társul, sőt majdnem szolgál sorban:
 Hagyjon meg keveset neki, birja csak ő a világot.
 Erről Marcellus híven értesíté a Tanácsot
 2055 És ad is intést; liejh, de nem érti, nem is veszi számba
 Ezt a Tanács, balsorsa olyan vak göggre ragadta.
 Mint ki titokba' gyűlölt házat felgyújtani készül
 Hallgatag éjjel, hogyha erősen tör ki az Auster,
 Száraz galyba dugott üszköt rejt titkon a rozszant
 2060 Ház fedelén a gerenda-nyilásba, a míg egy odúba
 Ő maga elbűv': fölcsap a láng már fenn a tetőn is;
 Így ragadá az időt meg a Styxnek a lánya azonnal.
 «Áruló — így üvöltöz — csak hallgassatok én rám.
 Áruló mondom, nem titkolhatja el immár.
 2065 Oh milyen elvetemült, mily nyilván űzi a vétket,
 Hogy nem kell már sem bizonyíték, sem tanutétel.
 A kihez így küldöz szolgálakat gyakran az ellen
 És a ki így fogad, ott van-e még kételynek helye?
 Hát nem elismert bűnbe' leledzik? Régi közöttök
 2070 Már e baráti viszony, magatok jól ismeritek már.
 Mindkettőnek a célja csak egy, már rég egyetértnek.
 Ez a Velenze, amaz a ligur hatalomra törekszik.*
 És rémitgeti őket, e vést mielőbb hogy elűzzék.
 Most már nem nyomozák a vádakat, ámde azonnal
 2075 Mind az egész ügyet ők döntő szavazásra bocsátják.
 És a külön színű lapokat külön urna fogadja.
 A szelidebb nézet győz: később sujtani vétkéit.

Most a merészségét fékkel zabolázni elég lesz.
 Igy melléje, a mit nem tettek annyi sok éve.
 2170 Társat is adnak. Nem szól, hallgat e férfi szerényen.
 Mint az a férfi, ki túrt az igazságos Fabiusnak.¹⁾
 Majd súlyosbúl a baj. Vallatják gyáva deákját.
 A ki bizalmasa volt, hogy titkait ez kifecsege.
 Szembe sem állíták, ki se kérdezhetne viszontag
 2175 S tábori tisztjétől megfosztva, parancsot adának,
 Hogy egyedül maga ép oda térjen vissza magányba:
 Vérónába, a hol kormányzó is vala nem rég.
 Hejh, folyt táborszerte a köny, hallszék a panaszszó!
 Drága menyasszonyt sem búcsúztat el ily zokogással
 2180 Otthon a nővér, nem sírt ennyire még soha gyermek,
 A mikor a szerető atya hosszú útra elindul.
 Drága halottuk ilyen siratással anyák se kísérik.
 Oh, mint tört ki Mihály a vezér sűrű zokogásban,
 Mint ölelé a menőt: «Jaj, jaj, oda büszke reményem!»
 2185 Sűrűn mondogatá: Hej, az ellen nyer diadalmat!
 És mint esünge nyakán a derék Gentilise szintén
 S omló könnyei közt sóhajtvá, gyakorta rebegte:
 «Rám idegenre mi vár ezután, ki jövök idegenbe,
 Elhagyván Leonessa hazám szolgálni Velenczét.
 2190 Szent Mark népe ha drága fiát is ilyen jutalommal
 Illeti, azt ki talán többet tön drága honáért,
 Mint a Heraklesi vér²⁾ tevé egykor a Romulidákért
 És a diéső Corneliusok³⁾ nagy törzse, családja.
 Most menj boldogan és fölemelhet' d föld' magasabbra.
 2195 Visszahívóidnál: eme bünt megszenvedí, bánja
 Drága honod jobban, keserűbben mint te kívánnád.
 Baljós-lásu jelül dörgés hangzott az egekben
 És a kígyó az egen támadta az égi oroszlánt.⁴⁾
 Ó nem tűrhetvén a gyalázatot, el-kikerülve
 2200 Vérónát egyenest lépett a Tanácsnak elébe:

¹⁾ Minucius, ki kezdetben gyamasította, később pedig a legnagyobb hódolattal vette körül Fabius Cunctator.

²⁾ A Fabius nemzetség, kivált Veji ostrománál egyszerre 306 tuggal vett részt.

³⁾ A Scipiók híres hazafias családjai.

⁴⁾ Milano és Velenceze jelképei.

Hol szigorú széket tíz férfi ül vala gyászban.¹⁾
 Könnyű bünt nem ítél, de halálra, de számkivetésre
 Érdemeset mint zord Radamanthus, mint a kegyetlen
 Aeacus és a rideg Minos s' a kemény Lycurgos.²⁾
 2205 Hejh, ha a styxi kutyának avagy ha a bősz furiáknak
 Szélylyeltépní egy-egy nyomorult bús lelket od'adnak
 Még az Elysium is belerendül, Castora nélkül,
 Elmenekül Pollux, főlzáll Proserpina³⁾ tüstént.
 Oly nyugodt arcczal jelenik meg előttük azonban
 2210 Marcellus, mint hogy ha hívatta az argosi zsarnok,⁴⁾
 Félelmetlenül, ámde sötéten megjelenék az
 Amphitryonnak erős fia.⁵⁾ Tiszta önérzete bátran
 Nézett szembe akár a halállal. Szánja a nép már,
 Hogy méltatlant érte e szenny. Vádloí remegve
 2215 Bujkálnak szanaszét, a tömeg sír, esküszik egyre,
 Hogy so se hitte e bünt. Szégyenlik a bűnyomozók is
 És eleresztik is őt szabadon, tisztázva, föloldva.
 Nem meg Marcellus; mert hallani vágyik a vádat.
 Kér nyomozást, kér rendes ítéletet: ott marad addig,
 2220 Míg mindenre felel. Bajosan fölhoznak egyet-mást;
 Hagyja, halaszsa; utóbb is tisztázhatja magát még.
 Ó nem tágit. Sorra felel: maga ő soha el nem
 Űzte Tibertust,⁶⁾ bár több ízbe megérdemelé ez
 S tán igen is enyhén tűré el vak dühe mérgét.
 2225 Hogy ha Mihály meg közte vetély volt, annyiban állott,
 Hogy melyikök bagyjon társának többet, azonban
 Egymást kölesönösen tisztelve egyeztek örökké.
 A panaszos feleket hívhatják most tanuképen.
 Többször az ellenség vele nem tárgyalt soha semmit.
 2230 Mint hányszor maga írta nekik meg mindig előre,
 Ó nem hallgata rá, csak ezért érhetne talán vád.

¹⁾ Tizek tanácsa.

²⁾ Az alvilág bírái. Lycurgos szigorú büntötést szabott a honárulásra.

³⁾ Nem várta meg az alvilágra szánt hat hónapot. Janus Pannoniusnál: *rumpit menses*.

⁴⁾ Eurystheus, argosi király, Hercules nagybátyja, ki neki híres munkáit kiszabta.

⁵⁾ Hercules.

⁶⁾ Marcellus titkára, ki rugalmazó vádlója lön.

Adja az ég, ne nagyon későn lássák be: mi hí volt,
S változnék az atyáknak a nézete jobbra feléle,
S hogy rég ellenzé átkelni az Addua úrján.

- 2245 Azt a szemére miért vetnék, hogy most maga átkelt;
Mert maga hogy ha javalta, meg is maga tette e lépést.
„Hogy ha javaltam is én — monda — dics is érte Velenezét.
Ám a minap, ha a had át nem kelt volna e folyón
Ép a tanácsom után; biz' szégyenszemre az ellen,
2250 Mely szaladott az előbb, hátulról tör mi reánk még.
Majd állíta elé sok fül-, sok szemtanut és sok
Oklevelet hozza föl. Egyhangún szól az ítélet:
Nem fölmenteni kell őt, amde az égig emelni.
Im ragyogón az ősz kapuján át szálla le mostan,
2255 Ujra a földre alá a dicső Astréa ¹⁾ az égből.
Míg azalatt a pokolnak a szörnye e földi világból
A szomorú árnyak közé le az éjbe menekszik.

* * *

- Az, ki előbb súlyos vádának a terhe alatt állt,
Lőn most nem fölmentve csupán, de babérral övezve.
2260 És diadalmi menet közt Vérónába vonul be.
Míg siratá az egész Oenotria ²⁾ mint elesettet,
Mint kit a bosszu elért és földre lesujta a pallos.
Hejh, hamar és nem könnyű csapásokból meg is érzé
Serge; mit ért, mit tett Marcellus, hogy ha jelen volt,
2265 Régi erély, fegyelem, rend immár mind tova tűntek.
Nyáj is eként tévelyg szanaszét, ha messzi a pásztor
És kormányos nélkül eként hanyódik a sajka.
Mert hisz' az ifjak emitt vagy amottan zsoldba szegődvön,
Éltünedeztek, egész csapatok sora ritkula folyton.
2270 Volt szökevény is elég; ki maradt, mint Cadmusi fognak
Sarja,³⁾ viszálykodik egyre, nem áll meg a nyílt csatasíkon,
Amde szalad rémült sietéssel, mintha kezében
Fegyver sem voln' messze futott a kígyós lobogóktul.

¹⁾ Az Igazság istenasszonya, ki az arany korszak tetűntekor hagyta el a földet, hol már a viszály, a gyűlölség kezdtek dúlni.

²⁾ Italia; óslakóiról így nevezve.

³⁾ Ismeretes a Kadmosztól megölt s általa elhíntott sárkányfogakból lámadt óriások egymást emésztő harezáról szóló rege.

- Szörnyű sebet mindjárt Placentia veszte ütött már
2285 És e csapás az előjele volt csak a többi csapásnak.
Míg eme várost úgy szárazról, mint a folyóról ¹⁾
Ostromolá hevesen hős Sforziades szakadatlan.
Még csak alig hogy kérte ki ez a Velenze segélyét:
Már feladá a renyhe tömeg zsákmányra, dulásra,
2290 Még soha sem látott iszonyúbb romlást, veszedelmet
Phœbus fénysekerén a nagy ég boltját berobogva,
Sem a midőn földálva hevert szét Byrsa ²⁾ romokban,
Sem a midőn Byrsan túltett a Numantia gyásza.
Trója sem égett ily iszonyú romlás közepette:
2295 Mikor az én paripám ³⁾ hadi népet szült a esalódott
Pergamum ellen s titkon a víg Iliónba lopóztak,
A fenyűbordák közt lappangó thessali hősök,
Mert mire bírvágy és mire kéjvágy s durva erőszak
Csak vetemedhetik, az szanaszét fokozódva dühöngött,
2300 Ajtaja nem maradott háznak; mije volt, kirabolták.
Nők becsületje, szűz lányoknak érénye tiporva,
És szentségtörő kéz nem kímélt templomokat sem
És az edény, mit nem szabadott illetni az újjal,
Most széttörve, barom heverészett ott, hol az oltár.
2305 Nem pajzán kedvből ránták le arany köpenyét a
Mennydörgőnek ⁴⁾ is és ólté föl játszi szeszélylyel,
Pelyhesedő, ifjú, de az istenszobrok egészen
Tűzbe dobaván, ottan az érczük, aranyjuk elolvadt.
Más szent tárgyakat ott szétrombol a kardok aczéla:
2310 Mert kútatták, mélyük kíneset rejt-e magában.
És a kiket szent éltük a Vesta leányaivá ⁵⁾ tön,
Szerte üzék, mivel ők nem tűrhették el a szennyet.
S mennyköveit nem szórta le rájuk az égnek az atyja!
Hejh, baljóslatu jegy hozza létre Placentia téged!
2315 Míg csak a nyárfáktól árnyalt folyam ⁶⁾ elfoly alattad,
Jaj, e napot soha sem feloded: meg is emlegeted még

¹⁾ A Pórol.

²⁾ Carthago vára, C. Scipio Aemilianus rombolta le 133. Kr. e.

³⁾ Az Iliónba bevitt fa-ló, melyet Minerva segítségével épített Épeos.

⁴⁾ Klasszikus nyelven bizonyára a Szent-Háromság szobrát fejezi ki.

⁵⁾ Apúciákat hasonló jelzéssel jelöli meg.

⁶⁾ A Pó folyam. A nyárfák a Phaeton regéjével függönek egybe.

Hannibal és hada vad dúlását mint szelidebbet,
 Nem kisebb vereség sújtá a liburni hajókat,
 Oly raj száll le a Pón, a minőt bámulna a tenger,
 2900 Am a milyen későn jöve, hogy mentse a várost,
 Oly hamar is odavész maga; mert hisz a vízre alig szállt,
 Sforza reáront, féltve Cremonát. Nem jön a partról
 Semmi segély (mert fut vala, már fut Ollia¹⁾ árján
 Túl a velencei had); hevesen most támadá Sforza.
 2905 Míg a folyóra kevés számú rajt engede, addig
 Szárazról az egész had támad teljes erővel.
 Nosza mihelyt omlik tüzeső a hajókra ropogva,
 Megrémülve hagyá a hajós nép ott evezőjét.
 Egy rész helységekbe, a más erdőkbe menekszik,
 2910 Hajb, de azért még sem menekültek, rejtekeikből
 El-kiűzetvén, mind oda vész: a hajó meg a város.
 Így pusztítj' a folyóvízen el Mavors a hajókat,
 Melyeket egykor nem törtek meg a tengeri vészek.
 Am ez alatt a velencei hadba viszály dúhe villong.
 2915 És ki a sánczokból se' merészek szállni síkra,
 Benn harezolnak, csak polgári tusára erősek.
 Míg a vezérre se' hallgat a nép, fordúl gyűlölettel
 Gondnoki ellen, emezt zendülve kifosztja, — rabolja
 És közáport zúdit amarra vak indulatában.
 2920 Más meg alig menekülhet az éles kardok elől meg,
 Mintha egész esatarend most megbosszulni akarná
 Marcellust. Ki kereste elébb a paranesnoki tisztet,
 Most kerülé a vezéri botot fájo gyűlölettel,
 Térni honába ohajt inkább mint tüzni fejére
 2925 Harezi babért, Alig is hogy szálltak a sátrak alá s már
 Bajnoki terhek alól magukat fölmenteni kérik.
 Rossz vala még hogy szálla havonként másra a tisztség,
 Senkire sem lehetett rútolni a büntető pallost,
 Minden homladozék, míg Donatusnak a sarja²⁾
 2930 S büszke reménye vevé a vezérletet át a seregnél.

¹⁾ A Pó melléklolyója, ma Oglio, Cremona és Mantua közt, Borgo-forte közelében szakad a Póba.

²⁾ Ermolao Donato, ki 1448-ban Federico Cantarinivel Velence követe volt a táborban, melynek hívatása volt fölmenteni Caravaggiót. Francesco Barbaro érdekes levelet írt e korban ép ez eseményekről. L. Remeggio Sabbadini: Cento trenta lettere inedite di Franc. Barbaro. Sa-

Míg Vérónából ez elindul: «Adj o tanácsot
 — Szól — te dicső hős, mit gondolsz, tisztembe' jogomba
 Mit tegyek én és mit ne tegyek: most öltök először
 Én, az öreg, fegyvert: el-elűzi a harsona álmom.
 2935 Míg te vitéz harezos vagy rég, java férfi erődben»
 «Méltó nem vagyok én — Marcellus válaszol ekkép —
 Ép te neked, ki hazánk szemefénye vagy adni tanácsot.
 Köznapi elmét túlszárnyalsz te a langeszed által.
 Még sem vethetem én meg, o dicső férfi, paranesod'.
 2940 Tudd meg: három fajta egyén vagyon ott a seregben.
 Egy rész az öregebbek, a kiknek a vére lehült már
 És megrögzött félsz reszketteti gyakran a kobluk'.
 Mert hisz' sok vereség emléke is él a szívökben.
 Mit se mernék ezek, nem tűrik, más ha merészel:
 2945 Renyhén ülve remegnek a bizton létbe' szünetlen.
 Thaddaussal egyik, vele szembe, megáll a Mihály-párt
 Ifjak ezek, kiknek még rangjuk nincs a seregben.
 Izzó fejjel mind nagy terveket üznek örökké:
 Mert magas állást, büszke babért így elérni remélnék.
 2950 Tudják jól, fennem kiabálva beszélhet az ifjú
 Bármit, azért meg nem tenné, a kinél van a kormány.
 Tán ha meg is teszi, az semmit sem vesz, ki alatt áll
 És a hibáért is nem terheli őt felelősség.
 Ha a merényt tán egy kegyes isten hozza sikerre
 2955 Nos ujjonganak és emelődnek a népszerű szellőn.
 Böles mérsékkel a két párt közt egy harmadik áll most,
 Mint a közép égöv, mely alatt legjobb is az élet.
 Itt a fagyos havat, ott az aszályt mérsékeli enyhén.
 Áll az enyémeikkel közbül Rubertus¹⁾ eképen
 2960 Hüek mindketten, orélyt egyesítnek mindig eszélylyel.
 Mindnyáját hallgasd ki, határozz bölesen a végén.
 Éles itélettel mindenkit jól ki is ismerj.
 Egyre ügyelj, megmondom előre, Tibertus²⁾ o férfi.
 Nagy figyelemmel ügyelj, ravaszabb nincs senki se' nála;

lerno 1884. 45. lapon a levelek rövid kivonata: 1447. márcz. 25-ről és írt Franc. Barbaro Ermolao Donatonak, melyben örömet fejezi ki megmenekvése felett

¹⁾ Gentilio Rubertus.

²⁾ Tibertus Brandolino.

- 2605 Nines irigyebb sem, nines kit a dicsvágy jobban emészsen.
 «Kész van, biztos a terv» — oh hányszor is esküszik ő majd
 Ám te ügyelj, ne higj neki mindjárt hallva beszédét,
 Mely mint jóslószék, szava kétértelmű, homályos:
 Hogyha csatára kerül, nem tétlen, bátor a harezban,
- 2720 Ámde haszontalanabb a tanácsban senki se' nála.
 Oh nem is intés volt eme férfi beszéde, de jóslat,
 Mely méltó vala, hogy levelére fölírja Sibylla.
 És boldog lett volna az Adria városá ¹⁾ akkor,
 Hogyha meg is tartják, de csak az volt képes is erre,
- 3275 Ki e tanácsot adá. Ir is őszintén a seregtől
 Hermoleos kérvén Marcellust vissza hogy adják,
 Nem sikerülhet semmi, ha nem tér vissza azonnal,
 Mint orvos betegét kimerülni ha látja, ha tudja
 Szégyenkezve is adja tanácsát, ámde honának
- 3380 Szörnyű veszélye miatt a valót nem akarta takarni.
 Már-már készültek Marcellust visszaboesátni
 És a Tanács a terembe bíbor tógába' gyűl egybe,
 Míg ez alatt a hadat szétszórták, összetiporták,
 Tönkre jutott a sereg, végromlás sujta le mindent
- 3485 És oka és szerzője Tibertus volt eme bajnak.
 Állítá, hogy az ellentábort ő kikutatta,
 Öltve parasztmezet és érett szőlőt kosárában
 Víve a táboron át: «Most, most kell törni reájok,
 Míg fegyvertelenül és gondtalanul lakomáznak!»
- 3590 Keskeny rét vala, melyet egy oldalon öntöze egy láp,
 Másikon egy lombos bércznek meredőlye beárnyalt.
 Majd a medenceze olyan nagy síkka szélesedék ki,
 Hol egymással szembe esatát vívhattak e sergek.
 Itt a velencei had megszállta e dombot, azonban
- 3695 Hátát nem fedező, ha visszavonulnia kellett.
 Ott hol szembe velük czölöpös védsáncz vala vonva,
 Mely elvágta keresztbe az utat, tán e kapúkon
 Törtek volna keresztül; azonban Tibertus a perczbe'
 Cserbe hagyá őket, megfutnak, elfízi az őrség.
- 3800 Hogyha a kezdet nem, ritkán sikerülhet a vég is.
 Mert hős Sforziades, a ki épen reggeli mellett
 Űt, a midőn így megrohanák váratlan' a serget,

¹⁾ Velenczét érti.

- Összeszedve magát, kivezette gyalog hadi népét
 És sisakos lovasit: lön esúnya futás, riadás most,
 2805 Nem lehetett szabadon többé ki se' menni a sánczból,
 Mint szárnyas madarak vagy mint a halak, melyeket nagy
 Hálónak tágas szövénnye kerít be ölébe;
 Foglyul esett mind. Ritka vezér kerül el a lánctozt;
 Gondnok egyik sem. A nép szabadon szákmányolni kezdett,
- 3410 Hermoleos menekülhete bár, de a lelki nemesség
 Hírneve fényét többre becsülte mint a menekvést.
 Ő legutolsó volt, a ki végig harezola folyton,
 S fegyveritől megfosztva vonult csak egy közel erdő
 Sűrűjébe, miként farkas, melyet elver a pásztor
- 3425 Nyájától, nyilzápor emitt, a molossi eb ottan
 Űldözi, nyomja; az éh itt vonja, amott meg elűzik
 És haboz egy ideig; majd ismét szembe rohan még;
 Végre az erdőség sűrű mélyébe' vonul meg.
 Még nem is ért szálló hír a néphez e nagy vereségről,
- 3430 Temploma legtetetjén Szent Mark ²⁾ atya nézve magashól
 Ellátott a liguri határra, megérzi sebet is,
 Látja meg érzi; iszonyt keltő szájtátva fölördít.
 Tengerek és a közel föld megrázkódik e hangra;
 Megfordul sok torkolatán a Timavus ³⁾ ijedten:
- 3455 Mély barlangok ölén meg az Alpok visszafelelnék
 És a nyakán le alá hullámzó sárga sörényét
 Tépdesi mint a haját, fogait düh nem vicsoritja
 S esüggeden bevoná még ujjai körme hegyét is.
 Följajdulnak a társai is, Zeus szárnyasa ⁴⁾ tépi
- 3460 Tollazatát kampós esőrével, míg iszonyún bög
 A bika ⁵⁾ s ottan az ember-alaknak ⁶⁾ is omlik a könnye.
 Hymnust zengedező hangok nem szólnak azonban.
 Rejtélyes kerekék zaja búsan hangzik a légben.
 Ő maga tűnődik, ha az égtől vagy ha a földtől
- 3485 Kérne segílyt. Lángszín szárnyakkal lendüle mostan

¹⁾ Velenceze védszentjének jelképe az oroszlán.

²⁾ Ma Timavo Istriában, kilencz torkolaton szakad a tengerbe. Verg. Aen. I. 245.

³⁾ Sas, János symboluma.

⁴⁾ Ökör u. Lukácsé. Itt a Mark-templomban a 4 evangélista szobrát szólaltatja meg a költő.

⁵⁾ Ember, a Máté symboluma.

És átszállva az Ets folyamán, Véróna felé száll.
 Itt Marcellus, mit se tudott bár, gondban ül épen
 Visszavonulva, magába' szünetlen hányta vetette
 Majd hona sok gyászát, vereségét, majd meg a rajta
 2440 Elkövetett súlyos sértés bántotta, emészté.
 Ekkor a Szentet (mert föl is ismeri nyomban alakját,
 Bár sáppadt gond ült szépséges rózsaszín arczán)
 Áhítattal elébb ő szólítja meg eképen:
 «Drága atyám, te hazám egyedüli igaz menedéke,
 2445 Oh mily örömmel lát szemem annyi veszély, baj után most
 Hisz' neked, oh egyedül teneked panaszkodhatom el mind
 Azt a gyalázatot, a melylyel sújtott az irigység.
 Mondd csak: merre valál, oh merre te tiszta Igazság.
 Hogy a minap fejemet fenyegette halálos ítélet?
 2450 Mintha bizony nem régen a Carmagnola halála¹⁾
 Nem lett volna sötét folt ten népednek a lelkén.
 Vagy tán fájdalom csilapfni jövélt ma be hozzám
 És sajtó sebemet kissé enyhíteni ohajtod
 És a magam gyászát gyászolja sötét, borsú arczod?
 2455 Mért nem voltam is én mindig csak egyszerű polgár?
 Mért éltem vagy fent a tetőn vagy mélybe taszítva?
 Adj a közéletől távol nekem enyhe nyugalmat!
 Hagyj te honomra, mely oly hálátlan mostan irántam
 Így haragudnom; mert nem ohajtok lenni kegyetlen
 2460 Cinna,²⁾ se Sylla,³⁾ elég ha Scipio lészek ezentúl.
 Linternum⁴⁾ számomra e sziklatető legyen itten.
 Hogyha azok, kik alatt a hajók meg a városok esnek,
 Hübbek iránta, ha jobbak előtte, ha többet is érnek.
 Szól vala még többet, de nem engedi őt az Oroszlán⁵⁾...
 2465 «Akkor irigyelték tőlem meg Itália földjét
 Lenni a sötét Styx lányi, midőn a kegyetlen Erinys
 Csúnya galád esellel vont téged távol a hadtól.
 Hejh, de nem a sebeidre jövék írt hozni ma néked;
 Nem, Marcellusom; ámde növelni a gyászod, a gondod'.

¹⁾ Késedelmes hadjárata miatt bevádolták és elítélték és lefejezték 1432-ben.

²⁾ Marius híve.

³⁾ A polgárháború főindítója és diadalmas feje.

⁴⁾ Campania városa, hová Cora, Scipio Africanus major száműzetése alkalmával visszavonult.

⁵⁾ Szent Mark maga.

2470 S a haza új fájó sebeit föltárni előtted,
 Ez bántalmaidat meg is engesztelte eléggé,
 Ugy vélem, mikor a hazug és rút vádak alól már
 Fölmentett téged nyílt, egyhangú szavazattal.
 Foscarus¹⁾ sorolá föl az érdemidet maga sorban.
 2475 Máskor hírnöke nem vala még soha másnak e herczog.
 Vallá nyíltan, hogy mind szerte foszoltak a vádak
 S bármi szoros nyomozás se vetett te reád soha árnyat.
 Ehmondá kora ifju koródtól, mit tevé jobbod,
 Mennyi verejtéket hullattál értem örökké.
 2480 Hányszor dől le hazánk, ha alá nem tartod a vállad
 Mint az Atlas²⁾ terhét tartá fön Hercules egykor.
 Minthogy fölmentetni ekép szebb dies vala néked
 Mint így vádoltatni gyalázat, szünj a panaszszal.
 És a dacot vetkezd le. Segité számkivetetlen
 2485 Hűtlen Athénéjét is Aristid³⁾ védi híven még
 Alcibiades a Hont, restté nem tette Cimont sem
 Atyja bilincse,⁴⁾ halált is ivott Neokles⁵⁾ is inkább
 A bikavérből semhogy megbosszulja hazáját.
 S Marcius⁶⁾ anyjának föl mekkora bosszút is áldoz;
 2490 Oenides⁷⁾ nejeért, bész Achilles a régi barátért.⁸⁾
 Lásd Latium multjába' sehol sínes szebb, de dicsőbb tény
 Mint a számkivetett Camillus honfiszereleme,
 Ki hazatérve, elűzte a győztes gullt a falakról,
 Honnét számkiveték nem túrvén el, hogy arannyal
 2495 Váltsa magát hona meg, mintán potom áron eladta.
 Rútnak tartá ily nyomorába' gyülni honát még.

¹⁾ Francesco Foscarini: a dogé.

²⁾ Mig a Hesperidák almáit megszedé.

³⁾ Önként részt vett a Salamis melletti tengeri csatában ellenfele Themistokles vezérlete alatt.

⁴⁾ Stesagoras 50 talentummal tartozván az államnak, került volna börtönbe Cornelius Nepos szerint, kit Janus Pannonius követ.

⁵⁾ Themistokles, kit a perzsa király nem birt rávenni, hogy az iránta hálátlan hazája ellen fegyvert fogjon; inkább öngyilkossá lön.

⁶⁾ Marcius Coriolanus.

⁷⁾ Meleagrost neje, Kleopatra vette rá, hogy a kuretek és az aitolok közt a kaledoni vadkan felett kitört háborúban, melyből anyja átka miatt vonult vissza, visszatérjen.

⁸⁾ Patroklosért.

Ez legyen, oh Marcellus előtied, e férfi a példa:
 Már idegenné vált Caravaggia¹⁾ földje egészen,
 Már Capitoliumunk' mind jobban nyomja a kelta
 1000 És a Boji²⁾ mezőn van együtt összes hadi népem,
 Sforza meg-áttört már diadallal az Ollia árján
 És azzal fenyeget, hogy birtokim' elveszi tőlem.
 Benned van, fiam, és csak benned végmonedékünk;
 Mert e veszélyt más, mint te, legyőzni, előzni ki bírná?
 1005 Rajta, feledve a mult sérelmét, kelj föl azonnal
 És fékezd meg a büszke ligurt, o alázd meg a gögjét!
 Sforza ha Leuktra után Epaminondas,³⁾ a ki Spartát
 Megtámadta, o légy te Agesilaos,⁴⁾ hogy az ellen
 Lássá: minő más férfiakon nyere csak diadalmat
 1010 S lássa honod, mit veszte, midőn elhitt a seregtől.
 Szóla eként. Nem hagyta tovább Marcellus, azonnal
 Él-kirohan, sebten keresé föl a Mineio partját
 És feltölti legott, hol lankán hajlik az árra.
 Ez sem elég, hanem itt őrséget alkot a népből.
 1015 Bergamot és téged, hí Brescia, biztata szépen
 Szép levelével. A rég pihenő rajt szervezi újból
 Gyorsan a Garda taván. Az előbbeni harezba nem egyszer
 Hősi erénye kivált; de bizonyynyal most vala bölesebb:
 Mert látván, hogy azok, kik elébb bajjal menekültek,
 1020 Szerte rabolnak; mert őket rávitte az inség,
 Megfélekezve elébb, majd összeszedé esatasorba
 S pénzzel látván el, szanaszét állítja fel őrá.
 Aztán egymaga ment s keresé föl a bérczi tetőkön
 Parisnak fiait,⁵⁾ ki pihent maga régen a sírban.
 1025 S minthogy ezekre hatott az ellenség csele, mérge,
 Megnyeri őket vagy fenyegetve avagy hizelegve.

¹⁾ Ma Carregio, Parma és Reggio közt.

²⁾ Bologna táján.

³⁾ 362-ben. Ezután következett a Mantinea melletti ütközet, hol sebet kap és a diadal pillanatában meghal.

⁴⁾ Ő kényszeríté Epaminondast visszavonulásra és szorítá Mantineaiba, hol a végzetes csata lefolyt.

⁵⁾ Látni, hogy Velencez milyen oszkozókkal harezolt, mint emelt condottieri-ket várúri grófi méltóságba, 1439-ben jutalmazta meg Velencez, de nem sokára meghalt. Tehát itt mondhatta J. P., hogy rég pihent a sírban. V. ö. J. Fr. Le Bret: *Staatsgeschichte der Republik Venedig*. Riga 1773. I. Abtheilung. 505. l.

Mert felhozta nekik, hogy az atyjuk pusztá kalózból
 Vár ura lőn csak azért, mivel ő neki járt a kezére:
 Védte is őt teljes haderővel, a tengeri rajnak
 1030 Hozta segélyét föl várába e sziklatetőkre,
 Mint atyjuknak, aként nekik is hű védnökük ő lesz.
 Őt csáhos szó el nem tántorítá soha tőlük,
 Mert jótétet nem feledett el, nem soha ő még
 S visszafizette viszont búsásan is azt kamatostul.
 1035 Volt ezelőtt is, volt több ízbe' leverve Velencez.
 Ám a fejét fölemelte megint bármekkora vészből,
 Hűségében eként a Paris két sarja megállott.
 Mindenről számolva híven, most ír a Tanácsnak.
 Ezt a sűrű vereség már régen gonddal emészté.
 1040 Éjjel-nappal mind tanakodtanak aggya szünetlen
 Tesznek az égnek nagy fogadalmakat, oh de az üdvnek
 Tűnt a reménye: a baj zsibadtá tette az elmét.
 Marcellus levelét olvasván, most felüdülnék,
 Mind vádolja magát ki-ki ottan, mért hogy e férfit
 1045 Visszahívák a sereg vezetésétől, ki azonnal
 Látja be, mit más hosszú időre se' bir kitalálni.
 Ő az egyetlen, ő egyedül a velencezi fajból,
 Kibe leheté tüzét Prometheus égi lakából.
 Jaj Epimetheus¹⁾ volt csak a többinek atyja bizonyynyal
 1050 Mostan e férfinak dictatori tisztet is adnak.
 Háboru-béke fölött is egyként teljhatalommal.
 Hejh, polgárok eként ily későn tértetek észre!
 Ám a midőn a hajón szélből dagadott a vitorla,
 Bezzeg kormányost mellőzni reméle a matróz:
 1055 Most a midőn a vihar-rongálta hajó hasadoz már,
 Ismét régi kezekre kerül csak bezzeg a kormány,
 Hol volt, hol az elébb emé böles, emé tiszta belátás.
 A mikoron tüzetektül egész Insubria²⁾ lángolt.
 Marcellust, kire most biztok korlátlan uralmat,
 1060 Még az elébb gyanu fűzte; o mért ragadá el a jó sors
 Mindig a népet, hogy hotozúl fölemelje a szarvát.
 Kétes időbe' pedig makacsul nem bíz' a vezérben.
 Marcellus vonakodva ugyan, fölveté hatalmát

¹⁾ Prometheus az előrolátás, Epimetheus a késő bánat személyesítője.

²⁾ Lombardia a régi Insubor lakóktól így nevezve.

Nyomba kikémlí, hol csak kell, szükséges az őrég
 1065 Oly helyeken mindig, hol átkele könnyen az ellen
 És a szövetséges hadakat biztatja segélylyel:
 Törjék csak ki a bajt híven, kétségbe nem esve,
 Majd kiderül újból még, szerte oszolnak a felhők,
 És nem szedte a bús atya széttépett Phaethonja¹⁾
 1070 Testét oly hamar össze, miként önté csatarendbe
 Marcellus minden szétszórt csapatát a seregnek.
 Ismét harczi mezőn a had és már lengeti újból
 Fenn lobogónk' a Notus²⁾ Felhőbe borúl el az égbolt
 S gyenge füvet dobogó paripáknak lába tapossa.
 1075 Sforza, kinek közből immár meghódola minden
 S a cenománok³⁾ főszékét fenyegette hadával,
 Látva, hogy újra föláll, kit végkép hitt elesettnek —
 Tönkre nem is vágyott ő annyira tenni Velenezét
 Mint a ligur fejedelmi hatalmat venni kezébe —
 1080 Marcellusnak, a kit már látta közelgni a Mella⁴⁾
 Kristály habja felől küldött békés olaját
 Szent szalagokkal övezve s frigyét kér ő, a ki győztes.
 •Nem félszből teszi — szól — de tekintsék érdemeképen.
 Mark népével hogy kényszerből harczola oddig,
 1085 Abból láthatják, hogy elébb maga a diadalmas
 Kér békét tőlük, kiken ő teljes diadalt vőn,
 És mi esekély áron! Semmit se kíván az övékkől.
 Birtokukat tartásuk meg, övét neki birnia hagyják.
 Marcellus meg is írja legott mindezt az atyáknak.
 1090 Erre helyeslő taps, éljenzés zúg föl azonnal.
 Kölesönösen megegyezve a két fél így köte békét.⁵⁾
 •Sforza megint azt vissza hogy adja mit elveve aztán.
 Hogy vívták a csatát, váltságul jó aranyat kap.
 Adria népe viszont pénzt s nyolekezernyi vitézt is
 1095 Szolgáltait, míg Sforza kivívja apósa uralmát.

¹⁾ Helios, kitől a szerencsétlen Phaethon elkérte a nap szekerét.
 Ovidius Met. II. 1. és köv.

²⁾ Délnyugati szél.

³⁾ Verona, a régi cenoman-gallok főfészke.

⁴⁾ Ma Mela, folyam Brescia mellett.

⁵⁾ E béke megkötött 1449. szeptember 24. L. Romanin, Storia Documentata di Venezia III. 24. Le Brot: Staatsgesch. der Republ. Venedig II. Th. I. Abth. 862, 1. 687, §.

Azt ne fogadja egyik sem föl, kit elenged a másik.
 Ily szerződéssel csilapult le a háboru véze:
 S bírta Veleneze megint a szárazföldi hatalmát.

* * *

Eanyit akartam eléd tironom Marcellus elébbi
 1000 Tényeiből. Teve ő ezután is sok jeleset még.
 Am ezeket tudod ép a saját emlékezetedből:
 Mert hiszen ép ez idétt hozta tégedet Ausoniába
 Szent Heliconi tized földjéről Pannoniának.
 Hisz jut eszedbe, segédesapat élén e frigynek alapját.
 1005 Mint mene Sforzához: mint törte tiporta is össze
 Ő az iber erejét (e királyra hagyá fejedelmi
 Székét hátra Fülöp¹⁾ mint törte, tiporta is össze
 Parma helyörségét, idegen járomba e várost
 Mint hajtotta, holott szolgálni akarta Velenezét:
 1010 Börtöne mélyéből Bambust mint tette szabaddá,
 Foglyul az ellenség ejtette e honfi barátját.
 Így leve Marcellusnak e Péter hű Culeoja.²⁾
 Culeo, kit Scipio megmentve örökre kötött le.
 A hazatért Quiritek jobban még Flaminust³⁾ sem
 1015 Tisztelték, a midőn neki Græcia váltja ki őket
 Hálából, hogy szánva bukását, főlzabadította.
 Majd rabigába se' más hajtotta Novaria⁴⁾ földjét:
 Nem más verte, tiporta le három harezban a gallust.
 Jól tudod azt Sforzát mint ejti meg a Picinnök
 1020 Rút esele, Marcellus ha be nem lát a szövetségbe.
 S mint őszinte barát föl nem fedí. Atyja gyanánt is
 Tiszteli ez s azt vallja, hogy ő neki tartozik annyit.
 Mint Alcídának⁵⁾ Theseüs szabadulva a Styxtől
 És a ki annyit tön az előtt is adva tanácsot.
 1025 Most már mindeneket maga intéz, hogy ha vezérelé
 Messzi a serget, avagy bástyát ostromla közelről.

¹⁾ Bosszúból veje, Sforza iránt: Arragoniai Alfonzra.

²⁾ Terentius Culeo a 2-ik pün háborúban karthagoi fogságba esett, honnét Scipio Africanus mentette ki.

³⁾ C. Flaminius.

⁴⁾ Novara a Lago Maggiore-től délre, a Ticino közelében.

⁵⁾ Hercules.

Bár egyetértő frigy köti egybe Sforziadessel
 Mint a minő a lakonhoni Léda fiúkat¹⁾ az égben :
 Még is a mint a Tanács titkon neki küldte parancsot
 2650 Sforziades sergét haladéktalanul oda hagyta,
 Téve magán köteléknek elébe a honfi kötelmét.
 Visszahívék ugyanis, mert Sforza titokba' növelte
 Fölfogadásokkal hadi népét, szegve a békét.
 Oly hamar eltűnt, hogy még észre se vette körötte
 2655 Senki se' még a ligur hadból, sőt nem maga Sforza,
 Ő, ki bizonynyal még ravaszabb volt Autolyeusnál²⁾
 Sergeivel már szembe találta a rótszin oroszliánt
 Kétszer is így sujtott a ravasz Nero egy leleménnyel,
 A mikor egyszer csak megfordula hirtelen és ezt
 2660 Távoztával, amazt jöttével játszta ki gyorsan.
 Mostan azonba' Velenceze frigyét köt az Ambrosidákkal.³⁾
 Késő volt ez a frigy, ostromnál dulta erősb
 Két nagy vész egyszerre Milanot : az éh- meg a dögvész
 Sok sanyarú küzdés árán bár, végre szabad lett.
 2665 Hejh, de hamar hajlítja Fülöp jármába a végzet.
 És mi csekély árért küzdött érette Velenceze,
 Mert Cremát⁴⁾ nyeri csak díjúl hadi áldozatáért.
 Melyben a ki legelőbb Mark népét tette urává,
 Marcellus vezeté több éveken át is a kormányt.
 2670 Mind jól ismered ezt, ismertebb még az előttd,
 Hogy hős Sforza alig ült még az apósa helyébe
 S haddal megtámadá Mark népe az új fejedelmet
 És Marcellus erénye bizony megdönti a trónját,
 Hogyha segélylyel nem jött voln' a királyi Renatus⁵⁾
 2675 S Alpokról nem száll le a pánczélos csapatokkal
 És vele Cosmus⁶⁾ jött az étrusk föld dús fejedelme,
 Cosmus, a ki Crassust⁷⁾ versenyre ha hívja, legyőzi :

¹⁾ Castor és Pollux.

²⁾ Hermes fia, Odysseus nagybátyja, híres esztiszóvó, Homer, Od., XIX, 395.

³⁾ Ambrosius után így nevezi a Milano képét.

⁴⁾ Lodi közelében.

⁵⁾ Anjou René, ki szintén Nápoly trónjára vágyott és szövötkezett.

⁶⁾ Cosmus-szal = Medici Cosmo.

⁷⁾ A triumvir rengeteg gazdagsága példaszóba ment át.

Annyi aranyt nem bírt Midas¹⁾ és Zeus sem esőzött.²⁾
 Mostan a béke uralg az egész Italia földjén.
 2680 Sebző fegyvereket már marja, emészti a rozsda :
 Harsonaszó helyett gyöngéden zengnek a lantok
 És az Olymp gúnyára megejti a lemnosi háló³⁾
 Marsot. Félre tevém magam is a harc viharának a gondját.
 Verset zengek imé s Muzsák közt csendüle ajkam.

* * *

2685 Szóla ekép s eltűnt Tritonia⁴⁾ az ætheri fényben.
 Juppiter így akará. Föl az Iris ivén mene tüstént
 S két istennő fénye kilobban az égnek a boltján,
 Átszövév a nap a felhőket arany sugarával
 És a mezőkre lehull a légnék a harmata halkal
 2690 Én e csodán tünődve megálltam a lelki homályban,
 Mint a Pithia áll ha szivéből száll el Apollo :
 Már nem erősb ajkán sem a hang s nem rómit alakja,
 Areza nem ölt más szint ; a fején a szalagja se rezdül ;
 Nines a jövő sem a lelke előtt ; tovatűntek a titkok,
 2695 Ujból ember : Ekép dermedten a földi homályban
 Állék én, a midőn elszálla Minerva előlem.
 Csüngtem még a szaván és még kérdezni akartam.

* * *

Most nosza, add te elé multaknak hírnöke, Clio.
 Hogy mint jött vala által a Trójaszülötte Quiritek
 2699 Közt Marcellusok ősi családjá velencezei földre.

* * *

Hogy hős Claudius⁵⁾ ép leigázta Szicilia földjét,
 Hogy rabságra jutott Arethusa⁶⁾ vidéke először,

¹⁾ Kinek minden aranyná változott érintése alatt.

²⁾ Danaét aranyeső alakjában környékezte meg.

³⁾ Melybe a házasságtörő Venust megfogta az Olympus közkecziáj mellett.

⁴⁾ Pallas. Eddig tartott Minerva előadása. 5—2664.

⁵⁾ M. Claudius Marcellus, Szicilia meghódítója, kitől költőnk le származtatja hőseit.

⁶⁾ A híres forrás Syracusa közelében.

Mondják, hogy diadalmenetet sem tarta elébb, sem
Tért meg e bajnok a bösz punokat felő Tiberishez,
2985 Míg hona sorsa felől kérdést a jós Palicokhoz ¹⁾
Nem teve: hogy mi lesz ily nagy háboru végzete, sorsa?
Ősi Quirínusnak maradandó birtokot ad-e
Juppiter és ama püryg Vestának örök tüze, lángja?
S réja minő sors vár s az utódira messzi jövőben?
2990 Néma sötét éjjel keresé föl, esengve tudásra
Symæthat, ²⁾ melyből töltéseken át föl a légbe
Lomhán füstölög a kénegőz párája szünetlen
S egy tónak hömpölygve dagad vize, halkal azonban
Medribe visszaesik s kelt szörnyü iszonyt a sötét ár.
2995 Párás tükre fölött a pokolnak az utja sötétlik:
Hogy Styxből bugyogott föl e tó, az nem mese többé,
Tiszta való bizonyítja: e helyt a ki tón s szege esküt,
Büntelenül még nem maradott soha senki sem itten,
Tábla merül s az esküszegőt utóléri, onátka.
3000 Itt a közelbe van egy templom, dúsgazdag az oltár.
Rajt' áldoznak ezernemű terményt, drága gyümölcsöt
Itten az ætnai két testvérnek. Ez ikreket a Föld,
Bár Junó ³⁾ nem akarta, hozá a világra e tájon.
E szentélybe' hevert le ⁴⁾ a római hős kaczagányra,
3005 Sok kérdésire várva a választ, esdve fohászzal.
Szent nyugalom lepi meg s az ikerjós szóla eképen:
Háromszög szigetünk ura, három izbe' ki győzvé.
Juppiter oltárán tűsz föl diadalmi ragadmányt
És ki a győzhetlen pün hőst menekülni futással,
3010 Látod is és még látni fogod gyakor ízben ezentúl,
Hogyha az erdei leshelyeket kikerülte észélylyel,
Ezt a vezért egyedül te vered meg a harczi mezőkön
És egyedül te töröd meg Elyssa orós falu várát. ⁵⁾

¹⁾ Alvilági démonok, a Palike tó közelében. Az istenitélet egy nemét úzték e forrásnál. Az eskütblát dobták a vízbe: ha elmerült, akkor az esküszegést bebizonyítottak vélték: ha fenn uszott, a vádlottat fölmentették.

²⁾ A féltékeny Zeus ellen Thalia, a Palici anyja a föld gyomrába menekül. Ezért szülte a föld ez ikreket világra.

³⁾ A keleti ritusokban annyiszor előforduló incubatio, Jákob is incubatio alatt látta az égi létrát.

⁴⁾ Elissa = Didó neve.

Lesz ügyeteknek sok váltása, de végre bizonynyal
2715 Földre tiporva adót nektek Carthago fizet majd,
Sors így akarja, midőn harmadszor büszke reményvel
Ismét fog támadni, egyenlő léssen a földdel.
Majd Rómának nem csak az izzó Africa hódol,
Ámde egész föld majd neki szolgál hordva igáját.
2720 Ott hol a tengerből kel a nap s tengerbe lonyugszik
Ott, hol örök tél nyomja, fagyasztja az északi gönczölt,
S ott is, a hol elenyész a nap árnya Syena ¹⁾ homokján,
Nemzetséged ülend mindaddig mindig a polezon,
Míg nagy büszke hazád birandja világnak uralmát.
2725 Ámde mivel mindaz, a mit alkot az ember a földön,
Romba omolhat, bár soha még a csillagos égbolt
Nem látott szebbet, se diesőbbet, mint eme város.
Mégis jönnek idők, a midőn nagy uralma, hatalma
Porba omol s pusztán maradand csak a névnek a fénye.
2730 Ámde a hitnek azért a világ feje léssen örökké
És az emberi nem, míg csillagok égnek az égen,
Hét dombját nem szün' soha sem tisztelni, csodálni.
Bár földjét gyakran letapossa, tiporja a barbar.
Ám a sötét Clotho más székvárost szó szövőszékén
2735 És az ital romból más Róma kel újra ki fényben,
Mint a miként támadt a tiétek Trója porából.
Másik Róma, melyet telepítnék a dardani sarjak.

* * *

Szemben az Altinus ²⁾ partjával fekszik azon hely
Ép a Velence vizén, mit a nép *Rio alto* neven hív.
2740 Vaj' hiszed-e, hogy e hely a szerenese tanyája leend a
Tarpeji ³⁾ szirték után, e helyet te azért o nevezd meg!
Mert ma ⁴⁾ a viz tükrén s a napon sütkézik a búvár
És vizityúk játszik, vagy hálót vetnek a mélybe.

¹⁾ Város Felső-Egyiptomban. Itt periphrasissal Róma világnuralmát jelzi a költő, ki a világnuralom győzelmes hadjáratainak első kezdeményezőjeül tekinti Claudius Marcellust, ki Hannibal varázsát megtörte Nolánál és a ki Szieziliát meghódítja, bevévén Syracusát.

²⁾ Velence főcsatornájának jelzése már a Claudius Marcellus idejében!

³⁾ A Mons Capitolinus szirtje, homét a honárulókat letaszították.

⁴⁾ A jóslat idején.

Most hol a sátéből font gyékény libben az áron.
 2745 Hogy ha zephyr leng, sorba ragyog majd ott a jövőben
 Márvány-oszlopokon sok templom aranykupolája
 Mert jön idő, hatszor perdül le azonban a század
 És húsz év háromszor is eltűn' és elenyészik,¹⁾
 Mikor a vad hun nép betörend a Sarmata Ister²⁾
 2750 Mellől s várostitok' feldulja az Adria mentén.
 Majd Aquiléja vesz el: Altina a porba hever majd
 S a veleték rokon ős Antenor városa³⁾ porba;
 Városaikbul azonban a polgárok menekülvén
 Messzire nem mennek, de közel csak emitten a parthoz,
 2755 Mint közös helyen összegyűlendnek e parti vidéken,
 Mint menedék szigetét gyűlevész nép rendre betölti,
 Ámde e szent hely nem fogadott be, nem soha bűnöst,
 Itten azouba' hamar gyarapodván száma a népnek.
 Sorban emelkedtek föl a házak, végre hozának
 2760 Törvényt és ez a hely már városi arcot is ölté,
 Majdan özönlik a föld kerekéről a nép eme helyre,
 Biztonságát majd keresendik e messzi magánynak.
 A te családod is — a Parciák szövik sorsuk' eképen —
 Át ide költözik és menekülve korábbi honából
 2765 Kincsekkel megrakva hajóit — megtele négy is —
 És főleve, föl a zord Isternek a torkolatáig
 Majd ezután meg a társ-kormányra hivatva meg itten,
 Patricius leve; mert ez az osztály volt a vezérlő.
 Már az özönlő nép nem fért e kicsinyke szigetben
 2770 Most a talajt leleményes uton nyerik és gyarapítják
 Mélyen a tengernek fenekére ezölöpszetet ütnek
 És tetejébe követ hordnak föl garmada számmal
 És hogy el ne seperje az ár, nagy körben emeltek
 Nagy töltéseket a tenger hullámai ellen.
 2775 Hogy ha vihar támadt s a habok belocsaptak ezekbe,
 Zord Nereüs⁴⁾ megtörve vonult meg a medribe' újból.
 Nem terem itt, nem, semmi, a mit nem terme a tenger

¹⁾ Körülírva 660 esztendő. Minthogy Cl. Marcellus Syracusát 212-ben Kr. e. vette be, Kr. n. 448 év jön ki Velenceze alapítása évül.

²⁾ Az Al-Duna.

³⁾ Padua.

⁴⁾ Socium regimen: az oligarchikus kormányt fejezi ki.

⁵⁾ Tengeri isten, Pontos és Gaia fia a tenger helyett.

Mégis bővebben dűskál mindenben e város
 Mint mely a szárazon áll; mindent így szállít a tenger
 2780 Sík mezején az egész földről bárhonnán e helyre,
 Mint beörlve egész földet Neptunus a karját
 Messze kinyujtva hatol be a száraznak közepébe
 S közlekedésre eként köti egybe a tájakat árja;
 Azt akará, kéklő mezején legyen úr ez a város,
 2785 A hova gyűjtsék egybe a mit csak termel egész föld
 Mint a közös magtárba világnak garmada kincsét.
 És ki-ki szükségét csak is innét kérje, keresse.
 Nem veszi, nem körül ezt fal, bástya miként Lacedæmont,
 Fal lesz, fal neki és pedig áthatatlan a tenger,
 2790 Honnan elágazván átszegedlik itt e csatornák,
 Melyeken át se Titan¹⁾ nem bírna hatolni, se Brennus,²⁾
 Sem Porsenna³⁾ se Syri Hamilcar hős ivadéka⁴⁾
 Hogy ha merészel majd közelébe hatolni hajókkal
 Hősi tusán edzett Genuának egész raja olvasz
 2795 És hasadozva megült az Athesis torkolatánál.
 Fessem-e a polgári erényt meg a rendnek uralmát?
 S birtoka messzi határit? O nem volt még e világon
 Állam, a mely azon egy formába' maradt meg örökké.
 Mert nem előbb a király, majd consul, népi tribunus
 2800 Majd dictator ülend kormányán, ámde örökké
 Első szervezetét megtartja, nem osztja viszály meg
 Polgárvillongás két részre se' tépi a várost
 Hogy vagy az Aventinus- avagy szent hegyre⁵⁾ vonuljon,
 Meghasonolva a nép ott hagyva urát, a Tanácsot.
 2805 Mint a világ testét egy törvény hatja csak által,
 Kormányoz csak is egy, de a főhatalom nem ez egyé.
 Itt a nemesnek van közösen joga ülni tanácsot
 És oly polczra so' sem jut a népnek sepreje, alja,
 Hogy a cüruli zsölyét⁶⁾ ülvén szennyezze be mocska.
 2810 Vív majd harczokat is, de vezérli csupán az igazság.

¹⁾ A föld óriás fia.

²⁾ A gallok hódító vezére.

³⁾ Clusium híres királya.

⁴⁾ Hannibal.

⁵⁾ A népnek két secessiója, mikor a patriciusok és plebejusok közt kiütközött a viszály.

⁶⁾ Praetori, consuli jog volt ülni cürulisi széket.

Syria patjáról elzetvén, büszke hatalmát
 Rettégi majd az arab, megvédi, megója a karja,
 Hogy ne hajoljon örökszép Græcia barbar igába ¹⁾
 Dalmata városától megfosztja e város a Pannont ²⁾
 2840 S háromszor töri meg Crétát is hősi tusában.
 Ámde dicsőbb tettét nem zengi örökre egész föld,
 Mint hogy az egyháztok ³⁾ fejeért száll harez mezejőre.
 Ezt a midőn székét menekülvén a Vaticánból
 Már oda hagyva sehoh se talál biztos menedéket
 2850 Vendégül befogadja: legyőzve a föld fejedelmét,
 Ujra a mennyek kulcsa alá veti majd a világot.
 Ó vele szembe csupán a daczos Genuának ⁴⁾ a népe
 Állja soká a tusát, óhajtván a tengeri fölényt,
 Végre saját révébe legyőzve hajol meg előtte.
 2860 Féli Velenczét, majd Tartesus ⁵⁾ távoli árja,
 Féli a föld, hol az Eurus, a föld, hol bömböl az Auster,
 Féli a Bosporus árja körülbe a föld mit eláraszt.
 Rendíthetlen is marad ennek a földi hatalma
 Egy népnek sem adá meg a sors hogy mind növekedjék
 2870 Annyi időn át, Hatszáz évig harczola Róma
 S még Latium nem bírta egész Oenotria földjét
 Ősi erényeteken tultesz majd az unokáké.
 Mert leigázzák majdnem egészen tizszer öt évre
 Italiát: mennyit Phaëthon folyója ⁶⁾ bezár csak.
 2880 Föl, magusan föl egészen a Carnok ⁷⁾ hérczi fokáig.
 Ekkora nagyra növekszik a híres római vérből
 Ősi családokból eredett ivadéki nemednek.
 Ám ezeket mind túlszárnyalja családod erénye.
 Számatalan érdeme lesz: a nevök fényének örülj hát.
 2890 Új Marcellus fog támadni, kikelni porodból.
 Túlszárnyalja a mit te tevél ez tetteivel majd.

¹⁾ E ponton nem érdemlött dicséretet halmoz Velenczére.

²⁾ De a magyar vissza is vette e helyeket.

³⁾ IV. Jenő; ki velencei származású volt. Családi neve Condolioneri.

⁴⁾ A 7-ik genuai hadjárathban a genuai és paduai egyesült hajóraj végszükségbe juttatá Velenczét, de Pisani erélye és hadvezéri ügyessége fényes győzelmet aratott.

⁵⁾ A Quadalquivir partját érti.

⁶⁾ A Pó.

⁷⁾ A carni Alpok.

Ötször consuli és két ízbe proconsuli bárdot
 Fogsz elnyerni: közember alig lesz ez annyi időn át,
 Hányszor fogja dicső neved' ismételni az Évkönyv.
 2940 Hogy ha te Nolát, ő megmenti a Breesia népét;
 Téged a hány évig farszt a Corinth' fala újból,
 Ó Verónát újra veendi meg annyiszor épen.
 Hogyha előled fut meg először Hannibal egykor,
 Annyi között ez előtt hátrál meg csak Picininus,
 2950 Virdomarus ¹⁾ lánczát meg fegyvereit ha te hordod.
 Ez Pülöpöt, fészkét fenyegetvén, küldi halálba.
 Ha leleménnyel egyik tengerre boesáta vitorlát,
 Bérczeken át csodamód szállítja hajóit a másik,
 Embereket győzesz te le és csak is emberi munkát,
 2965 Természetnek örök szigorát megfékezi majd ez.
 Míg te vezér vagy, a pún fenyegetve riasztja a várost,
 Ó meg az ellenség falait maga döngeti bátran,
 Míg társiddal alig bírod azt meg is örzeni bizton,
 Mit csak hosszú tusák árán szerzetek az ősök:
 2970 Ó csak is egy maga azt a mi elvesze, vívja ki újra.
 Biztonságba helyez mindent vésznek közepette
 S hősi tusán hódít ugyanannyit a régi határhoz.
 Épen azért ha eléri a lét sors-szabta határát
 És odahagyja tűnő árnyát eme földi világnak,
 2980 Ót nem a kárhozatos Zúr s Tartaros éje fogadja,
 Ámde megistenül és fölszáll, föl az égi lakokba:
 S ottan a csillagos égnek ölén heverészik örömmel
 És örök ifjító nektárral elüzi az aggkort,
 Ott hol űrit poharát Herakles a neje ²⁾ kezéből.
 2990 Hol Perseus, Líber ³⁾ s Lédának az ikrei ⁴⁾ ülnek
 S dől le Venus sarjával együtt heverészve Quirinus ⁵⁾!

¹⁾ Az insuber gallok vezére, kit M. Claudius Marcellus elejtett 222-ben Kr. e. és ez által *spolia opima*-t nyert.

²⁾ Hebe.

³⁾ Bacchos.

⁴⁾ Castor és Pollux.

⁵⁾ Romulus megistenült alakban.